

การอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึ่ง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย
MURAL CONSERVATION: A CAST STUDIES WAT-PHOCHAI
NAPHURG SUB-DISTRICT, NAHAES DISTRICT, LOEI PROVINCE.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๑

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพิง ตำบลนาพิง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย สำเร็จไปได้ด้วยความช่วยเหลือ จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ให้คำแนะนำ แนวทางการศึกษา การค้นคว้า ให้ข้อมูลในการศึกษาสำเร็จตามความมุ่งหมาย ในการนี้ได้รับการสนับสนุนงานวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ขอขอบคุณนายสัมฤทธิ์ สุภามา วัฒนธรรมจังหวัดเลย คุณพ่อประพนธ์ พลอยพุ่ม ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย ที่ให้คำแนะนำแนวทางการศึกษาค้นคว้าและเป็นคณะวิจัยร่วม ขอขอบคุณ อาจารย์วรพรรณ ภูวิจารณ์ อาจารย์สถิต วิเศษสัตย์ อาจารย์วิไลวรรณ ภูวิจารณ์ ที่ให้คำแนะนำและวิธีการศึกษาค้นคว้าตลอดจนผลงานที่ได้นำเสนองานวิจัยข้อมูลต่างๆ ขอกราบขอบพระคุณพระอธิการบุญเลียม อุปสโม หลวงตาถิ่ง คุณตาถ่วง ยศบัญญัติ คุณยายทองเขียน จันดาหาร ที่ให้คำแนะนำเชิงลึก ขอขอบคุณนายประพนธ์ นนทะโคตร นายกองค้การบริหารส่วนตำบลนาพิง นายครอง สีหะวงศ์ กำนันตำบลนาพิง นายสกุล ยศบัญญัติ ผู้ใหญ่บ้านนาพิงหมู่ที่ ๑ และผู้ใหญ่บ้านในตำบลนาพิง ที่ให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในทุกๆเรื่อง ขอขอบคุณคณะครูโรงเรียนบ้านนาพิง ให้เอกสารเพิ่มเติม โดยเฉพาะ นายชนพัฒน์ เฉลิมรัตน์ นางจิรภา คงสุข นางสาวสุชัญญา อาจปาศา นางสาวชวี วนิกเกียรติ นายภัทรวุฒิ บุญลือ นายสีชมพร ดาบลาอำ ที่เป็นคณะทำงานให้ความช่วยเหลือในการจัดเก็บข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์ ตรวจสอบเข้ารูปเล่ม ให้ลุล่วงด้วยดี ขอขอบคุณนางสาวสุริยา สุรเสียง ที่ช่วยแก้ไข เพิ่มเติมเนื้อหาจนสมบูรณ์ และ นางเบญจวรรณ พลอยพุ่ม ที่ช่วยตรวจพิสูจน์อักษรและเป็นกำลังใจ

ในการศึกษาครั้งนี้ ขอมอบกุศลผลบุญที่เกิดขึ้นเป็นพุทธานุชา ตลอดจนอุทิศให้แก่ผู้ที่สร้างผลงานภาพจิตรกรรมฝาผนังฯ อันเป็นมรดกอันสูงค่ายิ่ง เพื่อเชื่อมโยงสืบสานสายสัมพันธ์ จากอดีตสู่ออนาคต และให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาศิลปะ ที่เป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่ความมีตัวตนของชาวเลยสืบไป

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย
สภาวัฒนธรรมจังหวัดเลยและเครือข่าย

กันยายน ๒๕๕๑

หัวข้อวิจัย	การอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพิง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย
ผู้วิจัย	สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย สภาวัฒนธรรมจังหวัดเลยและเครือข่าย
หน่วยงาน	สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย กระทรวงวัฒนธรรม

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของภาพจิตรกรรมฝาผนังได้วาดเกี่ยวกับเรื่องอะไร มีความหมายอย่างไร และนำผลของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ไปพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นและส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างวัฒนธรรมจังหวัด และสภาวัฒนธรรมจังหวัด

จากผลของการศึกษาวิจัยพบว่า วิหารวัดโพธิ์ชัยเป็นอาคารสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานรูปแบบ จากสถาปัตยกรรมอาณาจักรล้านนาผสมอาณาจักรล้านช้าง เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเล็ก มีสภาพชำรุดทรุดโทรม การนำเสนอรูปภาพที่เรียบง่าย รวมเรื่องหลายเรื่องหลายตอนไว้ในช่องเดียวกันทำให้เกิดความเข้าใจได้ง่าย สีที่ใช้ สีแดง สีเหลือง สีขาว สีดำ สีส้ม และสีคราม จากการสังเกตพบว่า ช่างผู้สร้างผลงานมีหลายคนและต่างยุคสมัย เป็นการสร้างผลงานที่ได้รับอิทธิพลจากส่วนกลางและท้องถิ่น รวมจากการสังเกตและคิดค้นขึ้นใช้พื้นที่ในการสร้างผลงานเต็มพื้นผนัง เน้นตำแหน่งของรูปประธานมีลักษณะเด่นเพื่อสร้างความเข้าใจในเนื้อหา และรูปแบบการนำเสนอทำให้มองเห็นภาพในมุมมองกว้าง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านในและผนังด้านนอกวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพิง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า พระเวสสันดรชาดก พระเนมิราชชาดก นิทานพื้นบ้านเรื่องสังข์สินไช การเกิด สอดแทรกวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในยุคสมัยและเริ่มรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามา การคมนาคม การแต่งกาย โดยมีภาพปริศนาธรรมต่างๆ สื่อความหมายเชิงภาพลักษณ์ให้ได้เข้าใจ ในหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มุ่งสอนให้นำไปประพฤติปฏิบัติ ให้เป็นผู้มีสติมีศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม รู้ในหลักการรักษาศีลการทำบุญให้ทานตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า อันจะนำไปสู่ความสงบสุขของการดำรงชีวิตตนและสังคม

TITLE Mural Conservation: A Case Study, Wat Phochai,
Naphung Sub-District, Nakhon Phanom District, Loei Province.

RESEARCHER Cultural Affairs Loei Institute, Culture Loei Office.

OFFICER Cultural Loei Office, Culture Ministry.

ABSTRACT

The education researches quality in this manner. What is the objective for study background history of the mural sketches about [story]? There is how the meaning is? And lead of the education researches in this time go to develop is a principle locality formula and encourage to tourist cultural attraction. For reinforce the procedure works to like [model] to participate in between province culture. And Council of Cultural Province Affairs.

From of the education researches to meet that. Po Temple Victory Temple is architecture building that integrates the format. From Kingdom Lanna architecture mixes million elephant kingdom. Be small-sized rectangle. There is the state is worn out. The lead presents that unambitiously. Total up about [story] many about [story] many while, in same channel can cause the understanding easy. A color that use. The red. The yellow. The white. The black. The orange and light blue. From the observation meets that. Maker works technician has many a technician and differ the age. Be building works that receive the forces from the center and the locality. Total up from the observation and invent to go up use the area in building works full wall ground. Emphasize a position of the chairman has the dominant feature for builds the understanding in the substance. And lead format presents to make stare a picture in wide corner.

Inside mural and outside Po Temple Victory wall. Farm Tomball have should. Amphur Truffle Farm. Loei, get into trouble about the biography of Lord Buddha of Buddha. Jataka Vessantara a monk not Jataka fungus. Local tale about [story] bamboo fish trap conch a crow is mischievous. Insinuate way of being life in the age and begin to take foreign culture come in transportation, dressing. By have Dharma puzzle all pictures. Meaningful image manner can understand in the doctrine of a monk comes to the Buddha. That be bound for teach induce behave minister to person conscious have the morals. The virtue and the morality know in the principle observes the precepts making merit donates. Traditionally doctrines of Buddha will bring about to the peacefulness of self living and the social.

สารบัญ

บทที่	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ก
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญภาพ.....	จ
๑ บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญ.....	๑
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	๓
ขอบเขตในการศึกษา.....	๓
ระเบียบวิธีวิจัย/ประชากร.....	๔
แนวคิด/ทฤษฎี.....	๖
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๑๑
นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง.....	๑๒
๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
ประวัติความเป็นมาของอำเภอนาแห้วและตำบลนาฝิง	
สภาพทั่วไปของอำเภอนาแห้ว.....	๑๓
การท่องเที่ยว.....	๑๕
การศาสนาศิลปวัฒนธรรม.....	๑๖
การคมนาคม.....	๑๗
ทรัพยากรธรรมชาติ.....	๑๘
ประวัติตำบลนาฝิง.....	๑๙
ภาพจิตรกรรมด้านพุทธศาสนา.....	๒๔
นิทานชาดก.....	๒๕
พระเวสสันดรชาดก.....	๓๐

สารบัญ

บทที่

หน้า

	พระเนมิราชชาดก.....	๓๓
	วรรณกรรมท้องถิ่น.....	๓๕
	สังข์สินไช.....	๓๖
	การะเกด.....	๓๗
๓	ประวัติวัดโพธิ์ชัย	
	ประวัติวัดโพธิ์ชัย.....	๓๘
	ประวัติภาพจิตรกรรมฝาผนัง.....	๔๔
๔	ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	
	วิหารวัดโพธิ์ชัย.....	๔๖
	สุบแต้มผนังด้านนอก.....	๕๑
	สังข์สินไช.....	๕๓
	การะเกด.....	๕๔
	สุบแต้มผนังด้านทิศเหนือ(หน้าพระประธาน).....	๕๕
	สุบแต้มผนังด้านทิศตะวันตก(ด้านซ้ายพระประธาน).....	๕๗
	สุบแต้มผนังด้านทิศตะวันออกเรื่องเกี่ยวกับพระเวสสันดร.....	๖๒
	สุบแต้มผนังด้านทิศใต้(หลังพระประธาน).....	๗๒
	สุบแต้มผนังด้านทิศตะวันตก(ด้านซ้ายพระประธาน).....	๗๖
	สรุปการทำงานแบบมีส่วนร่วม.....	๘๑
	เนื้อหาภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย.....	๘๔
	อภิปรายผล.....	๘๕
	ข้อเสนอแนะ.....	๘๖
	บรรณานุกรม.....	๘๘
	ภาคผนวก ก.....	๙๐
	การเก็บข้อมูลวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๑.....	๙๑
	การเก็บข้อมูลวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๑.....	๙๒
	การเก็บข้อมูลวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.....	๙๓

สารบัญ

บทที่

หน้า

การคืนข้อมูลสู่ชุมชนในวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๑.....	๕๓
ภาคผนวก ข.....	๑๐๓
ภาคผนวก ค.....	๑๐๘
คณะวิจัย.....	๑๑๑
คำสั่งจังหวัดเลย.....	๑๑๒

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
๑	วิหารวัดโพธิ์ชัยด้านทิศเหนือ.....	๔๑
๒	พระเจ้าองค์แสน.....	๔๑
๓	พระเจ้าองค์เทียม.....	๔๑
๔	หอพระไตรปิฎกกำลังบูรณะ.....	๔๒
๕	หอพระไตรปิฎกบูรณะเสร็จ.....	๔๒
๖	โบสถ์ปฏิบัติธรรมของสงฆ์.....	๔๒
๗	หลักคำ.....	๔๓
๘	เจดีย์ด้านทิศตะวันออก.....	๔๓
๙	กองอิฐ(เจดีย์ที่พังทลายลง).....	๔๓
๑๐	สัตว์ป่าหิมพานต์.....	๔๓
๑๑	วิหารด้านทิศใต้.....	๔๓
๑๒	วิหารด้านทิศเหนือ.....	๔๘
๑๓	ลูกกรงกลิ้งเป็นลูกมะหวด.....	๔๘
๑๔	ราวบันไดรูปสัตว์ป่าหิมพานต์.....	๔๘
๑๕	วิหารด้านทิศตะวันตก.....	๔๙
๑๖	ซุ้มแต้มผนังด้านทิศเหนือ.....	๔๙
๑๗	พระเจ้าใหญ่พระประธานในวิหาร.....	๔๙
๑๘	จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย.....	๕๐
๑๙	ซุ้มแต้มผนังด้านในแต้มขึ้นประมาณปี พ.ศ.๒๓๕๕ อายุประมาณ ๑๕๖ ปี..	๕๐
๒๐	ซุ้มแต้มผนังด้านนอกแต้มขึ้นประมาณปี พ.ศ.๒๔๕๕ อายุประมาณ ๙๒ ปี..	๕๐
๒๑	ผนังด้านนอกวิหาร(ทิศตะวันตก).....	๕๑
๒๒	เมืองพระเนมิราช.....	๕๒
๒๓	พระเนมิราชเล่าเรื่องการกระทำผิดและการลงโทษในขุมนรกให้ประชาชนฟังเพื่อ เตือนสติให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี.....	๕๒
๒๔	การคลอदनุตรของชายาท้าวกุศราข(สังข์สินไช).....	๕๓
๒๕	ขบวนราชรถของสังข์สินไช.....	๕๓
๒๖	สังข์สินไชกับท้าวสีโห.....	๕๓

ภาพที่	หน้า	
๒๗	เมืองพาราณสี.....	๕๔
๒๘	การเกิดลัทธิลอบได้เปรียบนางมณีจันทร์.....	๕๔
๒๙	พระยาครุฑมาช่วยการเกิดกับม้ามณีกาฬ.....	๕๔
๓๐	สุบแต่้มผนังด้านทิศเหนือ.....	๕๕
๓๑	กรุงกบิลพัสดุ์.....	๕๕
๓๒	กรุงกุสินารา.....	๕๕
๓๓	พระพุทธเจ้าแสดงธรรมโปรดพระสงฆ์และพระอินทร์.....	๕๖
๓๔	การแสดงโอวาทปาติโมกข์ ณ สวนเวฬุวัน.....	๕๖
๓๕	พระมาลัยเสด็จโปรดพระอินทร์และพระพรหม.....	๕๖
๓๖	พระอนันท์ค้ำน้ำใส่บาตรถวายพระพุทธเจ้า.....	๕๖
๓๗	พระพุทธเจ้าปรินิพาน.....	๕๖
๓๘	การถวายเพลิงพระพุทธเจ้า.....	๕๖
๓๙	สุบแต่้มผนังด้านขวาพระประธาน(ทิศตะวันออก).....	๕๗
๔๐	สุบแต่้มผนังด้านขวาพระประธาน(ทิศตะวันออก)ห้องที่ ๒.....	๕๘
๔๑	สุบแต่้มผนังด้านขวาพระประธาน(ทิศตะวันออก)ห้องที่ ๓.....	๕๙
๔๒	สุบแต่้มผนังด้านขวาพระประธาน(ทิศตะวันออก)ห้องที่ ๔.....	๖๐
๔๓	สุบแต่้มผนังด้านขวาพระประธาน(ทิศตะวันออก)ห้องที่ ๕.....	๖๑
๔๔	เมืองสีพีและการกำเนิดพระเวสสันดร พระนางผุสดีขอพรพระอินทร์ ๑๐ประการ มาจุติ.....	๖๒
๔๕	การเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว.....	๖๒
๔๖	การติดต่อกับชายโดยเรือสำเภา.....	๖๒
๔๗	การประสูติของพระเวสสันดร.....	๖๓
๔๘	กัณฑ์ที่ ๒ กัณฑ์หิมพานต์.....	๖๔
๔๙	การกำเนิดชาติกัณหา.....	๖๕
๕๐	ช้างเผือกบังจัญนาเคนทร์.....	๖๕
๕๑	การทานช้างเผือกบังจัญนาเคนทร์แก่พราหมณ์ทั้ง ๘ ของเมืองกสิงคราษฎร์..	๖๕
๕๒	เมืองกสิงคราษฎร์.....	๖๕
๕๓	พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระโอรส พระธิดาเสด็จออกนอกเมือง..	๖๖
๕๔	พระเวสสันดร พระนางมัทรีพร้อมสองกุมารเสด็จถึงแคว้นเจตตราษฎร์..	๖๗

ภาพที่	หน้า	
๕๕	แคว้นเจตราชฎี.....	๖๓
๕๖	พราหมณ์ชุก.....	๖๔
๕๗	นางอมิตตาณุกรมทำร้ายว่ากล่าว.....	๖๔
๕๘	พราณเจตบุตรและสนับ.....	๖๔
๕๙	พราณเจตบุตรหมายจะฆ่าชุก.....	๖๕
๖๐	ชุกไปพบพระอัจจุตถายี.....	๗๐
๖๑	ชุกทูลขอชาลีกัณหาต่อพระเวสสันดร.....	๗๑
๖๒	ชาลีกัณหาช้อนชุกในสระบัว.....	๗๑
๖๓	ชุกมัดและตีชาลีกัณหาต่อหน้าพระเวสสันดร.....	๗๑
๖๔	เทวดาสามองค์แปลงกายเป็น เสือ โคร่ง เสือเหลือง ราชสีห์ขี้ขี้นางมัทรี...	๗๒
๖๕	พระนางมัทรีกลับมาไม่พบพระโอรสพระธิดาเป็นลมหมดสติ.....	๗๒
๖๖	พระอินทร์แปลงกายเป็นนักบวชมาทูลขอพระนางมัทรี.....	๗๓
๖๗	ชุกมาพักที่เมืองสีพีโดยคิดว่าเป็นเมืองกลิงคราชฎี.....	๗๔
๖๘	การยกขบวนไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรี.....	๗๕
๖๙	พระเวสสันดรและพระนางมัทรีตกใจเสียดขบวนกองทัพจึงหนีขึ้นเขาวงกด..	๗๕
๗๐	เรือสำเภาจำนวนมากที่ติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนร่วมถึงการมีสัมพันธไมตรีของมนุษย์..	๗๖
๗๑	พระมาลัยเสด็จและการติดต่อกับชายรวมถึงความอุดมสมบูรณ์.....	๗๗
๗๒	สุบแต่้มหงส์กับเต่า.....	๗๘
๗๓	สุบแต่้มฤๅษีทั้งหกตน.....	๗๘
๗๔	สุบแต่้มกองทัพพญาวสวัตตีมาร.....	๗๘
๗๕	สุบแต่้มพระพุทธรูปในลักษณะปางต่างๆ.....	๗๘
๗๖	พระพุทธเจ้าเห็นพระเถระทะเลาะกัน.....	๗๙
๗๗	พระยาช้างป่าลีไลยกะถวายเป็นอูปฐาก.....	๗๙
๗๘	พระพุทธเจ้าปราบมาร.....	๘๐
๗๙	ธิดาพระยามารทั้งสามทดสอบพระพุทธเจ้า.....	๘๐

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐาน การตั้งรกราก ตั้งชุมชน ล้วนแล้วเกิดขึ้นบริเวณที่ติดกับสายน้ำ ลำน้ำต่างๆ การขุดพบทางโบราณสถาน โบราณวัตถุที่ปรากฏจะอยู่ไม่ห่างจากบริเวณแหล่งน้ำและยังใช้ในการสัญจรไปมาและการติดต่อค้าขาย ชุมชนโบราณต่างๆในพื้นที่จังหวัดเลย มีความเป็นมาแต่อดีตในสมัยก่อนประวัติศาสตร์นับพันปี ดังหลักฐานที่พบเครื่องมือเครื่องใช้และภาพเขียนสีตามผนังถ้ำในหลายท้องที่ของจังหวัดเลย ภาพเขียนสีหรือภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นการบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาแต่อดีต โดยแฝงด้วยองค์ความรู้ ความตั้งใจ คติสอนใจ ตลอดจนหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้รู้และเข้าใจรากเหง้าของตน ที่บรรพบุรุษได้หวงแหนและรักษา สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อความดำรงอยู่ของศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นตน

ภาพเขียนสีในพื้นที่ต่างๆล้วนแต่บอกเรื่องราว บอกจิตวิญญาณความรู้สึกลึกซึ้ง วิวัฒนาการของเวลา ความเจริญของชุมชน ตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ในยุคสมัยที่ได้บันทึก เพื่อให้คนรุ่นหลัง ได้รู้จักและรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผ่านการสั่งสมอันยาวนาน การบอกเล่าเรื่องราวโดยวิธีการต่างๆไม่ว่าจะเป็น การบอกเล่าเรื่องราว การเขียนบันทึกและการวาดภาพเป็นการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ชุมชนสู่ชุมชนและวัฒนธรรมสู่วัฒนธรรม ซึ่งสืบทอดเป็นสายโยงของชีวิตและชาติพันธุ์ของมนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์ การดำรงชีวิตความเป็นอยู่ที่มีวิวัฒนาการมาจากยุคต่างๆ เกิดจากการหลอมรวมวิถีชีวิต วิถีชุมชนแล้วกลั่นกรองจนเป็นการบอกเล่าเรื่องราวในลักษณะต่างๆ เพื่อการสืบต่อของวัฒนธรรม

เมื่อมนุษย์มีการถ่ายทอดเรื่องราวจากอดีตเพื่อพัฒนาสู่อนาคต นำเอาสิ่งต่างๆมาประยุกต์ให้เข้ากับวิถีชีวิตสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่และพัฒนาสู่ความยั่งยืน จากความเป็นมาและลักษณะของการดำรงชีวิตที่ได้รับการถ่ายทอด ตลอดจนการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี

ภาพจิตรกรรมของไทย เป็นศิลปะที่แสดงความงามจากร່องราว รูปทรงมีปริมาตร และจัดองค์ประกอบเป็นภาพสะท้อนชีวิตจิตใจ ความรู้สึกลึกซึ้ง ขนบธรรมเนียมประเพณีสังคมและสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ มีคุณค่าทางศิลปะและเป็นประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้า เรื่องเกี่ยวกับศาสนา ประวัติศาสตร์ รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรม การแต่งกาย ตลอดจนการละเล่นพื้นเมืองต่าง ๆ ของแต่ละยุคแต่ละสมัย ซึ่งส่วนใหญ่ช่างเขียนมักจะเขียนตามผนังอาคารทางพุทธศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ในคูหาองค์พระปางรวมทั้งอาคารต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนา จึงมักนิยมเรียกจิตรกรรมเหล่านั้นว่า “จิตรกรรมฝาผนัง” (Mural Painting) จิตรกรรมฝาผนังจึงมีขนาดใหญ่ และอยู่ทนทานกับอาคารทาง

สถาปัตยกรรมซึ่งถือว่าเป็นข้อมูลหรือหลักฐานชั้นต้นอีกประการหนึ่ง ที่ใช้เป็นประโยชน์ในการศึกษาเรื่องราวในอดีตได้

นอกจากนี้ยังมีภาพที่เกี่ยวกับปริศนาธรรม ซึ่งเขียนขึ้นเพื่อเป็นกลอุบายในการสั่งสอนพระธรรมคำสอน จิตรกรรมไทยที่เขียนเป็นภาพปริศนาธรรมจะพบได้ที่ จิตรกรรมฝาผนังที่วัดบวรนิเวศน์วิหารและจิตรกรรมฝาผนังวัดบรมนิวาสกรุงเทพมหานคร ตลอดจนเรื่องราวสุภาษิตและคติสอนใจ ซึ่งช่างเขียนจะสอดแทรกไว้ในเรื่องราวพระพุทธศาสนาบ้าง โดยส่วนมากช่างที่เขียนเกี่ยวกับพุทธประวัติและพระราชประวัติของพระเจ้าอยู่หัวหรือพระมหากษัตริย์ จะเป็นช่างหลวงซึ่งอาศัยอยู่ในภาคกลางหรืออยู่ในวัง แต่ในบางท้องที่ช่างเขียนจะเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน คติพจน์ คำสั่งสอนของผู้เฒ่าผู้แก่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ช่างเขียนนำนิพนธ์มาเขียนด้วย

นอกจากภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพิง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ยังมีผลงานศิลปะการวาดรูประบายสี ที่เป็นจิตรกรรมตามศาสนสถาน จิตรกรรมสมุดไทย หีบพระธรรม ตลอดจนภาพพระพุทธรูป เรื่องราวที่เขียนขึ้นมีทั้งพุทธประวัติและชาดกอาทิ เรื่อง กำกาคำ สังข์ลินไช ไกรสร จำปาสีตัน เป็นต้น รายละเอียดของภาพจิตรกรรมฝาผนังนอกจากจะเล่าเรื่อง นิทานชาดกแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวจังหวัดเลยในยุคก่อนได้เป็นอย่างดี จิตรกรรมเหล่านี้เขียนลงบนพื้นวัสดุต่างๆ เช่น ปูน ไม้ ผ้า และกระดาษสา จิตรกรรมที่สำคัญของจังหวัดเลยชิ้นสำคัญ คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพิง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลยซึ่งเขียนขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ที่เน้นเรื่องราวตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา และเรื่องการค้าขาย วิถีชีวิตความเป็นอยู่ (ประพนธ์ พลอยพุ่ม: สัมภาษณ์, ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๑)

จากการที่ภาพจิตรกรรมฝาผนัง เขียนขึ้นจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในอดีตที่บอกเรื่องราว จึงมีประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องราว พุทธประวัติ การละเล่น การแต่งกายตลอดจนวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและการแต่งกาย ซึ่งการแต่งกายของภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพิง อำเภอนาแห้วจังหวัดเลยนั้น ได้เป็นต้นแบบการแต่งกายเสื้อผ้าพื้นเมืองที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดเลยมาจนถึงทุกวันนี้

ภาพเขียนสีวัดโพธิ์ชัย เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจของชุมชน ตั้งแต่อดีตกาล (สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง) โดยมีขุนแผนเป็นผู้นำในการก่อสร้าง ได้รวบรวมคนในพื้นที่ร่วมกันก่อสร้าง วิหาร โบสถ์ เจดีย์ ชุมประตู่ หลักคำ หอไตร หอกล้อง หอพระ ก่อด้วยอิฐฉาบด้วยปูน ผสมยางไม้และหนังสัตว์ ที่ได้รับการต้ม เคี้ยวให้เหลวและหมัก ผ่านกระบวนการขึ้นตอนจนสำเร็จ

จากความร่วมมือ ผสมผสานกับความตั้งใจของผู้คนในชุมชน รวมถึงการสรรสร้างผลงานของภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่กล่าวถึงวิถีชีวิตของผู้คน เรื่องพุทธประวัติ นิทานพื้นบ้าน และอื่นๆ ตามที่กล่าวมาข้างต้น จึงนับว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพิง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย มีความสำคัญ มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์นานัปการ อันควรอย่างยิ่งที่จะต้องมีการอนุรักษ์

บำรุงรักษา ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นเกียรติและศักดิ์ศรีของชุมชน ส่งผ่าน
 ยุชนรุ่นหลังได้รับรู้ เรื่องราวศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ที่ถ่ายทอดผลงานผ่านภาพจิตรกรรมฝา
 ผนังในขณะเดียวกัน ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนที่มีการพบปะ
 แลกเปลี่ยน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดเลย เป็นผลงานที่ชุมชนบ้าน
 นาพึ่ง ภาคภูมิใจรักและหวงแหนผลงานดังกล่าวอย่างยิ่ง เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่สามารถตอบ
 คำถามผู้สนใจ งานจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึ่ง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ให้เป็นที่
 รู้จักแก่ ชาวชน ประชาชน ในพื้นที่ ได้อย่างละเอียดและครบถ้วน

สำนักงานวัฒนธรรมได้เล็งเห็นความสำคัญ ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึ่ง
 อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย มีเอกลักษณ์เฉพาะตนที่มีหลักฐาน และโครงสร้างทางจิตวิญญาณมี
 ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ อีกทั้งยังเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่จะต้องปลูกจิตสำนึกให้มี
 การอนุรักษ์และรู้ประวัติความเป็นมา รู้เรื่องราวที่ถ่ายทอดผ่านผลงานภาพจิตรกรรมฝาผนัง รู้
 คุณค่าและความหมายตลอดจนข้อคิดและหลักธรรม รวมถึงจะต้องถ่ายทอดให้อนุชนรุ่นหลังได้
 ประจักษ์ ในผลงานที่บรรพชนได้ร่วมกันสร้างสรรค์ และมุ่งเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม
 ระหว่างสำนักงานวัฒนธรรมและเครือข่ายสภาวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนเป็นแกนนำหลักในการ
 อนุรักษ์ ฟื้นฟูรักษา ให้เยาวชนและประชาชน ได้รู้คุณค่ามรดกที่บรรพชนได้สร้างสรรค์ผลงาน
 จึงเป็นโครงการงานวิจัยที่คณะทำงานได้นำเสนอถึงหลักความสำคัญ และพัฒนาให้เป็นหลักสูตร
 ท้องถิ่นในอนาคตและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาโดยการสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นและจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 ของภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย
๒. เพื่อศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ได้เต็ม (วาดภาพ) เกี่ยวกับเนื้อหาอะไรและ
 เป็นประเภทไหนทั้งผนังด้านในและด้านนอกของวิหาร
๓. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างวัฒนธรรมจังหวัด สภา
 วัฒนธรรมจังหวัด และชุมชน

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษา สืบค้นนำเสนอภาพจิตรกรรมและ
 บริบทโดยรวมของลักษณะรูปแบบ กระบวนการ และความหมายของภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยมี
 กระบวนการการมีส่วนร่วม ระหว่างวัฒนธรรมจังหวัดและสภาวัฒนธรรมจังหวัด ภายในและ
 ภายนอกวิหารภาพวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพึ่ง ตำบลนาพึ่ง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์สภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ ตำบลนาพิง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยในลักษณะที่เรียกว่า การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการวิเคราะห์จากภาพจิตรกรรมฝาผนังและรวบรวมเอกสารต่างๆ รวมทั้งสัมภาษณ์คณะบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูล เน้นให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด เครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน

ประชากรที่ศึกษา/กลุ่มตัวอย่าง

๑.กลุ่มผู้นำทางศาสนา ได้แก่ พระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในวัดโพธิ์ชัย จำนวน ๔ รูป

๑.๑ เจ้าอาวาส ๑ รูป

๑.๒ รองเจ้าอาวาส ๑ รูป

๑.๓ พระภิกษุ ๒ รูป

๒.กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือผู้รู้ในท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้แทนดังนี้

๒.๑ ไวยาวัจกร ๑ คน

๒.๒ ปราชญ์ชาวบ้าน ๕ คน

๒.๓ ประชาชนทั่วไป ๑๐ คน

๓.กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่ปฏิบัติหน้าที่ใน ตำบลนาพิง อำเภอนาแห้ว

๓.๑ นายกองค้การบริหารส่วนตำบล ๑ คน

๓.๒ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ๑ คน

๓.๓ กำนันตำบลนาพิง ๑ คน

๓.๔ ผู้ใหญ่บ้านในตำบลนาพิง ๑ คน

๓.๕ ครู-อาจารย์ในตำบลนาพิง ๕ คน

๔.เจ้าหน้าที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยฯ

๔.๑ วัฒนธรรมจังหวัดเลย ๑ คน

๔.๒ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย ๑ คน

๔.๓ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอนาแห้วและเครือข่าย ๓ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่คณะวิจัยทำการศึกษาจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. เอกสารที่เกี่ยวข้อง เอกสารตำราและผลวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานด้านจิตรกรรมฝาผนัง เพื่อใช้ศึกษาและรวบรวมเนื้อหาต่าง ๆ นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ หาข้อสรุป ด้านเรื่องราวเนื้อหาในเชิงแนวคิดในการนำเสนอ ลักษณะรูปแบบ กระบวนการและวิธีการเขียนภาพจิตรกรรมในยุค

อดีต ตั้งแต่ยุคสุโขทัย – รัตนโกสินทร์ ที่มีการพัฒนา เชื่อมโยงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ หากแต่เน้นเฉพาะ สมัยอยุธยาตอนต้นเป็นสำคัญ เพราะภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนในวิหารวาด ขึ้นประมาณศตวรรษที่ ๒๑-๒๓

๒. การสังเกต การสังเกตเป็นการเข้าไปร่วมสังเกตการณ์ปฏิบัติงานการทำงาน กระบวนการแบบมีส่วนร่วม ภาพฝาผนังปฏิบัติการกิจ โดยใช้เวลาช่วงวันเสาร์และอาทิตย์หรือ วันหยุด นักชัตตฤกษ์ กับสำรวจข้อมูลภาพฝาผนังที่ปรากฏพร้อมทั้งการจดบันทึกข้อมูลสิ่งที่พบเห็น

๓. การสัมภาษณ์ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล จากการสนทนาและบันทึกรวบรวมไว้ใน แถบบันทึกเสียง และการจดบันทึกคำสัมภาษณ์ ทั้งนี้เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างและมี โครงสร้าง เพื่อเชื่อมโยงคำตอบที่ไปสู่วัตถุประสงค์ที่ต้องการ ในงานวิจัยหรือที่เรียกว่าสัมภาษณ์ แบบมีจุดสนใจ ซึ่งมีเครื่องมือที่ใช้ได้แก่ กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก กล้องวิดีโอ

๔.แบบสอบถาม แบบสอบถามเป็นแบบสอบถามประเภทปลายเปิดและปลายปิดเพื่อเชิงสำรวจในเชิงทัศนคติ และภารกิจหน้าที่แรงบันดาลใจ ความรู้สึกด้านต่าง ๆ การเปรียบเทียบและ ลักษณะรูปแบบของจิตรกรรมฝาผนังในวิหารทุกยุคทุกคน

๕.อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องได้แก่ กล้อง ฟิล์มถ่ายภาพ ภาถ่าย จิตรกรรม บนฝาผนัง เทปบันทึกเสียงและสมุดจดบันทึก

การเก็บรวบรวมข้อมูลและขั้นตอน คณะวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. แต่งตั้งคณะทำงาน แต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อแบ่งแยกหน้าที่ขอความร่วมมือในการให้ ข้อมูล จากการสัมภาษณ์และแบบสอบถาม

๒.การสัมภาษณ์ แจกคณะทำงานและนำแบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่ม ตัวอย่างนั้น เป็นการนัดหมายและดำเนินการ ซึ่งระยะเวลาเก็บข้อมูลเริ่มตั้งแต่เดือน กรกฎาคม- กันยายน ๒๕๕๑

๓.การเก็บข้อมูล การเก็บข้อมูลจากภาพฝาผนัง โดยใช้วิธีการถ่ายภาพเพื่อเป็นการศึกษา ข้อมูลด้านลักษณะรูปแบบ แนวคิด คติ เรื่องราวและเนื้อหา พร้อมทั้งสังเกตการณ์ใช้อุปกรณ์ เครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้การเขียนภาพแต่ละขั้นตอน

๔.การตรวจสอบแบบสอบถาม นำแบบสอบถามมาตรวจสอบเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลที่ได้ พร้อมทั้งสรุปประเด็นต่าง ๆ โดยส่งแบบสอบถามและสัมภาษณ์จำนวน ๖๔ ชุด ได้รับแบบสอบถาม คืน ๔๐ ชุด

๕.ข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลภาคสนามเป็นการเก็บข้อมูลสภาพทั่วไปจากการปฏิบัติการของ คณะวิจัย รวมไปถึงการสังเกตขั้นตอนและกระบวนการ การทำงานแบบมีส่วนร่วมในการทำวิจัย

๖.จัดเวทีเสวนาชุมชนและคืนข้อมูลให้ชุมชน เมื่อรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ และ สังเคราะห์ จัดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน

การวิเคราะห์

การนำข้อมูลทั้งหมดจากแหล่งต่าง ๆ นำมาจัดลำดับเพื่อวิเคราะห์ตามขั้นตอน ได้แก่ วิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากเอกสารต่าง ๆ นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากเอกสารต่าง ๆ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ ขอบเขตด้านเนื้อหาการจัดหมวดหมู่ ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์และสังเกต นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตมาจัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์ตามเนื้อหา และมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ และเก็บข้อมูลส่วนที่ไม่สมบูรณ์ตามขอบเขตเนื้อหาข้อมูล ที่ได้นำมาศึกษา วิเคราะห์ตามบริบทขอบเขตเนื้อหาและวัตถุประสงค์

แนวคิด/ทฤษฎี

แนวคิดการวิจัย

แนวคิดวัฒนธรรมจากแนวนโยบายแห่งรัฐ

๑. บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ว่าด้วยการสนับสนุนและส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น มาตรา ๔๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟู จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น และของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามกฎหมายที่บัญญัติ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๔๐ มาตรา ๔๖)

๒. นโยบายของรัฐบาลเรื่องวัฒนธรรมประเพณีและการสร้างเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ข้อ ๑๑.๓ ด้านวัฒนธรรมส่งเสริมให้นักเรียนนักศึกษาได้มีการสืบค้นและศึกษาเรื่องราวของมรดกศิลปะ วัฒนธรรมไทย เพื่อการอนุรักษ์เผยแพร่และสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทย พัฒนาแหล่งวัฒนธรรมศิลปวัตถุ และโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งรายได้ของประชาชน ประสานให้ประชาชนและเยาวชนมีบทบาทและกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม ร่วมกับสถานศึกษา ครอบครัวและในชุมชนตลอดจนมีการสนับสนุนอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เกิดและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างสมศักดิ์ศรีและสร้างสรรค์

๑. นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติจากมติคณะรัฐมนตรี

๑.๑ ส่งเสริมบำรุงรักษาวัฒนธรรมไทยทุกด้าน ให้เจริญด้วยการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ฟื้นฟู และพัฒนาวัฒนธรรมไทยให้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการแก้ปัญหาค่าเงินชีวิตการพัฒนาประเทศด้าน สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และในด้านการป้องกันประเทศ ป้องกันการทำลายวัฒนธรรมและศาสนาทำนุบำรุง ศาสนาให้บริสุทธิ์เป็นหลักในการพัฒนาจิตใจประชาชน

๑.๒ เผยแพร่วัฒนธรรมไทยทุกด้านนำไปสู่ประชาชน จนถึงขั้นปฏิบัติให้แพร่หลายยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อ

เอกลักษณ์ ศักดิ์ศรี ความสามัคคี และความมั่นคงของชาติตลอดจนเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ

๓.๓ ส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน และวัฒนธรรมของกลุ่มชน ในท้องถิ่นเพื่อทำให้ประชาชนมีความเข้าใจเห็นคุณค่าและยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขในชาติ และมีความรักความหวงแหนวัฒนธรรมไทยอย่างยิ่ง

๓.๔ สนับสนุนและส่งเสริมให้มีการและเปลี่ยนวัฒนธรรมกับต่างประเทศเพื่อการเสริมสร้าง ความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ รวมทั้งการรู้จักที่จะเลือกสรรวัฒนธรรมของชาติที่มีการเผยแพร่เข้ามาในประเทศหรือผลการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม โดยนำมาปรับปรุงและดัดแปลงให้เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย และความมั่นคงปลอดภัยของชาติ

๓.๕ สนับสนุนส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐและเอกชนที่ดำเนินงานทางวัฒนธรรมได้ประสานกันอย่างใกล้ชิด โดยการระดมสรรพกำลังจากภาครัฐและเอกชนเพื่อรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมให้มั่นคง เป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตของประชาชนตลอดจนการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมมีบทบาทสนับสนุนการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง

(มติคณะรัฐมนตรีด้านวัฒนธรรม; ประกาศลงวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๒)

แนวคิดนี้ถือเป็นกรอบในการศึกษาวิจัย ที่สามารถนำไปอธิบายให้เห็นพัฒนาการของการมีส่วนร่วมในชุมชนเกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุของชุมชนในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนถึงการเล่น การแต่งกายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ทฤษฎีการวิจัย

ทฤษฎีการวิจัย ในการใช้การวิจัยภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย มีอยู่หลายทฤษฎีแต่มีความสำคัญและเกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถนำไปอธิบายต่อวัตถุประสงค์ได้ชัดเจนนั้นคณะผู้วิจัยเลือกใช้คือ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เพื่อให้มองเห็นภาพรวมของการศึกษาวิจัยและแนวทางที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น จึงควรมีการศึกษารากฐานความคิดกว้าง ๆ เกี่ยวกับสังคม

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

วิลเฮ็ล์ม ชมิดท์ (Wilhelm Schmidt) และฟริตซ์ เกรบ (Fritz Graeb) (อ้างถึงในนิยพวรรณ (ผลวัฒนธรรม) วรรณศิริ;๒๕๔๐ :๕๓) กล่าวว่าปกติแล้วมนุษย์ไม่ชอบสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเอง แต่ชอบหยิบยืมวัฒนธรรมจากเพื่อนบ้าน (Uninventive Habit) วัฒนธรรมจะแพร่กระจาย ๆ Traits พร้อมกันหรือไปที่ละ Traits จากจุดที่มันเกิด และแพร่กระจายไปได้หลายเขตภูมิศาสตร์ในรูปแบบกลมหลาย ๆ วง พื้นที่วัฒนธรรมปลายทางจะต้องเหมือนกับวัฒนธรรมนกำเนิดไม่มากนักน้อย อาจจะเหมือนกันในเชิงปริมาณหรือรูปลักษณะ (Style) ก็ได้และเป็นการแพร่กระจายแบบ การหยิบยืม (Borrowing) วัฒนธรรมมากกว่าการสร้างวัฒนธรรม (Invention) และกล่าวถึงหลักของการ

แพร่กระจายว่าวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ จะแพร่กระจายไปยังแหล่งอื่นได้ต้องยึดหลักว่า วัฒนธรรมคือความคิด และพฤติกรรม (ผลของความคิด) ที่ติดตัวบุคคลไปถึงที่ใดวัฒนธรรมก็จะไปถึงที่นั่น ดังนั้นการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจะขึ้นอยู่กับ หลักภูมิศาสตร์ ปัจจัยเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม และการคมนาคมขนส่ง

ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) (อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ; ๒๕๔๐: ๒๕-๒๗) เชื่อว่าวัฒนธรรมแต่ละแห่งมีเอกลักษณ์และคุณค่าในตัวเอง วัฒนธรรมแต่ละแห่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นของตัวเองวัฒนธรรมไม่เคยหยุดนิ่งแต่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

สมิธ (G.Elliot Smith) เพอร์รี่ (William Japery) และ ริเวอร์ (W.H.R.Rivers)(อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ;๒๕๔๐ : ๒๕-๒๗) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษเชื่อว่าอารยธรรมชั้นสูงมีจุดกำเนิดในประเทศอียิปต์ แล้วจึงแพร่กระจายไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลก ซึ่งมีการติดต่อซื้อขายกับชาวอียิปต์ได้นำความรู้ด้านเกษตรกรรม การทำภาชนะ การหลอมเหล็ก การทอผ้า และการก่อสร้างไปใช้ทำให้ศิลปวิทยาแขนงต่าง ๆ มีการแพร่กระจายไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลก

ฟริตซ์ เกรบ (Fritz Graeb) และวิลเฮ็ล์ม ชมิทซ์ (Wilhelm Achmidt) (อ้างถึงใน งามพิศ สัตย์สงวน;๒๕๔๓ : ๕๘) ชาวเยอรมันและออสเตรีย เชื่อว่าศูนย์กลางของวัฒนธรรมนั้นมิได้มีเพียงจุดเดียวหากแต่มีหลายจุดแต่ละจุดแพร่กระจายวัฒนธรรมของตนออกไปรอบ ๆ เป็นวงกลมเรียกว่า Culture Circle หรือ Kulturkreis ทั้งสองกลุ่มสรุปตรงกันว่ามนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคมต่าง ๆ มักไม่ค่อยมีความคิดสร้างสรรค์ไม่รู้จักคิดค้นสิ่งใหม่แต่มักคอยลอกเลียนผู้อื่นเสมอ

อย่างไรก็ตามนักมานุษยวิทยาได้เคลื่อนไหวไปไกลจากแนวทางการศึกษาวัฒนธรรมประเภทเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยของนักแพร่กระจาย ซึ่งได้ให้ความสนใจในส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมมากกว่าที่จะสนใจในวัฒนธรรมทั้งหมด การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม มีการหยิบยืมวัฒนธรรม การและเปลี่ยนวัฒนธรรมและการสร้างวัฒนธรรมขึ้นใหม่ ซึ่งแสดงออกมาในองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย การศึกษาทฤษฎีนี้จะสามารถนำไปอธิบายพัฒนาการองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมฝาผนังได้

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

คำว่า “การมีส่วนร่วม (Participation)” นั้น ตามพจนานุกรมอังกฤษฉบับออกฟอร์ด ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “เป็นการมีส่วนร่วม (ร่วมกับคนอื่น) ในการกระทำบางอย่างหรือบางเรื่อง” คำว่าการมีส่วนร่วมโดยมากมักจะใช้ในความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า “การเมินเฉย (Apathy)” ฉะนั้น คำว่าการมีส่วนร่วมตามความหมายข้างต้น จึงหมายถึง การที่บุคคลกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในประเด็นที่บุคคลนั้นสนใจ ไม่ว่าเขาจะได้ปฏิบัติการเพื่อแสดงถึงความสนใจอย่างจริงจังหรือไม่ก็

ตาม และไม่จำเป็นที่บุคคลนั้นจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นโดยตรงก็ได้ แต่การมีทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ห่วงใย ก็เพียงพอแล้วที่จะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมได้และเพียร์สและสไตเฟล (Pearse & Stiefel, อ้างในสุทธิ ศรสวรรค์, ๒๕๓๓ : ๓๑) ยังได้ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า “ การมีส่วนร่วมของประชาชน” หมายถึง การที่กลุ่มประชาชน หรือ ขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกันที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจ และสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจมติชน ไม่ว่าจะ เป็นทางตรงหรือทางอ้อม หรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การปรับปรุงสถานภาพทางสังคมในกลุ่มชุมชน

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมหมายถึง

การที่จะให้ประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนามีส่วนร่วมในการพัฒนามีมาแต่โบราณ การเข้าร่วมกิจกรรม อาจทำให้ระยะสั้นและระยะยาวต่อเนื่อง อาจทำในกรอบนโยบายที่กำหนด หรือทำตามความจำเป็นที่อยู่ร่วมในชุมชน ความของการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน จึงหมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้ง ในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครในรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายตามที่กำหนดไว้ การร่วมกันปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรม ให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ และขั้นสุดท้ายร่วมกันควบคุมติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการที่ได้ทำไว้ ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาล ให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

นิตยา เงินประเสริฐศรี กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่ สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการเปลี่ยนแปลง จากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งสามารถที่เป็นไปได้ ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม โดยหัวใจสำคัญ ของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย ซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ ทั้งนี้กระบวนการวิจัยต้อง เป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระและกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียจะเข้าร่วมสังเกต ตรวจสอบสถานการณ์

กมล สูดประเสริฐ กล่าวว่า การวิจัยที่จัดกระทำโดยผู้ปฏิบัติการเพื่อนำผลการวิจัยมาใช้ ในการแก้ไขปัญหาโดยทันที และต้องทำเป็นหมู่คณะร่วมกัน ที่จะต้องอาศัยกระบวนการทำงาน ร่วมกันที่จะต้องสืบสวนสอบสวนหาปัญหาและข้อโต้แย้งร่วมกันเป็นกลุ่ม วิเคราะห์สาเหตุแห่ง ปัญหา โดยเป็นกระบวนการที่ค่อนข้างจะลำเอียงไปในทางกระบวนการประชาธิปไตย

วนิชฐา กาญจนสินนท์ ให้ความหมายกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม การวิจัยที่พยายามศึกษา ชุมชน โดยเน้นวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา วางแผนและดำเนินการตาม แผนในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งดำเนินการประเมินผล โดยที่ทุกขั้นตอนดังกล่าวสมาชิกชุมชนเข้า

ร่วมด้วย อันเป็นกระบวนการส่งเสริมให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาตัวเองในการดำเนินการพัฒนาตามกระบวนการการมีส่วนร่วม

อุทัย ดุลยเกษม กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบการวิจัย ที่ประชาชนซึ่งเคยเป็นประชากรของการวิจัย กลับบทบาทมาเป็นผู้ร่วมในการวิจัย โดยเข้ามามีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมชาติ มณีโชติ, (๒๕๒๕ : ๑) การศึกษาจิตรกรรมของไทย เป็นศิลปะที่แสดงถึงความงาม จากเรื่องราว รูปทรง สี ปริมาตรและองค์ประกอบ เป็นภาพสะท้อนจิตใจความรู้สึกนึกคิด ขนบธรรมเนียมประเพณีสังคมและสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติมีคุณค่าทางศิลปะ และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ค้นคว้าเรื่องเกี่ยวกับการ ศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม การแต่งกาย ตลอดจนการละเล่นพื้นบ้านต่างๆ ของแต่ละยุคสมัย

กรมศิลปากร, (๒๕๒๕:๗) วัตถุประสงค์ของการสร้างจิตรกรรมฝาผนังไว้ว่า คือการสร้างไว้เพื่อบูชา เป็นผลงานของความศรัทธาอันสูงสุด วัสดุที่ใช้ในการสร้างสรรค์หาแต่สิ่งที่ดีที่สุดที่จะหาได้ และมีวิธีการพิถีพิถันอย่างยิ่ง

นิวัติ กองเพียร, ๒๕๔๑: เชิงสังวาส (ND 2835.ก1น65)

ในงานจิตรกรรมฝาผนังของไทย จะมีภาพเกี่ยวพาราสิ การเล่าโลม และการสังวาสของมนุษย์รวมทั้งสัตว์นานาชนิด ที่เขียนด้วยเส้น สีสัน และรูปทรงอันงดงาม สอดแทรกเป็นส่วนประกอบของโครงเรื่องใหญ่ แสดงถึงวิถีชีวิตจริงของชาวบ้านในสังคมไทย และอารมณ์ขันของจิตรกร

ประภาศรี พงษ์คำ และธวัชชัย ปุณณลิตสกุล. (วัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านในจิตรกรรมฝาผนัง: ๒๕๓๕)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังไทยส่วนใหญ่ นิยมเขียนเรื่องพุทธประวัติ แต่ศิลปินมักจะแทรกเรื่องราวในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในสมัยนั้นๆ บ่งบอกถึงการดำรงชีวิต การแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตตั้งแต่การเกิด การโกนจุก การศึกษา การบวช การแต่งงาน การทำมาหากิน การทำศพ ประเพณีอื่นๆการละเล่น ตลอดจนมหรสพและความบันเทิงต่างๆ

กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๒๔. (ND2835.๘9ก4ม55)

ในภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย นอกจากจะมีเรื่องราวทางพุทธศาสนาและชาดกต่างๆ แล้ว จิตรกรรมฝาผนังมักจะสอดแทรก เรื่องเกี่ยวกับมหรสพ ได้แก่ละคร โขน หนังใหญ่ หนังตะลุง หุ่น เถิดเทิง กลองยาวหรือการละเล่นของเด็กไทย ได้แก่ม้ก้านกล้วย ยิงปืน ตลอดจนบรรยากาศของสังคมคนคูหนึ่งโรงหรือหนึ่งจอ เพื่อสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ของคนในยุคหนึ่ง

ศิลปะ พีระศรี.กรมศิลปากร, ๒๕๐๒ (ND2835.ก1ศ65)

จิตรกรรมฝาผนัง นิยมเขียนเป็นเรื่องพุทธบุชตามผนัง โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ภายในพระปราสาทและผนังถ้ำ เรื่องราวที่เขียนส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติ ทศชาติชาดก จุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อให้ผู้ชมเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ภาพจิตรกรรมฝาผนังมีคุณค่าในการศึกษาหลักวิชาการและแบบอย่าง ฝีมือช่างที่สืบถอดมาแต่โบราณ ทั้งยังเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ม.ป.ป. (ND2835.๘9ก4พ75)

คตินิยม การเขียนภาพพุทธประวัติในจิตรกรรมฝาผนังนั้น จิตรกรมักเลือกตอนสำคัญมาเขียน เช่น พระราชพิธีอภิเษกสมรส ของพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายา เจ้าชายสิทธัตถะ ประสูติ มหาภิเนษกรรมณ์ การตรัสรู้ เป็นต้น จิตรกรรุ่นหลังก็มักเลือกเป็นภาพครู และรับเอามาเขียนสืบต่อกันไป ภาพพุทธประวัติตอนสำคัญเหล่านี้ ตามวัดต่างๆมักมีลักษณะคล้ายๆกัน จะแตกต่างในรายละเอียดและปลีกย่อยเท่านั้น แต่ยังคงมีภาพเขียนที่ต่างออกไป

วรรณภา ฦ สงขลา.๒๕๓๔,(ND2835.ก1ว46)

ภาพวรรณกรรมในจิตรกรรมฝาผนัง เท่าที่พบในปัจจุบันจะเป็นภาพเกี่ยวกับ วรรณกรรมทางพุทธศาสนาที่สำคัญ และพบมากที่สุดคือ พุทธประวัติ ชาดก นอกจากนี้ยังมีภาพเกี่ยวกับวรรณกรรมอื่นๆ เช่น สุภาษิต เพลงกล่อมเด็ก ประเพณี ประวัตินุคคลสำคัญ ตำราพรหมชาติ ตำรายา ลวดลายเทพชุมนุม มหรสพและการละเล่นอื่นๆ การลำดับภาพเรื่องในจิตรกรรมฝาผนังของวัดต่างๆ มีความหมายคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไปหลายรูปแบบ แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อสื่อความหมายให้เข้าใจวรรณกรรมต่างๆ รวมทั้งภาพที่มีความหมายทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.รู้ประวัติความเป็นมาของภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึ่ง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

๒.รู้ความหมายของการแต้ม (วาดภาพ) ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึ่ง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ทั้งด้านในและด้านนอกของวิหารเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนอย่างไร

๓.ผลการวิจัยนำมาพัฒนาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในอำเภอนาค

๔.ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พัฒนามรดกทางวัฒนธรรมของบรรพชน

นียมศัพท์เฉพาะ

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง	หมายถึง ภาพเขียนระบายสี ที่แต่งแต้มเป็นภาพ พรรณนาเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพุทธประวัตินิยมเขียนในผนัง พระอุโบสถ โบสถ์ วิหาร
อัตลักษณ์	คุณสมบัติเฉพาะตัวของตนเอง
หิมพานต์	ชื่อป่าหาวแถบเหนือของอินเดีย; ชื่อกัณฑ์ที่ ๒ แห่งเวสสันดรชาดก
ชุกชี	ฐานปูนสำหรับประดิษฐานพระประธาน
พราหมณ์	คนในวรรณะที่ ๑ แห่งสังคมฮินดู ซึ่งมี ๔ วรรณะ ได้แก่ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทรผู้ที่ถือเพศไวัผม นุ่งขาวห่มขาว
คติธรรม	ธรรมที่เป็นแบบอย่างที่ดี
กัณฑ์	ข้อความที่แต่งเป็นคำเทศน์เรื่องหนึ่งๆ ที่จบลงคราวหนึ่งๆตอน หนึ่งๆของคำเทศน์ที่เป็นเรื่องยาว เช่น เวสสันดรชาดก
ม้าป่าเงา	คำพังเพยของภาคอีสาน
ฮูปแต้ม	รูปวาดหรือภาพวาด
ยางบ่ง	ยางจากต้นไม้น้ำอ้อยอ่อนเรียกว่าต้นบ่ง
หนังเนา	หนังวัว ควายเป็นหนังหมักในถังหรือบ่อจนเปื่อยแล้ว นำมาผสมกับยางบ่ง ปูนขาว น้ำอ้อยเพื่อทำเป็นปูนสำหรับฉาบ
ประทาย	ส่วนผสมที่สำเร็จแล้วระหว่าง ยางบ่ง หนังเนา ปูนขาว น้ำอ้อย ผสมให้เข้ากันใช้ฉาบหรือก่อ

บทที่ ๒

ประวัติความเป็นมาของอำเภอนาแห้ว และตำบลนาพึ่ง

การอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย คณะวิจัยศึกษาจากเอกสารและแนวคิดที่เกี่ยวข้องตลอดจนการสัมภาษณ์เพื่อเป็นแนวทางการวิจัยตามลำดับดังนี้

๑. สภาพทั่วไปของอำเภอนาแห้ว

๑.๑. ลักษณะที่ตั้งและประวัติความเป็นมาอำเภอนาแห้ว เดิมอยู่ในการปกครองของอำเภอด่านซ้าย ราว พ.ศ. ๒๔๘๑ ในสมัยหลวงวิวิธสุการ (ถวิล เจียรนาล) ข้าหลวงประจำจังหวัดเลย ได้ริเริ่มตั้งกิ่งอำเภอนาแห้ว โดยแยกออกมาจากอำเภอด่านซ้าย แบ่งการปกครองออกเป็น ๒ ตำบล คือ ตำบลนาแห้ว และตำบลนาพึ่ง ต่อมาเกิดกรณีพิพาทอินโดจีนขึ้น จึงระงับไป พ.ศ. ๒๔๙๘ นายจัด สุรเดโช นายอำเภอด่านซ้ายได้เรือเรือร่าวขึ้นมาใหม่ ต่อมากระทรวงมหาดไทย ประกาศจัดตั้งกิ่งอำเภอนาแห้ว เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ มีการปกครองอยู่ ๒ ตำบล คือตำบลนาแห้ว และตำบลนาพึ่ง ใช้สถานีตำรวจภูธรกิ่งอำเภอนาแห้วเป็นที่ทำการกิ่งอำเภอนาแห้วชั่วคราว วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๑๓ กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศจัดตั้งตำบลแสงภาปี พ.ศ. ๒๕๑๕ สร้างที่ทำการกิ่งอำเภอนาแห้ว ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ประกาศยกฐานะกิ่งอำเภอนาแห้วเป็นอำเภอนาแห้ว วันที่ ๘ กันยายน ๒๕๑๕ ตั้งอยู่ที่บ้านนาแห้วใหม่ หมู่ที่ ๕ ตำบลนาแห้ว อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ประกาศจัดตั้งตำบลนาตาล และตำบลแสงภาตามลำดับ ต่อมาอำเภอนาแห้ว ได้แบ่ง การปกครองเป็นองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น โดยแบ่งการปกครองออกเป็น ๔ องค์การบริหารส่วนตำบล ๑ เทศบาลตำบล มีหมู่บ้านทั้งหมด ๓๔ หมู่บ้าน สภาวัฒนธรรมอำเภอ ๑ สภา ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ ๑ ศูนย์ มีสภาวัฒนธรรมตำบล ๔ สภา

๑.๒ เนื้อที่

อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย มีเนื้อที่ประมาณ ๖๒๗.๕ ตารางกิโลเมตรหรือ ประมาณ ๓๙๒,๑๘๘ ไร่

๑.๓ อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศตะวันออก ติดกับอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ทิศตะวันตก ติดกับอำเภอนครไทย และอำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก

ทิศใต้ ติดกับอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

๑.๔ ลักษณะภูมิประเทศ

อำเภอนาแห้ว มีพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยทิวเขาน้อยใหญ่ เรียงรายสลับซับซ้อนทั่วพื้นที่ สูงกว่าระดับน้ำทะเล ประมาณ ๕๐๐ เมตร คิดเป็นร้อยละ ๕๐ ของพื้นที่ทั้งหมด และมีที่ราบสำหรับการเพาะปลูกคิดเป็นร้อยละ ๑๐ ของพื้นที่ทั้งหมด ทรัพยากรป่าไม้ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ภูเขาที่สำคัญ ได้แก่ ภูซัด ภูเมียง ภูสันทราย ภูเปือย ภูหัวฮ่อม ภูกวาง เป็นต้น

ลำน้ำที่สำคัญ ได้แก่ ลำน้ำเหือง เกิดจากภูเขาขาด อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี ไหลผ่านอำเภอนาแห้ว ตั้งแต่ ตำบลเหล่ากอหก ตำบลแสงภา และตำบลนาแห้ว แล้วไหลลงสู่แม่น้ำโขง ที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ลำน้ำนี้เป็นที่กั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ลำน้ำหูล เกิดจากเขาสามแหลม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ไหลผ่านตำบลนาพึ่งและตำบลนาแห้ว แล้วไหลลงสู่แม่น้ำเหืองที่บ้านเหมืองแพร์ ตำบลนาแห้ว อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ลำน้ำพึ่ง เกิดจากภูเขาแก้ว ตำบลนาพึ่ง อำเภอนาแห้ว ไหลผ่านตำบลนาพึ่งลงสู่ลำน้ำหูลที่บ้านลาด ตำบลนาพึ่ง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลยลำน้ำแพร์ เกิดจากภูเขาสันทราย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว ไหลผ่านตำบลแสงภาและตำบลนาแห้ว แล้วไหลลงสู่ลำน้ำหูลที่บ้านบุง หมู่ที่ ๖ ตำบลนาแห้ว อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

๑.๕ พื้นที่และการใช้ประโยชน์พื้นที่ส่วนใหญ่อำเภอนาแห้ว อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าภูเปือย ป่าภูจี่เต่า และป่าภูเรือ ประมาณ ๕๐๑.๕๓ ตารางกิโลเมตร หรือ ๓๑๓,๔๕๖ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๘๐ ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนที่เหลืออยู่นอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ การถือครองที่ดิน อำเภอนาแห้ว มีการออกเอกสารสิทธิ์ ให้แก่ราษฎร รายละเอียด ดังนี้

๑.๕.๑ ที่ดิน จำนวน ๑๓๕ แปลง เนื้อที่ ๑๕๒ ไร่

๑.๕.๒ หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.๓. ก) จำนวน ๒,๔๕๕ แปลง เนื้อที่ ๔,๖๑๕.๒๖๕ ไร่

๑.๕.๓ หนังสือรับรองการทำประโยชน์(น.ส. ๓) จำนวน ๔๓๘ แปลง เนื้อที่ ๑,๓๖๗.๒๖๕ ไร่

๑.๕.๔ ใบจอง (น.ส. ๒) จำนวน ๑๕๘ แปลง เนื้อที่ ๑,๔๑๒.๐๓๔ ไร่

๑.๕.๕ หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (น.ส.ล.) จำนวน เนื้อที่ ๓,๑๕๖.๒๕๕ ไร่

๑.๖ ภูมิอากาศ

ลักษณะอากาศ เป็นแบบมรสุม ๓ ฤดู คือ

๑.๖.๑ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ เดือนมีนาคม - พฤษภาคม

๑.๖.๒ ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ เดือนมิถุนายน - ตุลาคม

๑.๖.๓ ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่ เดือน พฤศจิกายน - กุมภาพันธ์

๑.๗ การปกครอง

แบ่งเขตการปกครองตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.

๒๕๔๐ เป็น

๑ เทศบาลตำบล ๔ องค์การบริหารส่วนตำบล ๑ สภาตำบล ๓๔ หมู่บ้าน ดังนี้

๑.๗.๑ องค์การบริหารส่วนตำบลนามาลา มี ๘ หมู่บ้าน

๑.๗.๒ องค์การบริหารส่วนตำบลนาฝิง มี ๘ หมู่บ้าน

๑.๗.๓ เทศบาลตำบลนาแห้ว มี ๕ หมู่บ้าน

๑.๗.๔ สภาตำบลนาแห้ว มี ๒ หมู่บ้าน

๑.๗.๕ องค์การบริหารส่วนตำบลแสงภา มี ๖ หมู่บ้าน

๑.๗.๖ องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่ากอหก มี ๕ หมู่บ้าน

๒ การท่องเที่ยว

เนื่องจากอำเภอนาแห้วมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธารจึงทำให้มีน้ำตกที่สวยงามหลายแห่ง ดังนี้

๒.๑ น้ำตกตาดหมี เป็นน้ำตกที่กั้นลำน้ำหู่ ซึ่งมีต้นกำเนิดจากภูเขาด อยู่ในพื้นที่ตำบลนาฝิงแยกจากบ้านเกลี้ยง เข้าไปถึงน้ำตกประมาณ ๓ กม. มีน้ำตกตลอดปี มีความสูงประมาณ ๓๐ เมตร บริเวณน้ำตกเป็นป่าดิบ

๒.๒ น้ำตกธารสวรรค์ เป็นน้ำตกที่อยู่ใกล้ตัวอำเภอมากที่สุด อยู่หลังโรงเรียนนาแห้ววิทยาห่างจากที่ว่าการอำเภอ ประมาณ ๒ กิโลเมตร น้ำตกแห่งนี้มีความสูงประมาณ ๑๕ เมตร

๒.๓ น้ำตกชั้นบันได อยู่เหนือน้ำตกธารสวรรค์ประมาณ ๑ กิโลเมตร แต่ละชั้นขอน้ำตกสูงประมาณ ๔-๗ เมตร มีชั้นหินเรียงรายกันเป็นทอด ๆ

๒.๔ น้ำตกครึ่ง อยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ ๑๕ กิโลเมตร ติดกับถนนสายเหมืองแพร่-ร่มเกล้า อยู่ในพื้นที่ตำบลแสงภา

๒.๕ น้ำตกตาดเหือง (น้ำตก - ลาว) อยู่ห่างจากตัวอำเภอ ประมาณ ๒๕ กิโลเมตร เป็นน้ำตกที่มีขนาดใหญ่และสูงมาก ซึ่งเป็นสมบัติของทั้งสองประเทศ เกิดจากลำน้ำเหือง บริเวณรอบ ๆ เป็นป่าดิบที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติครบถ้วนอยู่ในพื้นที่บ้านบ่อเหมืองน้อย ตำบลแสงภา

๒.๖ น้ำตกตาดภา เป็นน้ำตกที่อยู่ในตำบลแสงภา ห่างจากที่ว่าการอำเภอ นาแห้วประมาณ ๑๖ กิโลเมตร ไปตามถนนสายนาแห้ว - ร่มเกล้า ทางเข้าจากวัดพระธาตุดินแดนระยะทาง ประมาณ ๓ กิโลเมตร เป็นน้ำตกที่สูงที่สุดของอำเภอ นาแห้ว สูงประมาณ ๔๐ เมตร

๒.๗ หน่วยปลูกป่าโครงการพื้นที่เพื่อความมั่นคงภูซัด ภูเมียง ภูสอยดาว ๒ ไร่ ๒ งาน ๒๐ ตารางวา เป็นสถานที่ราชการที่ปรับปรุงบริเวณหน่วยงานปลูกไม้ดอกไม้ประดับเมืองหนาว ออกดอกบานสะพรั่งตลอดปีและมีอากาศหนาวเย็นทุกฤดู อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอ ไปตามถนนสายเหมืองแพร่ - ร่มเกล้า ประมาณ ๒๕ กิโลเมตร

๒.๘ อุทยานแห่งชาติเทิดพระเกียรติฯ เป็นสถานที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้และสัตว์ป่าอุดมสมบูรณ์ มีสถานที่ท่องเที่ยวมากมายในเขตอุทยาน ฯ อาทิเช่น น้ำตกตาดเหือง ซึ่งเป็นน้ำตกขนาดใหญ่ถ้าค้างคาว ฯลฯ เหมาะสำหรับผู้รักการผจญภัย เดินป่า ตั้งแคมป์ พักแรม และต้องการเปิดบริสุทธิ์ธรรมชาติที่น้อยคนนักจะได้สัมผัส ซึ่งทางอุทยานเน้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การเดินทางและสิ่งอำนวยความสะดวกนั้นจากที่ว่าการอำเภอแห่งถึงอุทยาน ฯ ระยะทางประมาณ ๒๒ กิโลเมตร เส้นทางลาดยาง การเดินทางไปสะดวกสบาย ภายในอุทยานจะมีบริการคนนำทาง ลูกหาบ อาหาร แผนที่เส้นทางเดินป่า ที่พักนักท่องเที่ยวและเต็นท์ให้เช่า สำหรับผู้ที่ต้องการพักค้างแรมในป่า บริการแก่นักท่องเที่ยว

๒.๙ น้ำตกเนรมิต เป็นน้ำตกเจ็ดชั้นที่สูงและสวยงามมาก อยู่ระหว่างรอยต่อระหว่างอำเภอเนาแก้ว – และอำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก ห่างจากที่ว่าการอำเภอ ประมาณ ๓๕ กิโลเมตร บริเวณน้ำตกยังเป็นป่าที่บุคคลยังเข้าไปไม่ค่อยถึง

๒.๑๐ เนินสองพญา เป็นโขดหินขนาดใหญ่มีรูปร่างคล้ายงูจงอางและเศียรพญานาค

๒.๑๑ แก่งหาดหินขน เป็นแก่งขนาดใหญ่บริเวณลำน้ำเหือง มีน้ำไหลผ่านตลอดปี

๒.๑๒ วัดโพธิ์ชัย เป็นวัดเก่าแก่ ประมาณ ๒๐๐ - ๓๐๐ ปี มีจิตรกรรมฝาผนังและหอพระไตรเอนซึ่งแปลกประหลาดและพิสดารแห่งเดียวในอำเภอเนาแก้ว และจังหวัดเลย นอกจากนี้ยังมีจิตรกรรมฝาผนังอันงดงาม และยังมีพระเจ้าองค์แสน พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ซึ่งมีผู้มานมัสการและเสี่ยงทายโดยการยกองค์พระพุทธรูป ดังกล่าว

๒.๑๓ พระธาตุดินแทน ตั้งอยู่ที่ตำบลแสงภา มีอายุกว่า ๔๐๐ ปี อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอ ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร มีทิวทัศน์บริเวณรอบ ๆ สวยงามมาก

๓ การศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

๓.๑การศาสนา ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธร้อยละ ๙๙ มีสถานบันหรือองค์กรทางศาสนา

- วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา จำนวน ๖ แห่ง
- สำนักสงฆ์ จำนวน ๑๙ แห่ง
- ที่พักสงฆ์ จำนวน ๔ แห่ง

๓.๒ ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

๓.๓ งานประเพณีลอยกระทงไทย – ลาว จัดขึ้นเพื่อรำลึกถึงท้าวเวสสุวรรณทั้งไทยและลาวได้ร่วมกันอนุรักษ์เชิดชูประเพณีดังกล่าว ให้ดำรงอยู่สืบไป งานดังกล่าวจัดขึ้น ณ สนามกีฬาากลางกาญจนาภิเษก ตำบลเนาแก้ว อำเภอเนาแก้ว โดยจัดกิจกรรมหลายประเภท เช่น ประกวดนางนพมาศ การประกวดกระทง การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน ซึ่งมีประชาชนจากจังหวัดและอำเภอใกล้เคียงและชาวลาวหลังไหลมาร่วมงานทุกปี

๑.๔ งานประเพณีสงกรานต์ไทย – ลาว จัดขึ้นเพื่อธำรงไว้ซึ่งประเพณีสงกรานต์อันดีงามของชาวไทยและเพื่อกระชับความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประชาชนไทย – ลาวงานดังกล่าวจัดขึ้นทุกวันที่ ๑๐ เมษายน ของทุกปี ณ สนามกีฬากลางกาญจนภิเษก ตำบลนาแห้ว อำเภอเมือง ในงานดังกล่าวได้กำหนดให้มีกิจกรรมหลายประเภท เช่น การสงฆ์พระพุทธรูป ประจำอำเภอ ประเพณีรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุการประกวดเทพีสงกรานต์ไทย – ลาว การประกวดขบวนแห่สงกรานต์ การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน เช่น การวิ่งขาโถกเถก การวิ่งกระสอบ ซักเยื่อ เป็นต้น ซึ่งงานนี้จะสร้างความสนุกสนานแก่ผู้ไปท่องเที่ยวชมงานเป็นอย่างยิ่งนอกจากนี้ยังมีคณะผู้แทนทางราชการและประชาชน จากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาร่วมงานด้วยทุกปี

๑.๕ พระเจ้าองค์แสน เป็นพระพุทธรูปเชียงแสนสัมมาภิวัตน์สร้างราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองอำเภอเมือง

๑.๖ จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย เป็นภาพจิตรกรรมที่เขียนบนฝาผนังโบสถ์อายุกว่า ๔๐๐ ปี ภาพแสดงถึงอารยธรรมและความเป็นอยู่ในสมัยนั้น เล่ากันว่าเป็นฝีมือการเขียนของช่างในตระกูลเดียวกับวัดคูแฝด(วัดโพธิ์ชัย สปป.ล.)

๑.๗ พระธาตุคุดินแทน เป็นพระธาตุอายุเก่าแก่กว่า ๔๐๐ ปี มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านแสวงหาและหมู่บ้านใกล้เคียงเป็น อย่างยิ่ง

๔ การคมนาคม

การคมนาคม ติดต่อกันระหว่างอำเภอและจังหวัด โดยทางหลวงแผ่นดินสาย – เลย – ด่านซ้าย – นาแห้ว ระยะทาง ประมาณ ๑๑๗ กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางใช้ได้ทุกฤดูกาล นอกจากนี้ยังมีทางหลวงที่สำคัญ มีรายละเอียด ดังนี้

๔.๑ ถนนสายเหมืองแร่ – รมเกล้า ผ่านตำบลนาแห้ว ตำบลแสงภา ตำบลเหล่ากอหก ระยะทาง ประมาณ ๔๕ กิโลเมตร เป็นทางลาดยางใช้ได้ทุกฤดูกาล

๔.๒ ถนนสายนาโพธิ์ – ปากหมัน อำเภอด่านซ้าย เป็นถนนลาดยางเลียบตามลำน้ำเหือง ชายแดนไทย – ลาว ระยะทาง ๒๐ กิโลเมตร

๔.๓ การคมนาคมภายในตำบลและหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ มีถนนสายหนองหวาย – บ้านโคก ระยะทาง ประมาณ ๖ กิโลเมตร

๕ การโทรคมนาคมติดต่อสื่อสาร

๕.๑ มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข จำนวน ๑ แห่ง

๕.๒ มีการให้บริการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์ โดยมีจำนวนคู่สาย ๑๑๕ คู่สาย

๕.๓ มีการให้บริการโทรศัพท์สาธารณะ ๓๒ ตู้

๖ ทรัพยากรธรรมชาติ

๖.๑ ทรัพยากรป่าไม้ อำเภอนาแห้ว มีพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าภูเป้อยู่ง ป่าภูจี่เต่า และป่าภูเรือ มีพื้นที่ประมาณ ๕๐๑.๕๓ ตารางกิโลเมตร หรือ ๓๑๓,๔๕๖ ไร่ และพื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติเทิดพระเกียรติ ฯนาแห้ว ประมาณ ๑๓,๒๒๕ ไร่ ซึ่งทับพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าภูเป้อยู่ง ป่าภูจี่เต่า และป่าภูเรืออยู่นอกจากนี้ยังมีการปลูกสร้างสวนป่า ในเขตพื้นที่อำเภอนาแห้ว โดยโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ภูซัดภูเมียง ภูสอยดาว ๒ ในตำบลแสงภา มีพื้นที่จำนวน ๓,๕๐๐ ไร่

๖.๒ ทรัพยากรดิน มีปัญหาหน้าดินถูกชะล้าง

๖.๓ ทรัพยากรน้ำ แหล่งน้ำต้นเงินเพราะหน้าดินถูกกัดเซาะลงแหล่งน้ำ

(ที่มา. สำนักทะเบียนอำเภอนาแห้ว : ข้อมูลวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๕๕)

ประวัติตำบลนาพึง

ความหมายของชื่อตำบล

ได้ชื่อมาจากพรรณไม้ชนิดหนึ่งคือต้นพืง ซึ่งมีมากตามริมห้วยและห้วยนั้นก็ได้อีกว่า ห้วยน้ำพืง ไม้พืงเป็นไม้ยืนต้นแต่เป็นไม้เนื้ออ่อน ลำต้นโตที่สุดประมาณ ๘ นิ้ว สูงประมาณ ๑๒ เมตร มีใบลักษณะคล้าย ๆ ใบมะม่วง แต่ใหญ่และหนากว่าเล็กน้อย มีผลคล้าย ๆ กับผลมะตูม เมื่ออ่อนจะมีสีเขียว เมื่อแก่จะมีสีเหลือง เนื้อข้างในผลเมื่อสุกใช้รับประทานได้ ประโยชน์ของลำต้นพืงคือ เมื่อแห้งดีแล้วใช้ทำฟืนหุงต้มได้ประวัติและความเป็นมาของการตั้งชื่อตำบล

จากคำบอกเล่ามีดังนี้ ผู้ที่มาตั้งรกรากคือ เพียรราชา อพยพมาจากตำบลโพนสูง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ได้ยึดพื้นที่ริมห้วยแห่งหนึ่งเป็นที่ทำมาหากิน ประกอบกับที่แห่งนั้นมีต้นพืงขึ้นตามริมห้วยเป็นจำนวนมาก ต่อมาได้มีราษฎรอพยพมาอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่า บ้านนาพืงและเป็นหมู่บ้านแรกที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ เมื่อตั้งชื่อตำบลจึงได้อาชื่อหมู่บ้านแห่งนี้เป็นที่ชื่อของตำบล คือตำบลนาพืงจนถึงปัจจุบันมีทั้งหมด ๘ หมู่บ้าน

(นายถ่วง ยศปัญญา, สัมภาษณ์, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๑)

หมู่บ้านนาพืง (หมู่ที่ ๑)

ลักษณะภูมิประเทศ

ตั้งอยู่บนที่ราบระหว่างหุบเขา เป็นที่ราบยาวตามแนวเขา โดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันตกจะมีภูเขาสูงสลับซับซ้อนเต็มไปด้วยป่าไม้ตามธรรมชาติดินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตรกรรมความหมายของชื่อหมู่บ้าน คำว่านาพืง นั้นมาจากคำ ๒ คำคือ นาหมายถึงทุ่งนาและพืง ซึ่งเป็นชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง จัดเป็นไม้เนื้ออ่อน ผลโตเท่ากับลูกมะตูม กินได้มีรสเปรี้ยว มักเกิดตามริมห้วย และตามทุ่งนา เนื่องจากต้นมะพืง มีมากตามบริเวณทุ่งนา จนเป็นที่กล่าวขานโดยทั่วไปว่า นามะพืงและต่อมาคำว่ามะ ก็หายไป สืบเนื่องมาจากความรวดเร็ว ความเคยชินใน

การพุดจนถึงปัจจุบันนาฬิง ก็เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไป และบ้านนาฬิงนี้ยังมีแม่น้ำฬิงไหลผ่านอีกด้วย (นายประพนธ์ นนทะโคตร, สัมภาษณ์, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๑)

สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดโพธิ์ชัยนาฬิง

สถานที่แห่งนี้มีอายุประมาณ ๔๐๐ ปี (จากการสำรวจของกรมศิลปากรเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๒๔) ปุชนิยสถานโบสถ์วิหารภายในวัดโพธิ์ชัย บ้านนาฬิงได้จัดสร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างวัดแห่งหนึ่ง สร้างขึ้นโดยฝีมืออันประณีต ภายในผนังด้านในมีจิตรกรรมฝาผนังที่เกี่ยวกับพุทธประวัติต่าง ๆ ตลอดทั้งลวดลายตามฝาผนังและเสาแต่ละต้น ๆ นอกจากนั้นกำแพงรอบ ๆ วัดก่อด้วยอิฐ นับเป็นสถานที่อันเก่าแก่ดั้งเดิมปุชนิยวัตถุ(หลวงตากิ่ง, สัมภาษณ์, ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๑)

พระเจ้าองค์แสน

พระเจ้าองค์แสนเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมืองของชาวบ้านนาฬิงและบ้านใกล้เคียงแต่เดิม มีอายุประมาณ ๔๐๐ ปีมาแล้ว (การสำรวจของกรมศิลปากร ปี ๒๕๒๔)

สถานที่หรือสิ่งสวยงามตามธรรมชาติ

น้ำตกตาดบักถู

น้ำตกตาดบักถูอยู่ที่ลำน้ำหู่ ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านนาฬิง ห่างจากหมู่บ้านประมาณ ๘ กิโลเมตร น้ำตกสูงประมาณ ๕ เมตร เป็นน้ำตกที่ไหลจากหน้าผาลงสู่แก่งหิน สวยงามมาก เป็นสถานที่น่าท่องเที่ยว(นายตัน ยศปัญญา, สัมภาษณ์, ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๑)

หมู่บ้านนาจาน (หมู่ที่ ๒)

ความหมายของหมู่บ้าน

หมู่บ้านนาจาน เรียกตามชื่อต้นไม้ที่มีอยู่ในหมู่บ้านนี้ คือต้นจาน (ต้นทองกวาว) เป็นไม้ยืนต้นสูงใหญ่ สีของต้นเป็นสีน้ำตาลอ่อน แตกกิ่งก้านสาขาเหมือนต้นนุ่นออกดอกสีแดงเป็นหลีบ ๆ ติดกันเป็นพวงใหญ่ ออกดอกในฤดูแล้ง (นา หมายถึงทุ่งนา จาน มาจากต้นจาน คือต้นทองกวาว บ้านนาจาน หมายถึง บ้านที่ทุ่งนามีต้นจานมาก)

(นางช่อนกลิ่น กมลรัตน์, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑)

หมู่บ้านนาพระ (หมู่ที่ ๓)

ความหมายของชื่อหมู่บ้าน

นาพระหมายถึง นาซึ่งพระภิกษุเป็นผู้นำในการทำนาและไปทำพิธีไล่ผีร้ายซึ่งอยู่บริเวณทุ่งนาประวัติความเป็นมาของการตั้งชื่อหมู่บ้านเริ่มแรกของการจัดตั้งหมู่บ้านมีพ่อ โชนจ้อย พ่อ โชนจัน พาลูกและเมียย้ายมาโพนชาติ และพ่อ โชนนร ย้ายลงมาจากถ้ำหีบ มาเห็นพื้นที่ทำเลเหมาะสมอยู่ที่นั่นเรื่อยมา ตอนนั้นยังไม่ได้ตั้งชื่อหมู่บ้านพอถึงฤดูทำนาชาวบ้านที่ไปทำจะต้องมีอันเป็นไป เช่น เจ็บ ไข้ ถึงกับล้มตายก็มี เชื่อว่าทุ่งนาตรงนั้นมีผีร้าย จึงไปนิมนต์พระจากวัดโพธิ์ชัยนาฬิง ไปทำการเก็บเกี่ยวข้าวให้ และทำพิธีสวดเพื่อกวาดล้างและขับไล่ผีร้ายออกไป ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านก็

ไปทำนากันได้โดยไม่มีอะไร และเหตุที่ชาวบ้านเอาพระไปทำนาให้ตัวเองบริเวณท้องนาเต็มไปด้วยพระเหลืองอร่าม จึงได้ชื่อนาแห่งนี้ว่า บ้านนาพระมาจนถึงปัจจุบันนี้

สถานที่หรือสิ่งสวยงามตามธรรมชาติ

ถ้ำผาเปิด

เมื่อก่อนเล่าว่ามีพระขึ้นไปจำพรรษาอยู่ที่ถ้ำผาเปิดชาวบ้านเอาอาหารขึ้นไปถวาย ผาเปิดนี้เป็นแนวหินสูงและยาวมากอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน เมื่อหลายปีที่ผ่านมาชาวบ้านเห็นดวงแก้วลอยออกมาจากหน้าถ้ำผาเปิด มีแสงโชติช่วงสวยงามมาก

อ่างอีพัด

ความหมายของชื่อและประวัติ อ่างอีพัด เป็นอ่างน้ำอยู่ในโหลงหินของลำห้วยงา ที่เรียกว่าอ่างอีพัดนั้นเล่ากันว่า ป่าบริเวณนั้นเป็นดงและต้นไม้หนาทึบ เต็มไปด้วยช้าง หมี เสือ วันหนึ่งช้างเชือกหนึ่งกำลังกินน้ำในอ่าง เสือมาเห็นเข้าจึงต่อสู้กัน หัวช้างที่มก้อนหินถลันบวมลงไปและรอยเท้าช้างที่เหยียบหินยังปรากฏอยู่ถึงทุกวันนี้

น้ำตกตาดปูน

ความหมายของชื่อที่เรียกว่า น้ำตกตาดปูนเพราะบริเวณที่น้ำตกโตนลงมา เป็นลานหินกว้างคล้าย ๆ กับพื้นซีเมนต์ น้ำตกตาดปูนนี้อยู่ในลำห้วยงา บนภูเขาด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ชาวบ้านที่ขึ้นไปทำไร่ก็พากันไปแวะเล่นน้ำและพักผ่อนบริเวณที่น้ำตกนี้อย่างสนุกสนาน (นายทรงศักดิ์ ยศปัญญา, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑)

หมู่บ้านนาท่อน (หมู่ที่ ๔)

ความหมายของชื่อหมู่บ้านตามข้อมูลความหมายของชื่อหมู่บ้านอาจเป็นไปได้ ๒ นัย คือ

๑. หมู่บ้านนี้แต่ดั้งเดิมตั้งอยู่บริเวณริมทางนา (ทุ่งนา) ซึ่งจะมีน้ำจากที่ต่าง ๆ ไหลมาบรรจบกันตรงบริเวณที่บ้านตั้งอยู่ การไหลมารวมกันนี้ภาษาถิ่นชาวบ้าน เรียกว่า ไหลมาท่อนกัน จึงเรียกว่า บ้านหางน่าน้ำท่อน และกลายมาเป็น บ้านหางนาท่อน และเป็นบ้านนาท่อน ในที่สุด คำว่าท่อน นี้มาจากคำชาวบ้านที่เรียกกันว่าท่อน ซึ่งแปลว่ามาบรรจบกันหรือรวมกัน คำที่ถูกจริง ๆ คือนาท่อนซึ่งคนเก่า ๆ ในหมู่บ้านยืนยันได้แต่ทางการมาเปลี่ยนเป็นท่อนไปโดยที่ไม่ถามความหมายและความเป็นมาของประวัติหมู่บ้านที่แท้จริงของเขา
๒. ตรงที่ตั้งหมู่บ้านนี้มีต้นไม้ใหญ่ที่เด่นกว่าเพื่อนอยู่ต้นหนึ่งเรียกว่า กกไม้ท่อน เป็นไม้ที่มีลักษณะสูงใหญ่แต่มีใบเล็กเป็นไม้ประเภทที่เขาไม่ค่อยใช้ทำการก่อสร้างอาจเป็นไม้เนื้ออ่อนก็ได้ ซึ่งขณะนี้ไม้ท่อนนี้ยังมีต้นเล็กขึ้นตามบริเวณบ้านนี้อยู่ และบ้านนี้ตั้งอยู่ริมนาที่เลย เรียกว่า หางนาท่อน

ประวัติความเป็นมาของการตั้งชื่อหมู่บ้าน

ได้รับการบอกเล่าว่า เมื่อก่อนมีบ้าน ๆ หนึ่งตั้งขึ้นเรียกว่า บ้านหนองเป็ด เพราะมีหนองใหญ่และมีเป็ดป่าลงมาเล่นน้ำหากินมากมาย ต่อมาเมื่อคนมากขึ้นก็ขยายลงมาตั้งริมที่ราบลุ่มตรงทางนา ซึ่งมีน้ำไหลมาท่อนกันดังกล่าว ก็เลยเปลี่ยนชื่อเรียกเป็นบ้านน้ำท่อน และเป็นบ้านทางนาท่อน และเป็นบ้านนาท่อนดังปัจจุบันนี้

สถานที่หรือสิ่งสวยงามตามธรรมชาติ

ถ้ำผากลอง

เป็นถ้ำหิน คนรุ่นก่อน ๆ เล่าว่าแต่ก่อนมีพระพุทธรูปแก้วของดี ๆ อยู่ข้างในพร้อมทั้งหม้อใหญ่ด้วย และเขาได้ก่ออิฐปกคลุมปากถ้ำไว้ในวันพระ วันศีล จะได้ยินเสียงหม้อ กลอง ดังออกมาให้ได้ยิน แต่ขณะนี้ไม่ได้ยิน และมีคนถื่นอื่นมาขุดหรือเอาพระและของดีไปหมด โดยที่ชาวบ้านไม่รู้เรื่องเลยรูปร่างลักษณะโดยสังเขป เป็นถ้ำหิน ปากทางเข้าถ้ำกว้างประมาณ ๕ วา และลึกเข้าไปเป็นช่องเล็ก ๆ มีคต่องจุดไฟเข้าไปถึงจะได้

(นายประหยัด จินดาหาร, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑)

หมู่บ้านน้ำเกลี้ยง (หมู่ที่ ๕)

ความหมายของชื่อหมู่บ้าน

ไม้น้ำเกลี้ยงเป็นไม้ยืนต้นชนิดหนึ่งมีต้นโตและเป็นไม้ประเภทเนื้อแข็ง เดี่ยวนี้ไม่มีใครรู้จักแล้ว คนโบราณใช้ขางมาทาเครื่องจักสาน เช่น อูบยา ขันหมาก ครุ ทาแล้วมีลักษณะเกลี้ยงเหมือนน้ำมันยางผสมชัน จึงได้ตั้งชื่อว่า ไม้น้ำเกลี้ยง ชื่อบ้านน่าน้ำเกลี้ยงก็เพราะว่าเมื่อมีผู้มาตั้งหมู่บ้านครั้งแรกก็มีต้นน้ำเกลี้ยงขึ้นอยู่ก่อนแล้ว และเมื่อชาวบ้านใช้พื้นที่ผืนนี้ทำนา จึงตั้งชื่อว่า บ้านน่าน้ำเกลี้ยง

ประวัติความเป็นมาของการตั้งชื่อหมู่บ้าน

นายแก้ว สีหะวงศ์ นายกัน สีหะวงศ์ นายอิน ศิริ ได้พากันแยกจากบ้านกลางมาตั้งรกรากอยู่เป็นคนแรก มีน้ำซับแยกเป็น ๓ ทาง โบราณเรียกว่าโป่งสามขา เลยใช้ชื่อครั้งแรกว่าบ้านโป่งสามขาต่อมาชาวบ้านสร้างเป็นนาขึ้นมีลักษณะเป็นนาสามแยกอยู่จนถึงทุกวันนี้ หลายปีต่อมาได้มีผู้มาตั้งถิ่นฐานหลายครอบครัวขึ้นเมื่อมีการตั้งผู้ใหญ่บ้าน ทางการจึงตั้งนายอิน ศิริเป็นผู้ใหญ่บ้านเป็นคนแรก และเปลี่ยนชื่อบ้านใหม่จากบ้านโป่งสามขามาเป็น บ้านน่าน้ำเกลี้ยง โดยเรียกชื่อตามไม้น้ำเกลี้ยง ซึ่งไม้นี้อยู่กลางทุ่งนาเหตุที่ชื่อไม้น้ำเกลี้ยง เพราะว่ามีน้ำยางไม้นี้เมื่อนำมาทาเครื่องจักสาน จะทำให้เกลี้ยงเงลาเหมือนทาสี บ้านนี้ตั้งมานานร้อยกว่าปีแล้ว

(นายจัน ผสม, สัมภาษณ์, ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๑)

หมู่บ้านลาด (หมู่ที่ ๖)

ความหมายของชื่อหมู่บ้าน

ลาด หมายถึง ดำลงไปทีละน้อยไม่ชัน เหตุที่ได้ชื่อว่า บ้านลาดนั้นเพราะเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ดินและหินลาดเทไปข้างหนึ่ง

ประวัติและความเป็นมาของการตั้งชื่อหมู่บ้าน

จากคำบอกเล่า มีชายคนหนึ่งชื่อนายมนตรี ไชยบัน ได้เดินทางออกจากบ้านซึ่ง เทียวป่าล่าสัตว์และหาที่ทำกินใหม่ พอมาถึงที่แห่งหนึ่งซึ่งมีหินลาด และบริเวณนั้นอุดมสมบูรณ์ไปด้วยน้ำและพืชพันธุ์ตลอดจนพื้นที่ก็เหมาะสม พอนายมนตรีกลับจากเทียวป่า จึงได้ไปปรึกษากับชาวบ้านเดิมและหลังจากนั้นก็พากันอพยพมาอยู่ที่บ้านลาดแห่งนี้ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๕ แล้วตั้งชื่อบ้านว่า บ้านลาด ตามแผ่นหินลาดนั้น ซึ่งปัจจุบันนี้ดินทับถมไปหมด

(นายครอง สีหะวงศ์, สัมภาษณ์, ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๑)

หมู่บ้านนาแซง (หมู่ที่ ๗)

ความหมายของชื่อหมู่บ้าน

แต่ก่อนมีนาอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านชื่อว่า นาแซง เพราะน้ำทำอุดมสมบูรณ์ ถึงฤดูทำนาก็ทำได้โดยไม่ต้องรอฟ้ารอฝน ทำก่อนที่อื่นอยู่เสมอ เรียกว่าแซง ที่อื่น ได้สบายจึงเรียกว่า นาแซง ต่อมาตั้งหมู่บ้านอยู่ติดกับนา จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า บ้านนาแซง

สถานที่หรือสิ่งสวยงามตามธรรมชาติ

ถ้ำผาป้องแปง เป็นถ้ำที่มีมาแต่โบราณ ชาติสูง ๑๐ เมตร กว้าง ๖ เมตร ลึก ๑๐ เมตร มีน้ำไหลอยู่ตลอดปี มีพระพุทธรูปอยู่ในถ้ำ ๑๘ องค์ ถึงเทศกาลสงกรานต์ชาวบ้านจะพากันไปสรงน้ำพระที่ถ้ำทุก ๆ ปี (นายมนัส ยศปัญญา, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑)

หมู่บ้านกลาง (หมู่ที่ ๘)

ความหมายของชื่อหมู่บ้าน

บ้านกลาง เป็นบ้านตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างบ้านนาฟิงกับบ้านเหมืองแพร่

สถานที่หรือสิ่งสวยงามตามธรรมชาติ**น้ำตกตาดหมีที่ลำน้ำหู่**

ความหมายของชื่อและประวัติ เข้าใจว่าหมีตกตาดตาย จึงให้ชื่อว่า ตาดหมี อยู่ห่างจากบ้านไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๓ กิโลเมตร เป็นน้ำตกตามธรรมชาติ ของลำน้ำหู่ เกิดจากภูเขาขัดทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ไหลมาทางทิศเหนือตกที่ลำน้ำเหือง ซึ่งเป็นลำน้ำกั้นเขตแดนไทย-ลาว ที่บ้านเหมืองแพร่ อยู่ห่างจากบ้านไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๓ กิโลเมตร

(ปราณี บานชื่อ, ๒๕๒๗:๔๕)

ตามที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าบริบทของชุมชนในตำบลนาพิง อำเภอนาแก้ว จังหวัดเลย นั้นมีสิ่งเชื่อมโยงจากอดีตปรากฏจนถึงปัจจุบัน ในการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์สืบถอดมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น ซึ่งไม่เพียงแต่ภาพจิตรกรรมฝาผนังเท่านั้น ยังรวมถึงการดำรงของชุมชนและวัดที่มีการบูรณะ การสืบต่อของเจ้าอาวาสที่จำพรรษา ในวัดนั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าชุมชนวัดโพธิ์ชัยมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และสิ่งอื่นๆ ของชุมชน โดยวัดยังเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมจะเห็นได้จาก พระพุทธรูปไม้แกะสลักปรางต่างๆ เครื่องมือเครื่องใช้ประกอบอาชีพโบราณ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในยุคก่อนๆ เช่นตะเกียง เต่าฝิ่น หมอลิ้น ถ้วยชาม เป็นต้น จากหลักฐานนี้เอง เป็นสิ่งที่แสดงถึงการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม ของชาวบ้านนาพิง โดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้เยาวชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม คือ การจัดทำโครงการส่งเสริมกิจกรรมด้านจริยธรรม การเรียนรู้ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นประจำปีงบประมาณ๒๕๕๑ ขององค์การบริหารส่วนตำบลนาพิง ตำบลนาพิง อำเภอนาแก้ว จังหวัดเลย ซึ่งในโครงการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ คือ

- ๑.เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๒.เพื่อพัฒนาและยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นที่ยอมรับของสังคม
- ๓.เพื่อเผยแพร่ศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย
- ๔.เพื่อสืบทอดและอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม

ตามวัตถุประสงค์ข้างต้น จะเห็นได้ว่า ชุมชน / สถานศึกษา / วัด / ราชการส่วนท้องถิ่น ให้ความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นแห่งตนอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้การถ่ายทอดความรู้สู่เยาวชนในท้องถิ่น ชุมชนมอบหมายให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พระ และปราชญ์ชุมชน ในท้องถิ่นเป็นผู้ถ่ายทอดเอง เนื่องจากในพื้นที่มีผู้อยู่อยู่จำนวนมาก มีทั้งพระภิกษุ ฆราวาส ครูอาจารย์ ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น และในกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ ได้มีการนำนักเรียน ผู้สนใจ ไปศึกษาด้วยตนเอง มีการลงมือปฏิบัติในพื้นที่เป้าหมายโบราณสถาน และนักเรียนที่ได้รับการอบรมความรู้มาพัฒนาเป็นมัคคุเทศน์น้อยประจำหมู่บ้าน มีความสามารถมีความรู้ด้านการถ่ายทอดประวัติความเป็นมาของวัดโพธิ์ชัย ภาพจิตรกรรมฝาผนัง และโบราณวัตถุของบ้านนาพิงให้แก่นักท่องเที่ยวต่างถิ่นได้อย่างดียิ่ง

จากข้อความข้างต้น นับว่าชุมชนนาพิงมีความเข้มแข็งที่จะอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ให้คงอยู่ตลอดไปและแพร่ขยายเป็นวงกว้างในอนาคต นอกจากเป็นการแสดงออกถึงความเข้มแข็งของชุมชนและยังเป็นการแสดงถึงความสามัคคี ความผูกพันความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชนนาพิงจากอดีตคราจนถึงปัจจุบัน

ภาพจิตรกรรมด้านพุทธศาสนา

พุทธศาสนา เป็นคำสอนทั้งจริยธรรมและศีลธรรมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สอนให้ปฏิบัติตามได้รู้แจ้งตามสภาวะเป็นจริงของโลก การดำรงอยู่ของโลกและชี้แนะหนทางที่ดีที่สุดให้เดินสองคนให้ประพาศดินเขียงมนุษย์ที่ลดความเห็นแก่ตัวลง รู้จักทุกข์ และเห็นความทุกข์ ไม่หลงนิยม ไปกับลาภยศ

สรรเสริญ และความสุข ในแง่ของปรัชญาไม่ให้เชื่อด้วยความงมงาย แต่จะเชื่อได้ด้วยการสอบทานแล้วด้วยเหตุและผล การกระทำใด ๆ ก็ดีจะมีผลย่อมได้รับผลของการกระทำนั้น ๆ

ศาสนา พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕. ความว่า. “ลัทธิความเชื่ออันมีหลัก คือ แสดงกำเนิดและความสิ้นสุดลงของโลกเป็นต้น อันเป็นไปในฝ่าย **ปรมาตม์** ประการหนึ่ง แสดงลัทธิธรรมเกี่ยวกับบุญบาปอันเป็นฝ่ายศีลธรรม ประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็น หรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถือนั้น ๆ

ในหนังสือ ลัทธิศาสนา เสถียร โกเศศ หรือศาสตราจารย์พระยาอนูมานราชชน ได้สรุปความหมายของ “ศาสนา” ตามทรรศนะของนักปราชญ์ตะวันตกไว้ว่า “ศาสนา” คือ ความเชื่อซึ่งแสดงออกมาให้ปรากฏเห็นเป็นกิริยาอาการของผู้ที่เลื่อมใสว่า มีความเคารพเกรงกลัวซึ่งมีอำนาจอันอยู่เหนือโลกหรือพระเจ้า เป็นร่างอย่างใดอย่างหนึ่ง และต้องเป็นผู้สร้างและเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ ให้มีอยู่เป็นอยู่ กล่าวกันง่าย ๆ ศาสนา คือ การบูชาพระเจ้าซึ่งมีทิพยอำนาจอยู่เหนือธรรมชาติ ด้วยความเคารพเกรงกลัว

ศาสนาเกิดขึ้นด้วยความเชื่อ ซึ่งมีจุดมุ่งหมาย ๒ ระดับ คือระดับสูงสุดอันเป็น “ปรมาตม์” ซึ่งน่าจะเป็น แก่นของศาสนา และระดับทั่วไปเกี่ยวกับการประพาศปฏิบัติ ซึ่งเป็นเรื่องของศีลธรรม หรือเป็นศาสนาระดับคนธรรมดาสามัญ ที่อาจจะผสมผสานหลักคำสอนของศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีระดับสูงสุดคือ การไปสู่นิพพาน กับระดับที่เป็นพิธีศาสนาแบบชาวบ้านที่นำลัทธิศาสนาฮินดู หรือพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผีสารเทวดา และไสยศาสตร์มาผสมผสานกับพุทธศาสนาเกิดมีพิธีกรรม การปลุกเสกพระ การกระทำเครื่องรางของขลัง เป็นต้น (จันง ทองประเสริฐ. ๒๕๔๑: ๖)

พระพุทธเจ้า คือผู้บรรลุความรู้แจ้ง ด้วยพระปริชาญาณของพระองค์เอง ผู้ให้ความสว่างแก่โลก ผู้ข้ามพ้นจากการเวียนเกิด ผู้ประกาศความจริงอันศักดิ์สิทธิ์และผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนา (เสถียร พันธรังสี. ๒๕๔๘: ๑๒๕)

พระพุทธเจ้า หมายถึง พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้รู้แจ้งในความเป็นไปของชีวิต ผู้ตื่นจากการลุ่มหลงในสิ่งที่น่าสนใจไปสู่ความทุกข์ เป็นผู้สว่างไม่พราหมณ์ด้วยกรรมกิเลสและตัณหา อันเกิดจากการฝึกตนได้อย่างยอดเยี่ยมมาตั้งแต่อดีตชาติ ซึ่งปรากฏในทศบารมีของพระพุทธองค์ จนกระทั่งในชาติปัจจุบันเมื่อพระเจ้า สุทโธทนะ กษัตริย์ศากยวงศ์แห่งเมืองกบิลพัสดุ์ อภิเษกสมรสกับเจ้า

หญิงสิริมหามาหา ราชธิดาของกษัตริย์โกถิลวงศ์แห่งเมืองเทวทหะ ได้ไม่นานเจ้าหญิงก็ทรงพระครรภ์ เมื่อพระครรภ์แก่จวนประสูติ ตามธรรมเนียมอินเดียสมัยก่อนที่ถือกันเคร่งครัด สตรีที่แต่งงานแล้วเมื่อมีครรภ์จะต้องกลับไปคลอดบุตร ที่บ้านเรือนบิดามารดาอันเป็นบ้านเกิดของตน ดังนั้นเจ้าหญิงสิริมหามาหาจึงเสด็จพร้อมด้วยข้าราชการถึงบริเวณสวนลุมพินีวัน ซึ่งเป็นพรมแดนของเมืองกบิลพัสดุ์กับเมืองเทวทหะ เป็นสถานที่บริบูรณ์ด้วยหมู่ไม้และมวลบุปผชาติ มีเหล่าสรรพสัตว์และหมู่วิหนกนกไพรส่งเสียงร้องขับขานด้วยเสียงอันไพเราะ มีทั้งลำห้วยธารน้อยใหญ่ไหลรินสร้างความชุ่มชื้นร่มเย็น เจ้าหญิงเกิดระฆังพระครรภ์ขึ้น ซึ่งใช้พระหัตถ์ขวาทรงเหนี่ยวกิ่งสาระแล้วประสูติพระโอรส ในอิริยาบถยืน ตรงกับวันศุกร์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ในเวลาใกล้เที่ยง ข้าราชการได้ทำหน้าที่นำผ้ามารับแล้วทำความสะอาดพระโอรส แล้วแจ้งข่าวต่อเหล่ากษัตริย์ทั้งสองพระนคร พระเจ้าสุทโธทนะได้จัดขบวนแห่แห่นคนตรีประโคม แวดล้อมด้วยเหล่าข้าราชการเชิญเสด็จพระราชเทวีและพระราชกุมารเข้าสู่พระนครแล้วจัดพิธีฉลองอย่างยิ่งใหญ่

ในครั้งนั้นมีดาบสผู้หนึ่งนามว่า กาทเทวิล แต่มหาชนทั่วไปเรียกว่า อสิตดาบส สำเร็จมหาสมบัติ ๘ มีฤทธิ์มาก อาศัยอยู่ป่าหิมพานต์เป็นผู้ที่มีความคุ้นเคย และเป็นที่นับถือของราชวงศ์ศากยะ เมื่อทราบข่าวการประสูติจึงขอเข้าเฝ้า ครั้นเห็นลักษณะของการพระราชกุมารต้องตามตำรามหาบุรุษลักษณะ ได้ก้มลงกราบถวายบังคมพระราชกุมาร เมื่อได้พิจารณาคุณลักษณะดีแล้วอสิตดาบส ได้หัวเราะด้วยใบหน้ายิ้มแย้ม แต่แล้วกลับสลดโทมนัสร้องไห้ออกมา เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะตรัสถามถึงสาเหตุจึงกราบทูลว่า เหตุที่มีความยินดีปรีดา เพราะเมื่อพิจารณาเห็นว่าพระราชกุมารสมบูรณ์ ด้วยมหาบุรุษลักษณะจะต้องเสด็จออกผนวชตรัสรู้ธรรมอันประเสริฐ เป็นศาสดาเอกของโลกโดยมิต้องสงสัย แต่เมื่อคำนวณระยะเวลาแล้วเห็นว่าอาตมาภาพคงจะไม่มีอายุยืนยาวได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระองค์ จึงบังเกิดความโศกเศร้า เมื่อถวายการพยากรณ์แล้วก็ได้ลา กลับ ครั้งครบกำหนด ๕ วันแห่งการประสูติพระเจ้าสุทโธทนะ ทรงจัดประชุมเหล่านักปราชญ์ราชบัณฑิตและเชิญพราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญ ในพระเวท จำนวน ๑๐๘ คนให้มารับการถวายอาหารในพระราชวังแล้วคัดเลือกพราหมณ์จารย์ ผู้ทรงคุณวิद्याประเสริฐกว่าพราหมณ์ทั้งปวง ๘ ท่าน เพื่อถวายคำทำนายลักษณะของพระราชกุมารอื่นใด หากว่าครองฆราวาส จักว่าเป็นพระมหาจักรพรรดิที่ยิ่งใหญ่กว่าจักรพรรดิ ทั้งปวงใน ๔ ทวีป หากออกบวชจะได้ตรัสรู้เป็นศาสดาเอกของโลกเหมือนกับคำพยากรณ์ของ อสิตดาบสทุกประการ ส่วน โทณทัณณะพราหมณ์ซึ่งเป็นพราหมณ์หนุ่ม ได้ยกนิ้วมือเพียงนิ้วเดียวและพยากรณ์ว่าพระราชกุมาร จะต้องเสด็จออกบวชตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแน่นอน เมื่อถวายคำทำนายแล้วนักปราชญ์ราชบัณฑิตจึงพร้อมใจน่านามให้แก่พระโอรสของพระองค์ว่า สิทธัตถะ และว่า ผู้มีความสำเร็จสมประสงค์ในทุกอย่างทุกอย่างที่ตนตั้งใจจะทำ ฝ่ายพระนางสิริมหามาหาเทวี เมื่อประสูติพระราชกุมารได้ ๗ วัน ก็เสด็จทิวงคต นำความโศกเศร้ามาสู่ทุกคน ผู้ที่เศร้าโศกอย่างยิ่งก็คือพระเจ้าสุทโธทนะ พระราช

สวามีของพระนาง เมื่อเหตุการณ์เป็นไปดังนี้ พระเจ้าสุทโธทนะจึงประทานโอรสให้อยู่ในความ
ในความอารักขาขององค์เทวีหนึ่ง ซึ่งเป็นพระกนิษฐภคินีที่มีนามว่า พระนางมหาปชาบดีพระองค์
เอาพระทัยใส่ถนอม รวากับว่าเป็นพระโอรสของพระองค์เอง

พระประสงค์ของพระเจ้าสุทโธทนะ ที่ต้องการให้พระโอรสได้ครอบครองสืบราชสมบัติ
ต่อจากพระองค์ เมื่อพระราชกุมารเจริญวัย ทรงให้ได้รับการศึกษาศิลปะวิทยาการต่าง ๆ จากครูผู้
ทรงความรู้ตำหนักวิสามิตรมาอบรมสั่งสอน วิชาที่ทรงศึกษาคือศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการ เช่น
การปกครอง ดุจดาว การดูลักษณะคน และพื้นที่ การใช้ศาสตราวุธต่าง ๆ ในการรบ การใช้
ภาษาและกวีนิพนธ์ เป็นต้น พระกุมารทรงมีสติปัญญาเป็นเลิศ ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ก็ทรงเจริญอา
นาปนสติก็มีภูมิจนเกิดสมาธิ บรรลุปฐมญาณ พระราชกุมารทรงศึกษาได้อย่างรวดเร็ว และ
อย่างดียิ่ง จนเป็นที่ถนอมสนเท่ห์ของทุกคน รวมทั้งครูอาจารย์ พระราชบิดาและพระมารดาด้วย
นอกจากนี้เจ้าชาย ทรงมีความรู้สึกรู้ว่าความทุกข์อันใหญ่หลวงกำลังครอบงำคนและสัตว์จำนวน
มากตลอดเวลาแต่พระองค์กำลังทรงพระสำราญดีอยู่

พระองค์ทรงอยู่ในแคว้นล้อมที่เต็มไปด้วยหญิงที่มีสิริโฉมงาม วันหนึ่งพระองค์เสด็จ
ประพาสอุทยานทรงทอดพระเนตรเห็นเทวดาทั้ง ๔ คือ คนเกิด คนแก่ คนเจ็บ และตาย และ
ทรงปิดเมื่อทอดพระเนตรเห็นสมณะที่เทวดาเนรมิตขึ้น เมื่อพระชนม์ได้ ๒๕ พรรษา พระชายาได้
ประสูติพระโอรสชื่อราหุลกุมารอันหมายถึงบ่วง พระองค์ยังคงแสวงหาแนวทางแห่งการหลุดพ้น
บ่วงกรรม ในคืนหนึ่งพระองค์ตัดสินใจใช้ ม้ากัณฐะเป็นพาหนะ และมีนายฉันทะตามเสด็จไป
ด้วย เรียกการเสด็จออกผนวชของพระองค์ว่า **มหาภิเนษกรรม** ตลอดระยะเวลาทรงออกผนวชได้
เล่าเรียนกับ ๒ พระอาจารย์ คืออาฬารดาบส และอุททดาบส ทรงสำเร็จสมบัติ ๘ เห็นว่าใช้ทาง
ตรัสรู้ที่แท้จริงจึงหันไปบำเพ็ญทุกขกิริยา คือการทรมานกาย ๑๐ ประการ มีบัญญัติ และกลุ่ม
พรหมณ์ตามเสด็จไปเป็นอุปฐากรับใช้ ๖ ปี พระองค์ก็ยังไม่สามารถบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิ
ญาณ ทำวอมรินทราธิราชเทพยดาที่เฝ้าติดตามพระองค์ได้คิดพิณสามสาย ให้สดับรับฟัง โดยสาย
แรก ดึงมากคิดไปสายก็ขาด สายที่สองหย่อนมากเมื่อดีดไม่ปรากฏเสียงที่ไพเราะ และสายที่สาม
ไม่ดึงไม่หย่อนพอปานกลางดีแล้วมีน้ำเสียงที่ไพเราะ เมื่อได้รับฟังพระองค์จึงต้องยึดสายกลาง คือ
มัชฌิมาปฏิปทา เท่านั้นจึงจะสำเร็จผลใจวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ก่อนพระองค์จะตรัสรู้ พระองค์ทรงสร่ง
น้ำในแม่น้ำเนรัญชรา แล้วเสวยข้าวมธุปายาส ทรงพักผ่อนอยู่ในดงไม้สาละ พวกปัญจวัคคีย์เห็น
หมดศรัทธาจึงพากันหลีกหนีไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ในคืน ๑๕ ค่ำ
เดือน ๖ พระองค์ก็ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ในวันเพ็ญเดือน ๓ ทรงแสดง
โอวาทปาติโมกข์ อันเป็นหัวใจสำคัญของศาสนาพุทธ อันได้แก่การทำดีละเว้นชั่วและทำจิตใจให้
บริสุทธิ์ มีพระสงฆ์สาวกผู้บรรลุอรหันต์จำนวน ๑๒๕๐ รูป เพื่อนำมาไปเผยแพร่งานมีผู้คน
เลื่อมใสศรัทธาอย่างมาก

จนกระทั่งวันเพ็ญเดือน ๖ เมื่อพระชนม์ มาอายุได้ ๘๐ พรรษา พระองค์ได้แสดงธรรม อริยมรรค ๘ และประกาศธรรมเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนดับขันธปรินิพพาน เรียกว่าปัจฉิมโอวาท ที่ เมืองกุสินารา ให้แก่พระอานนท์และพุทธสาวกที่เข้ารับฟังจำนวนมาก “ผู้ใดปฏิบัติธรรมสมควร แก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่งในธรรม ผู้นั้นได้ชื่อว่าบุชาติถาคต” “สังฆารทั้งหลายมีความเสื่อม เป็น ธรรมดาเชอทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและคนอื่น ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด” หลังจากนั้น พระองค์ก็ได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน ท่ามกลางพุทธบริษัทจำนวนมาก เมื่อพุทธบริษัทได้ อัญเชิญพระบรมศพไปทั่วพระนคร แล้วนำไปสู่มกุฏพันธเจดีย์ วางพระสรีระบนจิตกาธานที่ทำ ด้วยไม้จันทร์หอม ประดับตกแต่งงดงามวิจิตรพิสดาร ทำการบูชาแล้วถวายพระเพลิง แต่ไม่ สามารถจะจุดติดไฟได้ด้วยเทวดาต้องการให้พระมหากัสสปะ พร้อมพระภิกษุ ๕๐๐ รูป ที่กำลัง เดินทางมาจากเมืองปาวาก่อน เมื่อมาถึงได้ทำอัญชลีกรรม พร้อมทำประทักษิณรอบจิตกาธาน ๓ รอบ แล้วน้อมนมัสการพระยุคลบาทกราบขอขมาต่อพระพุทธองค์ พระเศียรก็ถูกเพลิงขึ้นที่ จิตกาธานจนหมดสิ้น เมื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพแล้ว มีกษัตริย์และพราหมณ์ ๗ เมืองมาขอ แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ แต่ไม่สามารถแบ่งกันได้ ด้วยความฉลาดของโทณพราหมณ์ผู้เป็น อาจารย์ของมัลลกษัตริย์ ได้นำพุทธโอวาทเกี่ยวกับขันติธรรมและสามัคคีธรรมมาหว่านล้อมและสั่ง สอนจนสามารถแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ให้แก่กษัตริย์ทุกพระองค์สักการบูชาได้สำเร็จและเกิด ความสามัคคีกันตลอดไป

ชาดก

ชาดก คือ เรื่องราวที่เล่าถึง การเวียนเกิด เวียนตายในธรรมชาติต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์ ก่อนที่จะได้มาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ในแต่ละชาตินั้น ทรงพบกับเหตุการณ์ดีบ้างชั่วบ้าง และได้ พยายามทำความดีสั่งสมมาติดต่อกันมากบ้างน้อยบ้าง จนมีความดีเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ จึงได้มาตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด ถือได้ว่า ชาดกเป็นเรื่องราววิวัฒนาการการบำเพ็ญคุณงามความดีของ พระพุทธเจ้ามาตั้งแต่ครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ ชาดกทั้งหมดมี ๕๔๗ เรื่อง พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๗ มี ๕๒๕ เรื่อง เล่มที่ ๒๘ มี ๒๒ เรื่อง อนึ่งชาดกทั้งหมดเรียกว่านิบาตชาดก ยกเว้นชาดกที่จัดเป็น สิขชาติสุดท้ายซึ่งมีเนื้อหามาก เรียกว่า มหานิบาตชาดก(เทพพร มังธานี. ๒๕๔๓: ๒)

พระเจ้าสิขชาติ

พระเจ้าสิขชาติ คือ ทศชาติชาดก คือ เรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังเป็นพระ โพธิสัตว์ในชาติต่าง ๆ โดยสิขชาติสุดท้ายก่อนที่จะได้มาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในแต่ละชาตินั้น ล้วนทำความดีที่ยิ่งยวดที่เรียกว่าบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ

บารมี ๑๐ ประการ

บารมี ๑๐ หรือ ทศบารมี คือ คุณงามความดีที่ประพุดอย่างยิ่งยวด เพื่อบรรลุเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ เช่น ความเป็นพระพุทธเจ้า และความเป็นมหาสาวก เป็นต้น ได้แก่

๑. ทาน คือ การให้ การเสียสละ
๒. ศีล คือ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ความมีระเบียบวินัย ความประพฤติถูกต้องดีงาม
๓. เนกขัมมะ คือ การออกบวช การปลีกตัว ปลีกใจออกจากกาม
๔. ปัญญา คือ ความรอบรู้ ความหยั่งรู้เหตุผล เข้าใจสถานะของสิ่งทั้งหลาย ความจริง
๕. วิริยะ คือ ความเพียรบากบั่น แกล้วกล้าไม่เกรงกลัวอุปสรรค เพียรพยายามเรื่อยไปไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่
๖. ขันติ คือ ความอดทน ความข่มใจ ทนทาน ควบคุมจิตใจอยู่ในเหตุผลไม่ละอำนาจกิเลส
๗. สัจจะ คือ ความจริง การพูดจริง ทำจริง จริงใจ ตั้งมั่นในจุดมุ่งหมาย อันชอบธรรม
๘. อธิษฐาน คือ ความตั้งใจมั่น มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนมุ่งทำตามนั้น ด้วยหัวใจที่เด็ดเดี่ยว
๙. เมตตา คือ ความรักใคร่ ความปรารถนาดี มีไมตรีต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์
๑๐. อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลางสม่ำเสมอเที่ยงธรรมไม่เอนเอียงไปด้วยอคติ

บารมี ๑๐ ประการ

เรียงตามที่บำเพ็ญในชาติสุดท้าย

๑. พระเทมีย์	บำเพ็ญ	เนกขัมมบารมี
๒. พระมหาชนก	บำเพ็ญ	วิริยบารมี
๓. พระสุวรรณสาม	บำเพ็ญ	เมตตาบารมี
๔. พระเนมิราช	บำเพ็ญ	อธิฐานบารมี
๕. พระมหอสถ	บำเพ็ญ	ปัญญาบารมี
๖. พระภูริทัต	บำเพ็ญ	ศีลบารมี
๗. พระจันทกุมาร	บำเพ็ญ	ขันติบารมี
๘. พระนารทะ	บำเพ็ญ	อุเบกขาบารมี
๙. พระวิฑูรย์บัณฑิต	บำเพ็ญ	สัจจบารมี
๑๐. พระเวสสันดร	บำเพ็ญ	ทานบารมี

บารมี ๓๐ ถ้วน

บารมีนั้นท่านกล่าวว่า จะบำเพ็ญให้บริบูรณ์ต้องให้ครบ ๓ ชั้น คือ

๑. บารมี คือ ระดับสามัญ เช่น ทานบารมี ได้แก่ ให้ทรัพย์เงินทอง สมบัตินอกกายต่าง ๆ
๒. อุปบารมี คือ ระดับรอง หรือจวนจะสูง เช่น ทานอุปบารมี ได้แก่ สมบัตินอกกายต่าง ๆ
๓. ปรมัตถบารมี คือ ระดับสูงสุด เช่น ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ การสละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นบำเพ็ญครบทั้ง ๑๐ บารมี และครบทั้ง ๓ ชั้น เรียกว่า สมติบารมี และว่า บารมีครบ ๓๐ ถ้วน

พระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ คือคำเรียกผู้ที่จะได้มาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และเคยได้รับการพยากรณ์ว่า จะได้เป็นพระพุทธเจ้าขณะเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ต้องได้บำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา พระโพธิสัตว์แปลตามตัวว่า ผู้เกี่ยวข้องในพระโพธิญาณ กล่าวคือ ผู้ที่มีความมุ่งหมายต่อพระญาณ อันจะทำให้ตรัสรู้หรือริยสัจ ๔ ได้แก่

๑. ทุกข์ คือ ความทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก โดยย่อคือการยึดมั่นในขั้น ๕ เป็นทุกข์
๒. สมุทัย คือ สาเหตุให้เกิดทุกข์ คือ ตัณหา
๓. นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ภาวะที่ตัณหาสิ้นไป
๔. มรรค คือ ข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์ มี ๘ ข้อ ได้แก่
  ๑. สัมมาทิฐิ เห็นชอบ
  ๒. สัมมาสังกัปปะ คำริชอบ
  ๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ
  ๔. สัมมากัมมันตะ การงานชอบ
  ๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ
  ๖. สัมมาวายามะ เพียรชอบ
  ๗. สัมมาสติ ระลึกชอบ
  ๘. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ

พระโพธิสัตว์มี ๓ จำพวก คือ

๑. อุกมตัตถุญญโพธิสัตว์ ได้แก่ พระโพธิสัตว์ประเภทมีปัญญามากกว่าศรัทธา ใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีน้อยกว่าพระโพธิสัตว์อื่น เมื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วเรียกว่า พระปัญญาธิกพระพุทธเจ้า

๒. วิปจิตถุญญโพธิสัตว์ ได้แก่ พระโพธิสัตว์ประเภทมีศรัทธามากกว่าปัญญา ใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนานกว่าอุกมตัตถุญญโพธิสัตว์ แต่น้อยกว่าเนยโพธิสัตว์ เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว เรียกว่า พระสัทธาธิกพระพุทธเจ้า

๓. เนยโพธิสัตว์ ได้แก่ พระโพธิสัตว์ประเภทมีความเพียรมากกว่าปัญญา ใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนานกว่าพระโพธิสัตว์สองจำพวกข้างต้น เมื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว เรียกว่า พระวิริยาธิกพระพุทธเจ้า

พระเวศสันดรชาดก

ดังเป็นที่ทราบกันว่า ก่อนที่เจ้าชายสิทธัตถะมหาบุรุษจะได้มาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ได้ปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้า และบำเพ็ญบารมีมาแล้ว เป็นเวลานานนับไม่ได้โดยการคำนวณในพระชาติสุดท้ายของการบำเพ็ญบารมีนั้น ทรงเกิดเป็นพระเวศสันดร และบำเพ็ญทานบารมี คือการบริจาคทาน ซึ่งเป็นการเสียสละประโยชน์ส่วนตัว หรือประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ ทรงทำให้ทานบารมีเต็มเปี่ยมเพื่อจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า นำประโยชน์เกื้อกูลมาแต่มวลสรรพสัตว์ นับเป็นการบริจาคที่มีเป้าหมายยิ่งใหญ่ ฉะนั้นการบริจาคในพระชาติสุดท้ายจึงต้องเป็นการบริจาคตที่ยิ่งใหญ่ด้วย และการบริจาคตที่ยิ่งใหญ่ของพระเวศสันดร ถูกกล่าวขานมาจนถึงปัจจุบันทั้งในแง่บวกและลบเรื่องราวในพระชาติสุดท้าย อันเป็นการบำเพ็ญทานบารมีของพระบรมโพธิสัตว์นั้น ฟังทราบโดยสังเขป ดังนี้ในอดีตกาล บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์พระนางมุสตีเทพธิดาได้ทูลขอพร ๑๐ ประการ

๑. ขอให้มิจักขุฆามคุณนางเนื้อที่เกิดได้เพียงปีเดียวมีแววตาดำสนิท
๒. ขอให้มิขนควัวไค้งอนงาม ประหนึ่งพระจันทร์ครึ่งเสี้ยวบนท้องฟ้า ทิศปัจฉิม (ทิศตะวันตก)
๓. ขอให้มินามว่า “มุสตี” เหมือนเดิม เพื่อระลึกถึงความหลัง
๔. ขอให้ได้บุตรผู้เลิศด้วยคุณ เป็นที่พึงแก่คนยากไร้ มีเกียรติยศปรากฏทั้งเป็นที่นับถือของชาวเมืองต่าง ๆ ด้วย
๕. ยามทรงพระครรภ์ ขออย่าให้ปรากฏนูนโหย้เหมือนสตรีทั่วไป ขอให้มิสัณฐานโอนน้อย ๆ เหมือนคันศรฉะนั้น
๖. ขอให้ปทุมถันทั้งคู่มีสัณฐานงดงามสมส่วน งามเหมือนดอกบัวตูมอยู่ชั่ววันรันคร

๙. ขออย่าให้มีผมหยอกแม้แต่เส้นเดียวบนศีรษะของหม่อมฉัน
๑๐. ขอให้ฉวีวรรณตลอดเรือนกายอย่ามีตำหนิ แม้แต่น้อย
๑๑. ขอให้หม่อมฉันมีอำนาจในการลดโทษแก่ผู้ประมาทแล้วให้พ้นจากการประหาร
๑๒. ขอให้ได้เป็นมเหสีของพระราชเจ้าวันสีพีราชบุรุษอันสมบูรณ์ด้วยทรัพย์และเกียรติยศ

เมื่อพระนางสุคติเทพธิดา ได้รับพรจากพระอินทร์ผู้เป็นพระสวามีแล้ว จึงจุติลงมาเกิดในโลกมนุษย์ เป็นราชธิดาของพระเจ้ามัททราช ต่อมาได้อภิเษกให้เป็นมเหสีของพระเจ้าสัจจชัยแห่งสีพีรัฐนคร ได้ประสูติพระโอรสองค์หนึ่งซึ่งพระประยูรญาติถวายพระนามว่า “พระเวสสันดร”

พระเวสสันดรก็มีธิดาคือคิงตาม มีน้ำพระทัยมากด้วยเมตตากรุณา บริจาคเนื่องนิศย์ พระองค์ทรงบริจาคทุกอย่างที่คนขอ ครั้นทรงมีพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา ได้อภิเษกสมรสกับพระนางมัทรี พระราชธิดาของราชวงษ์กษัตริย์มัททราช มีพระโอรส ๑ องค์ พระนามว่า “ชาติ” และพระธิดาอีก ๑ องค์ พระนามว่า “กัณหา” ด้วยทรงมีน้ำพระทัยมากไปด้วยเมตตากรุณาตัวเองครั้งหนึ่งได้ประทานช้างเผือกคู่บ้านคู่เมือง ชื่อว่า ช้างปัจฉิมนาเคนทร์ แก่พราหมณ์ชวากาลิงคราชภูริ ซึ่งพระกษัตริย์แห่ง กาลิงคราชภูริทรงส่งพราหมณ์ มาทูลขอเพื่อนำไปเป็นสิริมงคลแก่เมืองกาลิงคราชภูริ ที่ฝนแล้งมานานหลายปี การบริจาคครั้งนี้ ทำให้ประชาชนเมืองสีพีไม่พอใจพระองค์อย่างมาก พวกเขาก็กินเข้าไปเฝ้าพระเจ้าสัจจชัยกราบทูลขอให้จับไล่พระเวสสันดรออกจากบ้านเมืองไปเสีย พระราชบิดาจึงต้องจำพระทัยเนรเทศสันดรตามมติของประชาชน

พระนางมัทรี กับชาติ กัณหา พระโอรสพระธิดาทั้งสองพระองค์ พวกเขาร่วมใจออกจากพระนครตามพระเวสสันดรแต่ก่อนจะออกจากพระนคร พระเวสสันดรยังทูลขอพระราชทานเพื่อบำเพ็ญสักตถกมหาทาน คือ ให้ของ ๗ สิ่ง ๆ ละ ๗๐๐ เป็นพิเศษ จากนั้นก็ทรงพาพระนางมัทรีไปทูลลาพระชนกและพระชนนี เพื่อออกไปบำเพ็ญพรตเป็นฤาษีและฤาษีณีอยู่เขาวงกต แม้พระเจ้ากรุงสัจจชัยจะขอให้นางมัทรีกับพระโอรสและพระธิดาอยู่ แต่พระนางมัทรีก็ไม่ทรงยอม ทั้งไม่ทรงยอมให้พระโอรสและพระธิดาอยู่ด้วย

ขณะที่พระเวสสันดร พระนางมัทรี พร้อมด้วยพระโอรสและพระธิดาทั้งสอง เสด็จออกพระนครด้วยรถม้าพระที่นั่ง ยังไม่ทันพ้นเขตชานพระนคร ก็มีพราหมณ์วิ่งตามมาทูลขอรถม้าพระที่นั่ง พระเวสสันดรก็ประทานให้แล้วต่างองค์ ก็ทรงอุ้มพระโอรสพระธิดาดำเนินเข้าสู่ป่าใหญ่ด้วยพระบาท โดยตั้งพระทัยเสด็จไปเขาวงกต การเสด็จไปเขาวงกตครั้งนี้ พระเวสสันดรได้รับความเอื้อเฟื้อจากกษัตริย์เจตราชภูริที่ถวายคำแนะนำเรื่องหนทางอย่างดี ระหว่างทางยังได้รับการปรนนิบัติอย่างดีจากนายพรานเนื้อชื่อว่า เจตบุตร ในที่สุดก็ถึงเขาวงกต กษัตริย์ทั้งสี่พระองค์ได้ผนวชเป็นฤาษีและฤาษีณี บำเพ็ญพรตอยู่ในอาศรมเป็นเวลานานนับได้ ๗ เดือน

กล่าวถึงชุก พราหมณ์ผู้ชำนาญในการขอแห่งหมู่บ้านทุนวิฐะ ในแคว้นกาลิงคราชภูริได้นำทรัพย์ที่ขอมานำไปฝากไว้กับพราหมณ์ผู้หนึ่ง แต่ผู้หนึ่งกลับเอาทรัพย์ของชุกไปใช้จนหมดเกลี้ยง เมื่อชุกทวงถามไม่มีให้ จึงจำต้องยกนางอมิตตาลูกสาวให้ชุก เพื่อทดแทนเงินที่เอา

ไปใช้ ชูชกถูกเมียสาวยุยงให้ไปขอชาลีกันหา พระโอรสและพระธิดาของพระเวสสันดรมาเป็น ทาสรับใช้ จึงมุ่งหน้าไปเขาวงกตเพื่อทำตามความต้องการของนางอมิตตา ครั้นพบกับพรานเจต บุตร บอกเทาไปสู่เขาวงกตแก่ตน เมื่อเดินทางไปตามคำแนะนำของพรานเจตบุตร ก็พบพระ อัจจุตถาภิที่อาศรม และได้ลวงอัจจุตถาภิบอกทางไปอาศรมของพระเวสสันดร เมื่อได้รับ คำแนะนำจากถาภิเป็นอย่างดีแล้วจึงนมัสการลาไป

ครั้นชูชกมาถึงอาศรมของพระเวสสันดร ที่เขาวงกตอาศัยเวลาที่พระนางมัทรีเข้าป่าหา ผลไม้ จึงเข้าไปขอพระโอรสและพระธิดากับพระเวสสันดร ก่อนที่พระเวสสันดรจะได้ประทาน ให้ความประสงค์ พระองค์ทรงชี้แจงให้พระโอรสและพระธิดา ทราบถึงการบำเพ็ญทานที่ยิ่งใหญ่ พร้อมกับทรงตั้งราคาค่าไถ่พระโอรสและพระธิดาไว้สูงมาก เมื่อพระนางมัทรีทราบเรื่องก็ทรงเสียด ใจพระทัย เสรีวาทิตอย่างมา พระเวสสันดรทรงปลอบประโลมให้สร้างโสก แล้วชี้แจงถึงการ บำเพ็ญทานบารมี พระนางจึงอนุโมทนาการบริจาคที่กระทำได้แสนยากครั้งนี้ เพื่อให้การบำเพ็ญ ทานบารมีของพระเวสสันดรครบบริบูรณ์ยิ่งขึ้น พระอินทร์จึงแปลงเพศเป็นพราหมณ์ ไปทูลขอ พระนางมัทรีกับพระเวสสันดร ฝ่ายพระเวสสันดรถึงแม้จะทรงรักพระนางมัทรีดังดวงเนตร แต่ เพื่อให้การบำเพ็ญบารมีอันเห็นหนทางไปสู่พุทธภูมิสมบูรณ์ จึงยอมสละพระนางมัทรี พระนางมัท รีเองเมื่อเข้าใจเป้าหมายดังกล่าว ก็อนุโมทนาด้วยถึงแม้จะต้องจากพระสวามีไปก็ตาม ฝ่ายพระ อินทร์แปลงก็ถวายนางมัทรีคืนแก่พระเวสสันดร แสดงตนว่าเป็น พระอินทร์อนุญาตให้พระ เวสสันดรทูล ขอพรได้ตามต้องการครั้นประทานพรแก่พระเวสสันดรแล้วก็เสด็จกลับเทวโลก

พร ๘ ประการที่พระอินทร์ประทานแก่พระเวสสันดร ดังนี้

๑. ขอให้พระบิดาหายโกรธ และออกมารับกลับเข้าเมือง
๒. ขอให้ปลดปล่อยนักโทษพ้นจากพันธนาการ
๓. ขอให้มิพระราชทรัพย์ เพื่อพระราชทานแก่คนยากจน
๔. ขอให้อย่าลู่อำนาจสตรี ประพฤติผิดในภรรยาของผู้อื่น
๕. ให้มีพระโอรส มีเกียรติยศ ปราบเข้าศึกศัตรูให้พ่ายแพ้ได้ทุกครั้ง
๖. ขอให้ฝนแก้ว ๗ ประการตกลง ประทานความอยู่เย็นเป็นสุขทั่วทั้งพระนคร
๗. ทรัพย์ที่พระราชทานแก่ประชาชนอย่าได้มีวันหมดสิ้น
๘. เมื่อสวรรคต ขอให้อุบัติในสวรรค์ชั้นดุสิตจากนั้นขอให้จุติใน โลกมนุษย์ เพื่อ บรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในอนาคตกาล

ฝ่ายชูชกได้พาพระชาลีกุมารและพระกัณหากุมารีเดินทางออกจากป่า การเดินทางกับชูชก ทำให้พระโอรสและพระธิดาทั้งสองได้รับความลำบากมาก เทพเจ้าได้คลใจให้ชูชกหลงทางเดินมุ่ง หน้าสู่นครสีพี พระเจ้ากรุงสีพีชัชยทรงทราบ จึงโปรดให้เบิกพระราชทรัพย์มาไถ่พระชาลีกุมารและ พระกัณหากุมารีตามราคาที่พระเวสสันดรตั้งไว้ พร้อมทั้งพระราชทานทรัพย์อื่น ๆ แก่ชูชกอีกเป็น จำนวนมาก ฝ่ายชูชก โลกมาก บริโภคอาหารจนกินพอดี ทำให้อาหารไม่ย่อย และสิ้นชีวิตใน

ที่สุดพระเจ้ากรุงสยามรับสั่งให้จัดเหล่าโยธากระบวณฑัพ พาไพร่พลมุ่งไปยังเขาวงกต เพื่อ
 อัญเชิญพระเวสสันดร และพระนางมัทรีกลับคืนสู่พระนคร ขณะนั้น ฝ่ายพระเจ้ากสิงครายภูรกี
 โปรดให้พราหมณ์นำช้างปัจจัยนาเคนทร์มาคืน พระเจ้ากรุงสยามจึงรับสั่งให้นำช้างปัจจัย
 นาคินทร์เข้ากระบวณฑัพด้วยเมื่อกษัตริย์ทั้งหกพระองค์ คือ พระเจ้ากรุงสยาม พระนางมยุรี
 พระนามมัทรี พระชาติกุมาร และพระกัณหากุมารี พบกันกลางป่าใหญ่ ก็ทำให้บังเกิดความดีใจ
 และเสียใจพร้อม ๆ กัน ได้ทรงกันแสงจนถึงวิษณุฎิภาพ คือสลบไปทุกพระองค์ พระอินทร์จึงทรง
 คลบันดาลให้ฝน โบกขรพรพรตกลงในที่ประชุมนั้น ทำให้กษัตริย์ทั้งหกต่างฟื้นคืนสมปกติแล้ว
 ขอพระราชทานอภัยโทษจากพระเวสสันดรและทูลเชิญพระเวสสันดรกลับคืนสู่พระนคร ในที่สุด
 พระเวสสันดรและพระนางมัทรีก็ลาผนวช กลับสู่พระนครสีพีด้วยพระเกียรติยศอันยิ่งใหญ่
 และต่อมาได้เสด็จเถลิงราชสมบัติอันยิ่งใหญ่ ปกครองพระนครสีพีโดยทศพิธราชธรรม ทำให้
 ประชาชนได้รับสันติสุขตลอดพระชนมายุ เมื่อพระเวสสันดรสิ้นพระชนม์แล้วก็ไปบังเกิดเป็นสัน
 คุติเทพบุตร บนสวรรค์ชั้นดุสิต

พระเนมิราชชาดก

พระพุทธเจ้าของเรา เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าเนมิราช เมือง
 มิถิลา แคว้นวิเทหะสืบเชื้อสายมาแต่ราชวงศ์ของพระเจ้ามณฑเวชะ ซึ่งสละราชสมบัติเสด็จออก
 ผนวช เมื่อพบพระเกศาหงอกเพียงเส้นเดียว กษัตริย์ทุกพระองค์ในพระราชวงศ์นี้เสด็จออกผนวช
 จนครบ ๘๔,๐๐๐ พระองค์ พระเจ้าเนมิราชเป็นองค์ที่ ๘๓,๕๕๕ เล่ากันว่า เมื่อพระเจ้าเนมิราชได้
 สืบราชบัลลังก์ ก็โปรดให้สร้างโรงานหลายแห่ง ทรงสละพระราชทรัพย์เพื่อใช้จ่ายในการบำเพ็ญ
 ทาน ทรงรักษาศีล ๕ มิให้ขาดบกพร่อง และทรงรักษาศีลอุโบสถในวันอุโบสถทุกวัน นอกจากนี้
 จะบำเพ็ญความดีด้วยพระองค์เองแล้ว ยังทรงชักชวนให้ชาวเมืองถวายทานรักษาศีลด้วย ชาวเมือง
 ที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ครั้นตายไปก็ได้บังเกิดในสวรรค์ นำคุณงามความดีของพระเจ้าเนมิราชไปเล่าให้
 เทวดาบนสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ฟัง พระเกียรติคุณของพระองค์จึงจรขจรไปทั่วสวรรค์ด้วย

ครั้งหนึ่ง พระเจ้าเนมิราชทรงสงสัยว่า ทานกับศีลอันไหนมีผลมากกว่ากัน ครั้งนั้นใน
 เวลาใกล้สว่างของวันเพ็ญคืนหนึ่ง พระอินทร์ได้เสด็จมาตรัสตอบว่า การรักษาศีลมีอันสงัด
 มากกว่าทาน เพราะทานส่งผลให้ได้สมบัติอันเป็นของมนุษย์ และสมบัติในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ แต่
 ศีลนอกจากจะทำให้ได้สมบัติทั้งของมนุษย์และเทวดาแล้ว ยังส่งผลให้ถึงพรหมโลกและนิพพาน
 ด้วย กล่าวคือ ศีลชั้นสูง หรือพรหมจรรย์ชั้นสูงจะส่งผลให้จิตใจหมดจดจากกิเลสสิ่งเศร้าหมอง
 แต่ทั้งทานและศีลพระองค์ควรทำทั้งสองอย่างควบคู่กันไป ดังที่พระองค์ทรงทำอยู่ นับว่าถูกต้อง
 แท้จริงได้ฟังดังนั้นแล้ว พระเจ้าเนมิราชก็เกิดปีติโสมนัสยิ่ง ฝ่ายพระอินทร์เมื่อกลับไปสวรรค์ชั้น
 ดาวดึงส์แล้วก็ทรงเล่าเรื่องราวของพระเจ้าเนมิราชให้เหล่าเทวดาทั้งหลายฟัง เหล่าเทวดาในสวรรค์
 ชั้นดาวดึงส์ เมื่อได้ยินเรื่องของกษัตริย์ผู้ทรงความดีก็อยากพากันเห็นพระองค์ พระอินทร์จึงทรงมี

พระบัญชาให้มาตลีเทพบุตรขับเวชยันต์ราชรถมารับพระเจ้าเมนิราช พระเจ้าเมนิราชจึงตรัสลาเหล่าอำมาตย์และข้าราชการแล้วเสด็จขึ้นประทับ ณ เวชยันต์ราชรถ แต่ก่อนที่จะถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มาตลีเทพบุตรได้พาพระองค์เสด็จเที่ยวชมนรกขุมต่าง ๆ ก่อน จากนั้นก็พาเสด็จเที่ยวชมสวรรค์วิมานต่าง ๆ

ขุมนรกที่มาตลีเทพบุตรพาพระเจ้าเมนิราชเสด็จเที่ยวชมนั้น ได้แก่ นรก ๑๕ ขุม คือ เวตรณีนรก หรือนรกน้ำแสบน้ำเค็ม นรกสุนัข นรกทองแดง นรกถ่านเพลิง นรกหม้อทองแดง นรกโซ่ทอง นรกแม่น้ำเกลบ นรกแหลมหลาว นรกทูปตี นรกภูต นรกน้ำเลือดน้ำหนอง นรกเบ็ด นรกภูเขาเหล็กแดง นรกบ่อไฟและนรกสัตว์น่าเกลียดต่าง ๆ ส่วนนรกขุมอื่น ๆ มีมากมาย มาตลีเทพบุตรบันดลให้ปรากฏพร้อมกัน เพื่อให้พระเจ้าเมนิราชทอดพระเนตรในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เพราะมีเวลาอันจำกัด

บรรดาสัตว์ที่เกิดในนรกนั้นส่วนแต่ทำบาปกรรมหนักแตกต่างกันไป และได้รับผลที่สมควรแก่บาปกรรมของตน เช่น ผู้ที่เคยเบียดเบียนผู้ที่มีกำลังน้อยกว่าตนก็จะเกิดในเวตรณีนรก คือ นรกน้ำแสบน้ำเค็ม ซึ่งมีสภาพเป็นทะเลน้ำแสบและน้ำเค็ม และมีเปลวไฟลุกอยู่เป็นนิตย์ ในทะเลนรกแห่งนี้จะมีเครือหวายที่มีหนามแหลมคมเป็นหลาวลูกเป็นไฟ เมื่อสัตว์นรกถูกจับโยนลงไปในทะเลน้ำแสบน้ำเค็มก็จะถูกหนามหวายแทงทะลุถึงขาดเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ส่วนผู้ที่มีความเห็นผิดคิดว่าบาปไม่มีบุญไม่มีทานไม่มีผลจริง เป็นต้น ก็จะไปเกิดในนรกที่มีสัตว์น่าเกลียดน่ากลัว มีร่างกายวิปริตผิดธรรมชาติน่าขยะแขยงยิ่งนัก ทั้งนี้ผู้ใดจะเกิดในนรกขุมใดก็จะขึ้นอยู่กับบาปกรรมที่ทำ ถ้าบาปกรรมหลายอย่างก็จะวนเวียนอยู่ในนรกขุมต่าง ๆ จนกว่าจะหมดเวรกรรม

ส่วนสวรรค์ที่พระเจ้าเมนิราชได้ชมในการเสด็จสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ครั้งนี้ ก็มีมากมาย วิมานของเทพบุตร เทพธิดา แต่ละองค์ล้วนวิจิตรงดงามน่าพิศเพลนเป็นอย่างยิ่ง เช่น วิมานแรกที่พระองค์ได้พบเป็นวิมานของนางวารุณีเทพธิดาเป็นวิมานแก้วมณีประกายแสงระยิบระยับ ความกว้างได้ ๑๒ โยชน์ มี ๕ ยอด ในบริเวณของวิมานมีส่วนและสระโบกขรณีน้ำรินรมย์ เหตุที่นางวารุณีเทพธิดามาเกิดในวิมานแห่งนี้เพราะผลบุญในอดีต เมื่อครั้งศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ นางเคยเกิดเป็นหญิงคนใช้ในบ้านของพราหมณ์ผู้มั่งคั่ง และได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่จัดหาอาหารถวายพระสงฆ์ที่มาฉันในบ้านเป็นประจำ นางทำด้วยความเคารพเลื่อมใสครั้งสิ้นชีวิตและจึงได้มาเกิดในวิมานแห่งนี้ นอกจากนี้ยังพบวิมานของเทพธิดาองค์อื่น ๆ อีกมาก

ส่วนวิมานของเทพบุตรที่พระองค์ได้ทรงทอดพระเนตรก็มีมากมายเช่นกันมีทั้งวิมานทอง วิมานแก้วผลึก และวิมานแก้วมณี ซึ่งแต่ละวิมานก็งดงามตระการตาอย่างยิ่งนัก บางวิมานมีกระดิ่งห้อยระย้าเป็นแถวรอบ มีธงปลิวไสว รอย ๆ บริเวณก็มีส่วนดอกไม้ไม่มีสระโบกขรณีและมินางฟ้า นางเทพธิดาฟ้อนรำขับร้องประโคมดนตรีอยู่เป็นนิตย์ ผลที่ทำให้เทพบุตรซึ่งหลายมาเกิดในวิมานเหล่านี้ ก็เพราะเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ได้ร่วมกัน ให้ทานรักษาศีล ๕ ศีล ๘ เป็นประจำ สร้างที่อยู่ถวาย

พระสงฆ์และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เช่น สร้างศาลาที่พักริมทาง ช่วยเหลือคนยากจน และปลูกต้นไม้ที่ให้ความร่มรื่นในที่ต่าง ๆ เป็นต้น

หลังจากที่ชมสวรรค์วิมานหลายแห่งแล้ว มาตลีเทพบุตรเห็นว่าได้เวลาอันสมควรแล้วจึง บันดาลให้สวรรค์ทุกชั้นปรากฏเบื้องหน้าให้พระเจ้าเนมิราชทอดพระเนตรเห็นในเวลาเดียวกัน จากนั้นจึงนำเสด็จพระเจ้าเนมิราชเข้าเฝ้าพระอินทร์ ณ เทวสภา ชื่อ สุทธรรมา บนสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์เหล่าเทวดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ต่างต้อนรับพระเจ้าเนมิราชด้วยความอบอุ่น พระอินทร์ผู้ เป็นใหญ่ในหมู่เทวดาเชื่อเชิญให้พระองค์อยู่เสวยทิพย์สมบัติบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ด้วย แต่ พระองค์ทรงปฏิเสธ เพราะทรงเห็นว่าวิมานบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มิใช่เกิดขึ้นเพราะบุญของ พระองค์ แต่เกิดขึ้นเพราะบุญของเทวดาเหล่าอื่น ถ้าอยู่ตามคำเชื่อเชิญ ก็เป็นเหมือนของที่ขี้มเขมา ซึ่งจะต้องใช้กิน สู้กลับไปยังโลกมนุษย์แล้วบำเพ็ญกุศลให้มาก จะไม่ดีกว่านี้หรือ เพราะในที่สุด ก็จะได้เสวยผลบุญของตนเอง

พระเจ้าเนมิราชประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ๗ วัน โดยระหว่างนั้นได้กล่าวธรรมให้ เหล่าเทวดาฟังตลอดจากนั้นก็ทรงได้ตรัสสรรเสริญบุญคุณของมาตลีเทพบุตร ที่ทำให้พระองค์ได้ เทียวชมมรณและสวรรค์ แล้วจึงได้ทูลลาพระอินทร์และเหล่าเทวดาบนสวรรค์กลับมายังโลกมนุษย์

เมื่อเสด็จกลับมาถึงโลกมนุษย์ พระเจ้าเนมิราชก็ตรัสเล่าถึงสิ่งที่ได้ทอดพระเนตรและทรง ได้ยินมาแก่พสกนิกรของพระองค์ ทำให้ชาวเมืองมิลิลาต่างมีจิตยึดมั่นในการทำบุญกุศลยิ่งขึ้น ต่อมาเมื่อนายภูษามาลาประจำองค์ได้พบพระเกศาหางอกเส้นหนึ่งและถอนให้ทอดพระเนตร พระองค์ก็สลดพระทัยในความไม่จริงยั่งยืนของสังขาร จึงเสด็จออกผนวชตามโบราณราชประเพณี แม้พระโอรสของพระองค์ซึ่งเป็นกษัตริย์องค์ต่อมาเมื่อพบพระเกศาหางอกเพียงเส้นเดียว ก็ทรงสละ วิตัยเสด็จออกผนวชเช่นเดียวกับบุรพากษัตริย์ ทำให้กษัตริย์ราชวงศ์มณฑลทเวะ เสด็จออกผนวชครบ ๘๔,๐๐๐ พระองค์พอดี (เทพพร มังธานี ๒๕๔๑:๗๑)

วรรณกรรมท้องถิ่น

วรรณกรรมท้องถิ่น หรือนิทานชาดกมีความผูกพันกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนใน สังคมชนบทเป็นอย่างยิ่ง เป็นตำนานเรื่องเล่าสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นที่นิยม ด้วยแนวเรื่องเนื้อหาเกี่ยวกับ ผู้มีบุญบารมีกลับชาติมาเกิด เพื่อกำจัดความอยุติธรรมปราบปราม เหล่าคนพาล มีคติธรรมสอนการทำความดี และมีความเชื่อในเรื่องอิทธิฤทธิ์เวทย์มนต์และ คาถาอาคม

นอกจากเป็นเรื่องเล่าแล้วความนิยมนี้ยังแผ่ไปถึงการวาดภาพพระบายสีบนฝาผนัง ช่าง เขียนได้สร้างผลงานขึ้นเพื่อตกแต่งพรรณนาเรื่องราวตอนที่สำคัญ สร้างความประทับใจใ้มนำ จิตใจแก่ผู้พบเห็น ให้ประพฤติกปฏิบัติแต่กรรมดีเลิกเช่นตัวเองในเรื่อง อีกส่วนหนึ่งของช่างเขียน ถือว่าพุทธบูชาได้กระทำในสิ่งดีงามให้แก่สังคม วรรณกรรมท้องถิ่น หรือนิทานพื้นบ้านมีปรากฏ

เป็นภาพเชิงพรรณนาเล่าเรื่องบนผนังวิหารวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพึง ตำบลนาพึง อำเภอนาหว้า จังหวัดเลย มี ๒ เรื่องดังนี้

สังข์ สินไซ

สินไซ เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นของประเทศไทย ได้รับความนิยมนำไป ในภาคอีสานเรียกว่า “สินไซ หรือ สังข์ สินไซ” ภาคเหนือเรียกว่า “สังข์ศิลป์ชัย” ภาคกลางเรียกว่า “สังข์ศิลป์ชัย” โคร่งเรื่องและเนื้อหาล้ายคลึงกัน แต่จะแตกต่างทางด้านภาษาสำนวนโวหาร

ท้าวสุทราครองเมืองปัญจาล มีมเหสีชื่อนางจันทาทวี น้องสาวท้าวสุทราชื่อนางสุมณฑาถูกยักษ์ลักพาตัวไป ท้าวสุทราออกติดตามไปถึงเมืองจำปา ได้พบธิดาทั้งเจ็ดของเศรษฐี เป็นชายาภายหลังกลับมาถึงเมืองปัญจาล ชายาทั้งเจ็ดและมเหสีเกิดตั้งครรภ์พร้อมกัน ชายาผู้พี่ทั้งหกองค์คลอดออกเป็นชาย แต่ชายาองค์ที่เจ็ดคลอดออกเป็นหอยสังข์ ตั้งชื่อว่า “สินไซ” ส่วนพระมเหสีนางจันทาทวีคลอดบุตรเป็นราชสีห์ชื่อ “ท้าวสีโห” ชายาทั้งหกหาเหตุกำจัดชายาที่เจ็ดผู้น้องด้วยความอิจฉาริษยา จึงรวมมือกับหมอ หูอา (โหร) ทำนายเท็จ ท้าวสุทราหลงเชื่อจึงเนรเทศนางและลูก (สังข์ สินไซ) ออกจากเมือง โดยสีโหขอติดตามไปด้วย ต่อมาโอรสทั้งหกเจริญเติบโต ท้าวสุทราจึงให้ออกติดตามหานางสุมณฑาน้องสาว โอรสทั้งหกออกเดินทางมาถึงกลางป่า พบสินไซและท้าวสีโห จึงหลอกว่าพระบิดาให้มาชวนกันตามหานางสุมณฑาโอรสทั้งหกเดินทางมาถึงเมืองอโนราห์ เมื่อมาถึงแม่น้ำใหญ่ไม่สามารถข้ามแม่น้ำได้้นอกจากสังข์สินไซ สินไซจึงให้ท้าวสีโหอยู่เป็นเพื่อนกุมารทั้งหก สีโหเข้าไปเมืองยักษ์เพียงลำพังหานางสุมณฑาจนพบ เล่าเรื่องทั้งหมดให้นางฟัง แต่นางสุมณฑายังกลับเมืองไม่ได้เพราะเป็นหวงพระธิดาชื่อ “นางสุดาจันทร์” สินไซได้พบกับนางเกิดหลงรักนางจึงแอบได้เสียกัน นางสนมแอบเห็นจึงนำเรื่องไปเล่าให้ยักษ์ทราบ เกิดการต่อสู้กันสินไซรบชนะฆ่ายักษ์ได้ จึงพานางสุมณฑาและพระธิดานางสุดาจันทร์กลับเมือง ระหว่างทางโอรสทั้งหกหาทางกำจัด เมื่อได้โอกาสจึงผลักสินไซพร้อมกับท้าวสีโหตกเหว นางสุมณฑาไม่เชื่อว่าเสียชีวิตแล้ว จึงถอดเครื่องทรงไว้ที่ต้นไม้กลางป่า แล้วตั้งจิตอธิษฐานว่าถ้ายังไม่ตายขอให้ได้เครื่องคืน

จากนั้นจึงเดินทางกลับเมืองพร้อมหกกุมารและนางสุดาจันทร์เมื่อมาอยู่ที่เมืองปัญจาลไม่นาน วันหนึ่งมีพ่อค้านำเครื่องทรงของนางมาถวายคืนแต่ท้าวสุทรา นางสุมณฑาเห็นจึงเชื่อว่าสินไซและท้าวสีโหยังมีชีวิต นางจึงเล่าเรื่องราวทั้งหมดที่เกิดขึ้นให้ท้าวสุทราฟังเมื่อได้ฟังเรื่องทั้งหมดท้าวสุทราทรงกริ้ว สั่งลงโทษพระโอรสทั้งหกและโหรหูอาให้เนรเทศไปอยู่ชายแดนเรื่องทุกอย่างได้สงบลงแล้ว จึงไปรับสินไซและท้าวสีโหกลับเข้ามาครองนคร ท้าวสีโหขอกลับไปอยู่ในป่าตามเดิม สินไซปกครองบ้านเมืองมีความสุขสืบมา

การะเกด

ท้าวสุริวงค์เกษนุราช เจ้าเมืองพาราณสี มีมเหสีพระนามว่า นางกาละ มีโอรสพระนามว่า การะเกดมีม้ามณีกาฬสามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ วันหนึ่งการะเกดทรงม้ามณีกาฬได้หลงเข้าไป เมืองยักษ์เมืองของท้าวผิมนต์ มีมเหสีชื่อ นางมาลีทอง ธิดาชื่อมาลีจันทร์ (พระอินทร์ได้ทรงลงมา เป็นเนื้อคู่การะเกด)การะเกดพบนางมาลีจันทร์ เกิดหลงรักและแอบได้กับนางมาลีจันทร์อยู่กันอย่างมีความสุข วันหนึ่งนางสนมแอบเห็นจึงนำเรื่องไปทูลท้าวผิมนต์ (ยักษ์) ท้าวผิมนต์เมื่อทราบข่าว ทรงกริ้วตั้งทหารผูกยนต์กลไกไว้ที่ประตูหมายจะฆ่าการะเกดให้ตาย เมื่อการะเกดรอบเข้าหานางมาลีจันทร์ถูกยนต์กลไกพร้อมม้ามณีกาฬเสียชีวิต ก่อนสิ้นใจได้ขอร้องให้นางมาลีจันทร์นำศพตนพร้อมทั้งม้ามณีกาฬไปลอยแพ

ท้าวสุบรรณพระยาครุฑ เจ้าเมืองครุฑได้มาพบการะเกดและม้ามณีกาฬรู้ว่าเป็นผู้มีบุญ จึงคาบนำศพของทั้งสองไปไว้ยังอาศรมฤๅษี ข่าวดการตายของการะเกดทราบไปถึงพระอินทร์ จึงเสด็จลงมาบอกมณฑฤๅษีให้ชุบชีวิต และฝากสรและพระขรรค์ไว้ให้การะเกด เมื่อได้รับการชุบชีวิตจากฤๅษี พระยาครุฑได้เชิญไปอยู่เมืองด้วยกันการะเกดปฏิเสธ พระองค์ยังคงนึกถึงนางมาลีจันทร์ จึงกลับไปหานางอีก เมื่อไปถึงได้แปลงกายเป็นมัลลยประดับเกศนางและอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ท้าวผิมนต์รู้เรื่องการะเกด เกิดการต่อสู้กัน ท้าวผิมนต์สู้ไม่ได้พ่ายแพ้และเสียชีวิต นางมาลีจันทร์ขอร้องการะเกดให้ช่วยชุบชีวิต การะเกดแผลงสรชุบชีวิตท้าวผิมนต์ขึ้นมาใหม่ เป็นที่เกรงกลัวต่อแก่ท้าวผิมนต์ (ยักษ์) จึงยกเมืองให้ครอบครอง การะเกดปฏิเสธพร้อมได้พานางมาลีจันทร์กลับเมืองพาราณสี ก่อนไปการะเกดได้สั่งสอนให้ท้าวผิมนต์ ปกครองบ้านเมืองและประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรม คณะของการะเกดเดินทางรอนแรมอยู่ในป่า กิณรีสามพี่น้องได้พบการะเกดเกิดหลงรัก จึงรักพาตัวการะเกดไปเป็นสามีโดยใช้เสน่ห์ให้การะเกดหลงใหล ม้ามณีกาฬและนางมาลีจันทร์ออกตามหากก็ไม่พบ พลัดหลงกันเป็นเวลา ๒ ปี นางมาลีจันทร์หลงอยู่ในป่า ความร้อนถึงเจ้าเมืองอิศูรย์จึงพานางมาลีจันทร์กลับไปเพื่อรอสามีอยู่ในเมือง ส่วนม้ามณีกาฬไปอาศัยอยู่กับฤๅษี

กิณรีทั้งสามนั้นเป็นลูกของฤๅษี วันหนึ่งได้มาหาฤๅษีผู้เป็นบิดา เล่าเรื่องการะเกดผู้เป็นสามีให้ฤๅษีฟัง ม้ามณีกาฬแอบได้ยินจึงคอยติดตามกิณรีทั้งสามไปยังที่พัก ม้ามณีกาฬได้ช่วยการะเกดออกมา และติดตามนางมาลีจันทร์ไปที่เมืองอิศูรย์ ได้พบกับกลับไปยังเมืองพาราณสี ระหว่างทางได้ไปพบกับยักษ์โฆโน เกิดการต่อสู้กัน ยักษ์โฆโนแพ้ได้ไปบอกเพื่อนยักษ์พานช่วยรบแต่ก็แพ้อีก การะเกดฆ่ายักษ์ตายทั้งหมดแล้วแผลงสรชุบชีวิตขึ้นมาใหม่ทั้งหมด แล้วสอนธรรมะให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม การะเกดคืนเมืองให้ปกครอง บรรดายักษ์ทั้งหลายจึงรู้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์

ครั้นเดินทางมาถึงเมืองยักษ์กุมพล ยักษ์กุมพลได้สะกดมนต์ลักพานางมาลีจันทร์ไป การะเกดตามมาทันเกิดการรบกัน ยักษ์กุมพลสู้ไม่ได้ จึงไปบอกเพื่อนยักษ์อิศูรมาช่วย รบจนไฟร

พลล้มตายเป็นจำนวนมากจึงไปบอกท้าวสุบรรณเจ้าเมืองครุฑ ท้าวสุบรรณจึงบอกแก่เพื่อนยักษ์ทั้งหลายว่า การเกิดเป็นพระโพธิสัตว์บรรดาศักดิ์จึงพากันนอบน้อมต่อการเกิด และฟังคำสอนของการเกิด ปกครองเมืองด้วยหลักธรรมอันดีสืบไป

ท้าวกุมพลสร้างพลับเพลาให้การเกิดแล้วป่าวประกาศให้เจ้าเมืองๆ มาเฝ้าอ่อนน้อมต่อการเกิด ได้อบรมสั่งสอนให้เจ้าเมืองทั้งหลายให้อยู่ในหลักธรรม และท้าวกุมพลเกิดศรัทธาต่อการเกิดจึงยกลูกสาวชื่อนางกาก็ให้ เมื่อเกิดความสงบแล้ว การเกิดเดินทางกลับเมืองพาราณสี โดยมีกองทัพยักษ์และบริวาร รวมทั้งพญาครุฑ นาค พากันยกขบวนมาส่งเสด็จจนถึงเมืองพาราณสี ท้าวกุศราชบิดายกเมืองพาราณสี ให้การเกิดปกครองด้วยความสงบร่มเย็น

วรรณกรรมพื้นบ้านทั้งสองเรื่องนี้ มีเนื้อหาคล้ายคลึงกัน เพราะมีความเชื่อที่ว่า นิทานชาดกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า นิยมเล่าในงานต่างๆ เพื่อสอนจริยธรรมที่ได้รับความสนุกสนานแล้ว ยังได้รับอานิสงส์เหมือนการฟังเทศน์ โดยนิทานพื้นบ้านอีสานมีโครงสร้างแบบนิทานชาดกในพุทธศาสนา คือมีการปรารภชาดกในตอนต้น ตอนจบเรื่องมีการประมวลชาดกกล่าวถึงการกลับชาติของตัวละคร ส่วนเนื้อเรื่องนั้นแตกต่างไปจากเนื้อเรื่องชาดก เนื้อเรื่องนิทานพื้นบ้านของภาคอีสานบางเรื่องเป็นของภาคอีสาน บางเรื่องเป็นนิทานพื้นบ้านทั่วไปของไทย ที่มีปรากฏในภาคต่างๆ แต่ภาคเหล่านี้ไม่ได้กล่าวเป็นชาดก เช่น เรื่อง นางผมหอม นกกระเจาบ การเกิด ลินชัยเป็นต้น (พัฒน์ เฟื่องผลา. ๒๕๒๘ : ๒๕๐)

บทที่ ๓

ประวัติวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพึ่ง

วัดโพธิ์ชัยบ้านพึ่ง ตั้งอยู่เลขที่ ๔๗บ้านนาพึ่ง ถนนด่านซ้าย-นาแก้ว จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๗ ไร่ ๒ ตารางวา อาณาเขต ทิศเหนือ ประมาณ ๒๐ เส้น ๕ วา ๑๐ สอก จดน้ำห้วยโป่งค่างและทุ่งนา ทิศใต้ประมาณ ๒๐ เส้น ๕ วา ๒ สอก จดห้องสมุดประชาชน ถนนบ้านนาพึ่ง บ้านนาพระ ทิศตะวันออกประมาณ ๓๐ เส้น ๖ วา ๘ สอก จดบ้านนายกิ่ง ยศปัญญา บ้านนายสารवल จันดาหาร ทิศตะวันตกประมาณ ๓๐ เส้น ๒ วา ๓ สอก จดหมู่บ้านพึ่ง อาคารเสนาสนะประกอบด้วยอุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ ศาลาอเนกประสงค์ หอระฆัง ปูชนียวัตถุมีพระพุทธรูปผ่นแสนห้า วัตถุโบราณมี ฆ้อง ลูกแก้วสัมฤทธิ์ ปืน วัดโพธิ์ชัยตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๒๓๗๕ ชาวบ้านเรียกวัด บ้านนาพึ่ง ได้พระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ.๒๓๘๐ การบริหารและการปกครอง มีท่านเจ้าอาวาสที่ทราบนามตามประวัติ คือ

รูปที่ ๑ พระหลักคำ พ.ศ. ๒๓๗๐-๒๓๗๘

รูปที่ ๒ พระวรรณ พ.ศ.๒๓๘๐-๒๔๐๐

รูปที่ ๓ พระหุ่ง พ.ศ.๒๔๐๐-๒๔๑๒

รูปที่ ๔ พระปุ่น พ.ศ.๒๔๑๓-๒๔๑๕

รูปที่ ๕ เจ้าอธิการชาติรี ทุมมธารี ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๒๐

รูปที่ ๖ พระอธิการบุญเยี่ยม อุปสโม เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

โดยสร้างขึ้นประมาณ พุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ในช่วงสมัยอยุธยาตอนกลาง สภาพโดยทั่วไป มีต้นโพธิ์อยู่ทั้งสี่ทิศ มีดินมะขามขึ้นทั่วบริเวณวัด การสร้างวัดโพธิ์ชัยจากคำบอกเล่าของผู้แก่ ผู้เฒ่า นำโดยขุนแดนเป็นผู้นำการก่อสร้าง ได้รวบรวมคนในหมู่บ้าน ร่วมมือกันสร้างวิหาร โบสถ์ เจดีย์ กำแพงรอบวัด ก่อด้วยอิฐและฉาบด้วยปูนผสมยางไม้ หนังกัดว ที่ได้รับการดัดและเกลียวให้เหลว (เรียกว่าประตวย) ภายในบริเวณวัดมีโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปกรรมที่สำคัญดังนี้ (ประวัติวัดที่วราชอาณาจักร.เล่มที่ ๑๑.กรมศาสนา.๒๕๓๕)

การขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

วัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึ่ง อำเภอนาแก้วจังหวัดเลยได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๐๔ ตอนที่ ๑๘ วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๐ ฉบับที่ พิเศษ โดยมีพื้นที่ประมาณ ๔ ไร่ ๑ งาน ๗๓ ตารางวา

พิกัดแผนที่ แผนที่ระหว่าง 5243 IV มาตรฐาน ๑: ๕๐,๐๐๐
 พิมพ์ครั้งที่ 3 – RTSD ลำดับชุด L 7017
 พิกัดกริด 47 QQV 181257
 เส้นรุ้ง ๑๗ องศา ๒๔ ลิปดา ๑๐ ฟลิปดา เหนือ
 เส้นแวง ๑๐๑ องศา ๐๓ ลิปดา ๑๐ ฟลิปดา ตะวันออก
 โดยมีโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนทั้งหมดภายในบริเวณวัดโพธิ์ชัย ดังนี้

๑. วิหาร
๒. โบสถ์
๓. เสาหลักคำ
๔. หอไตร
๕. เจดีย์
๖. หอกลอง
๗. หอพระ
๘. ชุ่มประตู่

การบูรณะวัดโพธิ์ชัย

๑. พ.ศ. ๒๕๐๒ ทางวัดทำการบูรณะหอไตร
๒. พ.ศ. ๒๕๓๒ กรมศิลปากรร่วมกับมูลนิธิโตโยต้าและจังหวัดเลย ช่อมแซมและอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง หลังคาบางส่วน และบูรณะเบื้องพื้นอุโบสถ
๓. พ.ศ. ๒๕๔๑ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๗ ขอนแก่น ปรับปรุงซ่อมแซมหลังคา และส่วนประกอบของวิหาร
๔. พ.ศ. ๒๕๕๑ สำนักศิลปากรที่ ๕ ขอนแก่น บูรณะหอไตรและทำถนน (ทำเนียบโบราณสถานขึ้นทะเบียนอีสานตอนบน. เล่มที่ ๗. ๒๕๓๕ : ๒๐๕.)

วิหาร เป็นโบราณสถานโครงสร้างไม้ (อาราม) ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕๐ เซนติเมตร ยาว ๖ เมตร ผนังก่ออิฐสอดิน หลังคามุงด้วยไม้ (เป็นเกล็ด) มีความกว้าง ๑๓.๕๐ เมตร ยาว ๒๐.๕๐ เมตร สูง ๑๐ เมตร ฝาผนังด้านในทั้ง ๔ ด้านมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ ชาดก นิทานพื้นบ้าน คติธรรมต่างๆ โดยผนังด้านในเขียนภาพในปี พ.ศ. ๒๓๕๕ (ในสมัยรัชกาลที่ ๔) ผนังด้านนอกเขียนในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นโบราณสถานที่สร้างขึ้นเป็นที่ประดิษฐาน ของพระประธานปรางค์สมาธิ โดยมีขนาดหน้าตักกว้าง ๗๕ นิ้ว และหน้าตักถึงนลาภ ๘๘ นิ้ว ถึง ๑๑๕ นิ้ว มีลักษณะขม่อมเข้มแจ่มใส ตามตำนานเล่าว่านายช่างชื่อ ขุนแดนพยายามสร้างให้สว่างาม โดยคัดเลือกหญิงงามชื่อ นางอินแปลง มาเป็นแบบก่อสร้างอิฐฉาบด้วยปูนผสมยางไม้และหนังสัตว์ต้มเปื่อยผสมให้เข้ากัน (ประทาย) ลงลักษณะปิดทอง จึงมีชื่อว่าพระเจ้าอินแปลง สภาพทั่วไปของวิหารมีลักษณะทรุดโทรม (หลวงตากิ่ง, สัมภาษณ์, ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๑)

ภาพที่ ๑ วิหารวัดโพธิ์ชัยด้านทิศเหนือ

พระเจ้าองค์แสน หรือที่นิยมเรียกว่า พระเจ้าฝนแสนห่า พุทธลักษณะปรากฏมารวิชัย ศิลปะล้านช้างพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ สร้างด้วยทองสำริดมีขนาดหน้าตักกว้าง ๓๔.๕ เซนติเมตร สูง ๖๑ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๓๔.๕ เซนติเมตร และยังมีพระที่คู่กันอีกองค์ชื่อ พระเจ้าองค์เทียม สร้างด้วยสำริดมีขนาดหน้าตักกว้าง ๓๒ เซนติเมตร สูง ๖๑ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๓๗ เซนติเมตร ศิลปะล้านช้างพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ (ทะเบียน โบราณวัตถุศิลปวัตถุ.เล่มที่ ๔.กรมศิลปากร:๓๑๕)

โดยชาวบ้านเชื่อว่า ถ้าแยกองค์พระทั้งสองออกจากกัน จะทำให้คนในหมู่บ้านเกิดอุบัติเหตุ มีโรคภัยไข้เจ็บ ฝนไม่ตกตามฤดูกาลเกิดความแห้งแล้ง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ชาวบ้านเคารพนับถือมาก โดยประวัติที่เล่าสืบกันมา ท่านเสด็จมาจากทางอากาศ เป็นที่อัศจรรย์ของคนในสมัยนั้นมาก ประชาชนต้องการสิ่งใดก็จะไปบนบานบอกต่อองค์พระทั้งสอง จะสมหวังดั่งตั้งใจ นับว่าเป็นความผูกพันของชาวบ้านและพระพุทธรูปทั้งสองเป็นอันมาก โดยที่จะมีการนำออกมาให้ประชาชนสักการะในปีละครั้งเท่านั้น มีเรื่องเล่าว่ามีข้าราชการได้มาอัญเชิญพระพุทธรูปทั้งสอง โดยใช้ช้าง แต่เมื่ออัญเชิญพระพุทธรูปทั้งสองขึ้นหลังช้างแล้ว ช้างกลับไม่ยอมเดิน จึงจำต้องเอาพระทั้งสองไว้ที่เดิม (ถ่วง ยศปัญญา, สัมภาษณ์, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๑.)

ภาพที่ ๒ พระเจ้าองค์แสน

ภาพที่ ๓ พระเจ้าองค์เทียม

หอพระไตรปิฎก เป็นที่เก็บพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ ที่เขียนขึ้นด้วย ภาษาธรรม
ภาษาไทยน้อยบนโบริลานโครงสร้างทำด้วยไม้ มีเสา ๖ ต้น ยาว ๑๒ เมตร รวมหอไตรสูง ๑๕
เมตร กว้าง ๓ เมตร ยาว ๔ เมตร สร้างประมาณปลายพุทธศตวรรษ ๒๓-๒๔

ภาพที่ ๔ หอพระไตรปิฎกกำลังบูรณะ

ภาพที่ ๕ หอพระไตรปิฎกหลังบูรณะเสร็จแล้ว

โบสถ์ปฏิบัติธรรมของสงฆ์ มีขนาดความกว้าง ๕ เมตร ยาว ๓ เมตร สูง ๘ เมตร
ก่อสร้างด้วยอิฐฉาบปูน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ พลโทสำราญ แพทย์กุล แม่ทัพภาคที่ ๓ ได้งบประมาณ
มาบูรณะใหม่ เนื่องจากโบสถ์มีสภาพชำรุดทรุดโทรมมาก โดยได้ก่อสร้างใหม่ทั้งหมดและได้
เปลี่ยนหลังคามุงกระเบื้อง

ภาพที่ ๖ โบสถ์ปฏิบัติธรรมของสงฆ์

หลักคำ เป็นเสาไม้เนื้อแข็ง หัวบัวประดับด้วยลวดลายกระจัง (ไม้ประดู่) วัดรอบยาว ๑๑๐ เซนติเมตร สูง ๒ เมตร สร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่เจ้าอาวาสรูปแรก (พระอาจารย์คำ ธรรมจารย์) ซึ่งได้มรณภาพไปแล้ว

ภาพที่ ๗ หลักคำ

เจดีย์ ภายในบริเวณวัดมีเจดีย์ ๒ องค์ ด้านทิศตะวันออกของวิหาร มีรูปทรงเรือนธาตุทรงสี่เหลี่ยมบนฐานเจียงสูง และเจดีย์อีกองค์อยู่ใกล้กำแพงด้านทิศเหนือ มีสภาพชำรุดมาก มีหลักฐานว่ามีรูปทรงสี่เหลี่ยมซ้อนกันเป็นชั้นๆ ตรงกลางแต่ละชั้นเจาะซุ้มประตูเล็กๆ ประดับกระจก

ภาพที่ ๘ เจดีย์ด้านทิศตะวันออก

ภาพที่ ๙ กองอิฐ(เจดีย์)ที่พังทลายลง

ประวัติความเป็นมาของภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย

วัดโพธิ์ชัยบ้านนาพิง เป็นวัดที่เก่าแก่ที่สร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ตั้งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย บริเวณวัดเป็นเนินสีแดง และมีต้นโพธิ์อยู่สี่ทิศและต้นมะขามปกคลุมทั่วไป โดยมีขุนแผนเป็นผู้นำในการก่อสร้าง ได้รวบรวมคนในหมู่บ้านร่วมมือกันสร้าง วิหารโบสถ์ เจดีย์ กำแพงรอบวัด วัดโพธิ์ชัยบ้านนาพิง ยังเป็นแหล่งกำเนิดของภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารทั้ง ๔ ด้าน และด้านนอกวิหารทางทิศตะวันตก ๑ ด้าน ผนังด้านใน ทั้ง ๔ ด้าน สันนิษฐานว่าเขียนขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นงานศิลปะล้ำค่าเขียนขึ้นโดยช่างฝีมือชื่อ ขุนพรหมชาติกำเนิดเป็นชาวลาวได้มาตั้งหลักฐาน และทำมาหากินในหมู่บ้านได้อุทิศเวลาเป็นช่างเขียนภาพฝาผนังทั้ง ๔ ด้าน มีรายละเอียดดังนี้

ฝาผนังด้านทิศเหนือ เป็นภาพเขียนที่เกี่ยวกับพุทธประวัติ ตอนประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน พระมาลัยและยังมีภาพพุทธสถาน ภาพพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

ฝาผนังด้านทิศตะวันออก เป็นภาพเขียนที่เกี่ยวกับ การกำเนิดนางมุสดี การกำเนิดของพระเวสสันดร กัณฑ์ต่าง ๆ เช่น กัณฑ์หิมพานต์ ทานกัณฑ์ กัณฑ์วนประเวศน์ กัณฑ์ชูชก กัณฑ์จุลพล กัณฑ์มหาพล และกัณฑ์กุมาร

ฝาผนังด้านทิศใต้ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับภาพพระเวสสันดรชาดก ตอนกัณฑ์นางมัทรี ตอนออกหาผลไม้ในป่าหิมพานต์ กัณฑ์สักบรรพ กัณฑ์มหาธาต กัณฑ์ฉกษัตริย์ และพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

ฝาผนังด้านทิศตะวันตก เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรืองของเมืองต่าง ๆ การทำมาหากิน การค้าขาย คติคำสอน โดยภาษาที่เขียนบรรยายเป็นภาษาธรรม ภาษาไทน้อย และภาษาไทล้านนา เป็นการบ่งบอกถึงความเป็นอยู่ของคนในสมัย

ฝาผนังด้านนอกทางทิศตะวันตก (ด้านทิศตะวันตกของพระวิหาร) เป็นภาพจิตรกรรมโดยช่างประจำบ้าน เขียนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนกลาง คือประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๘ มีท้าวสหบุตรเป็นหัวหน้าช่าง ผู้ใหญ่บ้านบุญทัน นายสายทอง นายแสง เป็นผู้ช่วย เป็นภาพเกี่ยวกับวรรณคดีพื้นบ้าน เช่น สังข์ศิลป์ชัยสุริวงค์ และความรุ่งเรืองในเมืองใหม่ ๆ การทหารสมัยใหม่ การรถไฟ โดยเขียนรูปรถไฟเป็นที่น่าอัศจรรย์มาก

ด้วยความเก่าแก่ของโบราณสถาน ที่สร้างขึ้นจึงได้ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร เพื่อดูแลบูรณะการซ่อมแซมส่วนที่ชำรุด เช่น มีการซ่อมแซมหลังคาวิหาร หอไตรเอน เป็นต้น วัดโพธิ์ชัยบ้านนาพิงจึงเป็นโบราณวัตถุที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ความเชื่อถือ รวมทั้งการบอกถึงการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน

จากการที่คณะวิจัยได้นำเสนอถึงสถานที่ตั้งของภาพจิตรกรรมฝาผนัง และอธิบายถึงเรื่องราวของภาพดังกล่าวแล้วในปัจจุบันภาพจิตรกรรมฝาผนังยังแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ

๑.ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายนอก ด้านทิศตะวันตก บ้างส่วนยังอยู่ในสภาพดี บ้างส่วนต้องได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ เนื่องจากภาพจิตรกรรมฝาผนังภายนอกมีอายุราว ๕๓ ปี และได้รับผลกระทบจากสภาพดินฟ้าอากาศ รวมถึงความเสื่อมจากคุณภาพของสีที่ใช้ในการสร้างผลงาน โดยเฉพาะโครงสร้างของวิหารที่ไม่สอดคล้องกับสภาพอากาศในปัจจุบัน ที่มีลมและฝนเป็นตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้ภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านนอกด้านทิศตะวันตก เสื่อมสภาพก่อนกำหนด

๒.ภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านใน ในภาพรวมส่วนใหญ่ยังคงสภาพคืออยู่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง มีผู้สนใจอย่างมาก ทั้งในชุมชนและต่างจังหวัดให้ความสำคัญ เนื่องจากเนื้อหาเรื่องราวที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมและฝาผนัง เป็นเรื่องราวคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏขึ้นจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นยังเป็นภาพที่เล่าถึงนิทานพื้นบ้านเมื่ออดีต เช่น เรื่องสังข์สินไช เรื่องกาลเกิด ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในยุคนั้น ที่สอดคล้องกับคำสอนได้อย่างดี สามารถนำมาถ่ายทอดสู่เยาวชนรุ่นหลัง จากการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของภาพจิตรกรรมฝาผนัง ผู้วิจัยและคณะได้ข้อสรุปว่า เรื่องราวในภาพเป็นการบันทึกขึ้นเพื่อเป็นการบอกถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในสมัยนั้น ๆ และยังบ่งบอกถึงความเข้มแข็ง ความสามัคคี ภูมิปัญญา ความสามารถของชุมชนบ้านนาพิง เมื่ออดีตกาล

กรณีความเกี่ยวข้องกับชุมชนนาพิง ผู้วิจัยและคณะขอเสนอว่าในส่วนเนื้อหาเรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้น เป็นเรื่องราวของพระพุทธศาสนาเหมือนที่อื่น ๆ เช่นกัน แต่จะเกี่ยวพันกับบุคคลก็จะเป็นบุคคลที่เคารพนับถือและน้อมรับคำสอนในพุทธศาสนาอย่างเช่นปัจจุบัน ไม่มีส่วนที่บ่งบอกโดยตรงของเหตุการณ์สำคัญของชุมชนนาพิงแต่อย่างใด แต่ มีจุดเด่นอยู่ที่มีการสร้างสรรค์ผลงานในเรื่องการบอกเล่าเรื่อง นิทานพระเวสสันดรชาดก ที่ไม่ครบตามจำนวน คือจากการศึกษา สืบค้นไม่พบภักข์ที่ ๑๑ กัณฑ์นครกัณฑ์ และการใช้อุปกรณ์ในการวาดภาพจิตรกรรม ณ วันนี้มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนนาพิง ในลักษณะความสำคัญของภาพจิตรกรรมฝาผนัง อยู่ในพื้นที่บ้านนาพิง เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่า เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งชาวชุมชนบ้านนาพิงมีความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมนี้อย่างยิ่ง และจากการบอกเล่าของชุมชน มีความตั้งใจจริงที่จะอนุรักษ์สืบทอด คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมคือภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ให้คงอยู่โดยการรวบรวมเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในอนาคต สำหรับลูกหลานได้เรียนรู้และร่วมมืออนุรักษ์สืบสานและส่งต่อรุ่นสู่รุ่นสืบไป

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพิง ตำบลนาพิง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

วัดโพธิ์ชัยบ้านนาพิง ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑ บ้านนาพิง ตำบลนาพิง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

วัดโพธิ์ชัยบ้านนาพิง เป็นวัดโบราณขนาดใหญ่ มีประวัติความเป็นมาจากอดีตที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดนี้มีอาคารเสนาสนะประกอบด้วย วิหาร อุโบสถ เจดีย์ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ ศาลาอเนกประสงค์ หอระฆัง หอไตร ธรรมมาสน์ หลักคำ ปูนูนียวัตถุ พระพุทธรูป “ฝนแสนห่า” พระประธานในวิหาร “พระเจ้าใหญ่” ทำจากประตาย จากการสังเกตอาคาร เสนาสนะ วิหาร เจดีย์ และสถาปัตยกรรมต่าง ๆ แล้ว ความเก่าแก่ประมาณ อยุธยาตอนปลาย โดยอนุมาน

สภาพทั่วไปของวัดโพธิ์ชัย ยังคงสภาพอดีตไว้ได้ดีกว่าที่อื่น ๆ ในจังหวัดเลย สืบเนื่องมาแต่อดีตนั้น การสัญจรไปมาไม่สะดวก ถนนหนทางขึ้นภูเขาสูงชัน การเดินทางในถิ่นทุรกันดารต้องเดินทางกันเป็นเดือน ดังคำพังเพยของคนโบราณได้กล่าวไว้ว่า “พระเจ้าใหญ่ในวิหารบ่เหยียดขา ม้าปงเขาเข้าไปบ่ออกคอกอย่าฝันว่าบ้านเมืองเราแห่งนี้จะเจริญ”

ปัจจุบันนี้แม้ว่าพระเจ้าใหญ่บ่เหยียดขา แต่ม้าได้ปงเขาแล้ว คือ รถจักรยานยนต์ ส่วนเสาออกคอกนั้น ปัจจุบันทุกหมู่บ้านทุกตำบล มีไฟฟ้าสว่างทั่วกันทุกหมู่บ้านแล้ว เมื่อความเจริญเข้ามา ดังกล่าวแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังยึดมั่นในฮีตคลองประเพณี จรรยา มารยาท โดยเฉพาะทางด้านศาสนา ยังมีบรรพบุรุษที่พากันอพยพมาจากเชียงของ เชียงดง หรือ อาณาจักรล้านช้างร่วม ชาวหลวงพระบาง

ประวัติการสร้างวัดโพธิ์ชัยฯ มาปรากฏชัดเจนว่าสร้างในสมัย สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒ - ๒๓ จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้น โบราณสถานที่สำคัญมีหลักฐานแสดงว่าได้มีการบูรณะแล้วดังนี้

๑. หอไตรทำการบูรณะ พ.ศ. ๒๕๓๓ (กำลังบูรณะโดยกรมศิลปากร)
๒. บูรณะซ่อมแซมหลังคาวิหาร ปูกระเบื้องพื้นและจิตรกรรมฝาผนังวิหาร
๓. บริเวณรอบ ๆ อาณาเขตวัดกำลังบูรณะกำแพงวัดใหม่

วิหารวัดโพธิ์ชัยฯ เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ผนังก่ออิฐถือปูน หันหน้าไปทางทิศเหนือ มีประตูทางเข้า ๓ ทาง คือ ประตูทางด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก ประตูทั้งสาม ทิศมีสัตว์ในป่า หิมพานต์รูปรางคล้ายสิงห์ หมอบอยู่ด้านละ ๑ คู่

ภาพที่ ๑๐ สัตว์ป่าหิมพานต์

ภาพที่ ๑๑ วิหารด้านทิศใต้

วิหารนี้ ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมทางอาณาจักรล้านนาและล้านช้าง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน กว้าง ๓ ห้อง ยาว ๕ ห้อง ตั้งบนฐานก่ออิฐคอดิน ฐานสูงประมาณ ๕๐ เซนติเมตร เรียงอิฐคู่แนวอนสลับแนวอย่างมีระเบียบ โดยเป็นฐานบัวกว้างขนาดใหญ่ ถัดขึ้นไปเป็นเส้นลวดท้องไม้ ขึ้นบัวคว่ำประกบบัวหงาย

ภาพที่ ๑๒ วิหารด้านทิศเหนือ

ด้านหน้าวิหารมีมุขยื่นออกมาประมาณ ๑.๕ เมตร มีเสาไม้รับชายคามุข ๔ คู่ ส่วนอีก ๓ คู่ เป็นเฉลียงรอบ มีเสานางเรียงรับชายคาปีกนกทั้งหมด ๑๘ ต้น

ภาพที่ ๑๓ ลูกกรงกลึงเป็นลูกมะหวด

ภาพที่ ๑๔ ราวบันไดเป็นรูปสัตว์ป่าหิมพานต์

ผนังภายนอกวิหารไม่มีเสาอิงฉาบปูนเรียบ ผนังด้านหน้าเจาะประตู ๑ ประตู ผนังด้านหลังพระประธานทึบ ผนังทิศตะวันออกและทิศตะวันตกเจาะช่องประตูด้านละ ๑ บาน และเจาะช่องหน้าต่างด้านละ ๓ ช่อง โดยช่องหน้าต่างนั้นมีลูกกรงกลึงเป็นลูกมะหวดช่องละ ๑ ซี่ทำด้วยไม้บานประตูหน้าต่างทำด้วยไม้

ภาพที่ ๑๕ วิหารด้านทิศตะวันตก

หลังคาเดิมเป็น ๒ ชั้น มีช่อฟ้าอยู่ตรงกลางต่อมาช่อหลังคาจึงตัดออกชั้นหนึ่งและช่อฟ้าก็เอาออกด้วย หลังคาทรงจั่ว ฝาเป็นชายคาปีกนกประดับด้วยเสานางเรียงมุงด้วยแผ่นไม้เกล็ดภายในวิหาร พื้นเรียงด้วยอิฐถือปูน ผนังด้านข้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนผนังด้านหน้าและด้านหลังเป็นรูปสี่เหลี่ยมต่อด้านสามเหลี่ยมตามหน้าจั่วหลังคา ภายในเปิดให้เห็นเครื่องไม้มุขหลังคา พื้นด้านขวาพระประธานยกสูงประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ยาว ๓ ห้อง ฐานชุกชีก่อติดกับผนังด้านหลัง เป็นฐานย่อ ๓ ชั้น

ภาพที่ ๑๖ ฮูบแต่มผนังด้านทิศเหนือพระประธาน

ภาพที่ ๑๗ พระเจ้าใหญ่
พระประธานในวิหาร

ภาพที่ ๑๘ จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดโพธิ์ชัย

ผนังด้านในและด้านนอก เป็นStubแต่้มของช่างฝีมือพื้นบ้านที่ลอกเรียนมาจากภาคกลาง และ ประสบการณ์ของผู้แต่้มที่ได้จดจำมา จากการศึกษาและการสังเกตพบว่ามีหลายช่างและสมัย ทำการสร้างผลงาน ผนังฉาบรองพื้นได้จากการนำเอาปูนขาวผสมกับยางบงหน้งเน้าผสมกับ น้ำอ้อยให้เข้ากันแล้วฉาบให้หนาเป็นสี่พื้น สีที่ใช้เขียนภาพ คือสีฝุ่น จากดินแดง ขาว เหลืองผสม กับกาธรรมชาติที่นำมาจาก ยางบง หน้งด้มเปื้อย ปูนขาว โดยโครงสร้างของภาพที่ผนังด้านนอก ใช้สีครามเป็นหลัก (สีครามได้สีจากสีข้อมผ้าหมอดิน) ส่วนภาพภายในจะเน้นสีสดใสรุนแรง แสดงให้เห็นว่าภาพด้านในและด้านนอกเป็นStubแต่้มของคนละช่าง และเป็นคนครั้งกัน

ภาพที่ ๑๙ Stubแต่้มผนังด้านใน
แต่้มขึ้นประมาณปี พ.ศ. ๒๓๕๕
ตามจารึก อายุประมาณ ๑๕๖ ปี

ภาพที่ ๒๐ Stubแต่้มผนังด้านนอก
แต่้มขึ้นประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๕
อายุประมาณ ๙๒ ปี

ฮุบแต้มผนังด้านนอก

ภาพที่ ๒๑ ผนังด้านนอกวิหาร(ทิศตะวันตก)

ฮุบแต้มผนังภายนอกวิหาร มี ๒ ด้าน คือ ทางด้านทิศตะวันตกและด้านทิศเหนือ ปัจจุบัน ทางด้านทิศเหนือลบเลือนไปจนหมดแล้ว ส่วนผนังทางด้านทิศตะวันตกนั้น เขียนภาพเต็มฝาผนัง หลายเรื่องราวตั้งแต่ขอบชายด้านนอกของพระประธานประกอบด้วยเรื่อง พระมัลลย์ พระเนมิราช เสด็จชมเมืองนรก สังข์สินไช และการะเกด ตลอดจนภาพแสดงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คน ในภูมิภาคนี้ซึ่งมีการสอดแทรกคติธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ภาพที่ ๒๒ เมืองพระเนมิราช

พระเนมิราชชาดก อยู่ห้องด้านนอกทางทิศเหนือ เป็นชาดกที่แสดงถึงการบำเพ็ญอธิฐานบารมี คือ ความตั้งใจมั่นคง เป็นเรื่องของนิราชกุมาร ได้ขึ้นครองราชย์สืบสันตติวงศ์ต่อจากบิดาเป็นที่รักของประชาชน เมื่อขรภาพก็มอบราชสมบัติให้แก่พระโอรส แล้วเสด็จออกผนวชเรื่องราวที่เขียนในวิหารด้านนอกนี้ เกี่ยวกับตอนพระเนมิราชเล่าเรื่องขุมนรกให้ประชาชนฟังเพื่อเป็นการให้สติชาวเมืองตั้งมั่นอยู่ในความดีอย่างทำผิดศีลธรรม

ภาพที่ ๒๓ พระเนมิราชเล่าเรื่อง
การกระทำผิดและการลงโทษในขุม
นรกให้ประชาชนฟังเพื่อเตือนสติ
ให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี

ภาพนี้อยู่เหนือกรอบหน้าต่างที่ ๒ เป็นภาพเกี่ยวกับขุมนรกต่าง ๆ มีผู้กระทำผิดศีลธรรมแล้วจะ
ได้ไปรับโทษในเมืองนรก ตามความผิดของคนที่กระทำ โดยยมบาลเป็นผู้ตรวจสอบความผิดของ
แต่ละคนก่อนไปรับโทษเช่น ผู้ทำผิดศีลข้อ ๓ ก็จะไปขึ้นต้นจิวหนาม ผู้ผิดศีลข้อ ๑ ก็จะตกไปรับ
โทษที่กะทะทองแดง เป็นต้น

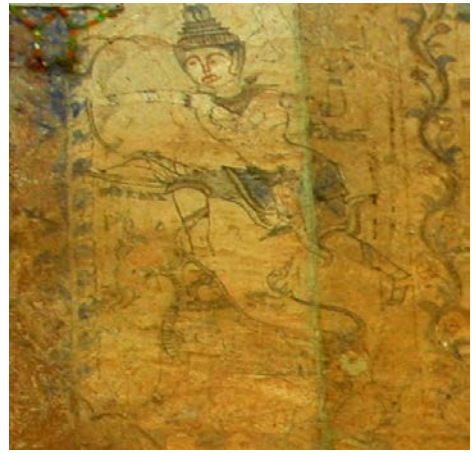
สังข์สินไช

ภาพที่ ๒๔ การคลอดบุตรของชายาท้าวกุศราข(สังข์สินไช)

ภาพที่ ๒๕ ขบวนราชรถของสังข์สินไช

ภาพที่ ๒๖ สังข์สินไชกับท้าวสีโห

เป็นเรื่องราวการผจญภัยของสังข์สินไชและสีโห ที่พลัดพรากจากบ้านเมือง ในบั้นปลายได้กลับคืนสู่บ้านเมืองเดิม แก่นของเรื่องแสดงการพลัดพรากการผจญภัยและแทรกแนวคิดคติธรรม สำหรับผู้มีอำนาจให้ปกครองบ้านเมืองเพื่อความสงบสุขของประชาชน ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยผนังด้านนอกวิหารนั้น จะกล่าวถึงนางสุมณฑาขนิษฐา ของท้าวกุศราข กษัตริย์เมืองปัญจา ถูกลูกยักษ์ลักพาตัว ไปท้าวกุศราขจึงถือเพศนักบวช ออกติดตามหาน้องระหว่างทางได้พบธิดาเศรษฐีเมืองจำปา เห็นสาวงามจึงลาผนวช อภิเษกกับธิดาทั้งเจ็ดของเศรษฐีเมืองจำปา โดยนางจันทาเทวีคลอดบุตรมาเป็นราชสีห์ ชื่อท้าวสีโห มเหสีคนที่ ๘คลอดลูกออกมาเป็นหอยสังข์ชื่อสินไช เมื่อโอรสทั้งหกเต็มโตขึ้น ท้าวกุศราขให้ออกติดตามนางสุมณฑา ลูกชายทั้งหกหลอลวงท้าวสีโหและสินไชไปด้วย สินไชรบชนะยักษ์สามารถนำนางสุมณฑากลับคืนเมืองได้ ระหว่างทางกลับถูกพื้ทั้งหกลอบทำร้ายสังข์สินไชและสีโห ท้าวกุศราขรู้ความจริง จึงเนรเทศโอรสทั้งหกยกเมืองให้สินไชครอง ส่วนสีโหแยกไปอยู่ป่าหิมพานต์ สังข์สินไชปกครองไพร่ฟ้าด้วยทศพิชราชธรรม บ้านเมืองสงบสุขตลอดมา

การะเกด

ภาพที่ ๒๗ เมืองพาราณสี

ภาพที่ ๒๘

การะเกดลักลอบได้เสียดกับนางมณีจันทร์

ภาพที่ ๒๙

พระยาครุฑมาช่วยการะเกดและม้ามณีกาพ

ตามเนื้อเรื่อง การะเกดเป็นโอรสของพระสุริวงศกับนางกาละ พระสุริวงศมีม้าวิเศษชื่อว่า มณีกาพ วันหนึ่งการะเกดลงขี่ม้ามณีกาพเหาะไปถึงป่าหิมพานต์ลงไปถึงเมืองยักษ์ และไปลักลอบได้เสียดกับนางมาลีจันทร์ ลูกสาวยักษ์ จนนางสนมแอบเห็น นำความมาราบทูลผีมนตรีบิดา (ยักษ์) เมื่อทำวผีมนตรีราบจึงโกรธสั่งทหารยักษ์ผูกมนต์ไว้ที่ประตู เมื่อการะเกดเข้าหานางก็โดนมนต์ก่อนสิ้นใจได้ขอร้องให้นำศพตนไปลอยแพ ระหว่างลอยแพมีพระยาครุฑมาช่วยคาบเอากการะเกดและม้ามณีกาพไปหาฤๅษีให้ช่วยชุบชีวิต เมื่อการะเกดและม้ามณีฟื้นคืนชีพแล้วกลับไปต่อสูกับยักษ์ (ผีมนตรี)จนชนะ และปกครองเมืองพาราณสีด้วยหลักธรรมอยู่กับนางมาลีจันทร์อย่างมีความสุข

สือบแต้มผนังด้านทิศเหนือ (หน้าพระประธาน)

ภาพที่ ๓๐ สือบแต้มผนังด้านทิศเหนือ

สือบแต้มผนังด้านทิศเหนือจะถ่ายทอดเรื่องราวพุทธประวัติ เริ่มตั้งแต่ในสมัยปฐมกาล ตั้งแต่พระองค์จะเสด็จออกจากกรุงกบิลพัสดุ์ การไปโปรดเหล่าเทวดานางฟ้าบนสวรรค์ การไปเมืองกุสินาราย การแสดงโอวาทปาติโมกข์ ณ สวนเวฬุวัน พระพุทธเจ้าปรินิพานใต้ต้นมุจลินทร์ (ต้นรัง) การถวายพระเพลิงพระศพพระพุทธเจ้า สงครามการแย่งพระบรมสารีริกธาตุ เรื่องพระมาลัยโปรดพระอินทร์และพระพรหม และทางตอนบนของภาพเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิจำนวน ๑๑๐ องค์

ภาพที่ ๓๑ กรุงกบิลพัสดุ์

ภาพที่ ๓๒ กรุงกุสินารา

อุบัตัมเรื่องราวผนังด้านทิศเหนือ (หน้าพระประธาน)

ภาพที่ ๓๓ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม

โปรดพระสงฆ์และพระอินทร์

ภาพที่ ๓๔ การแสดงโอวาทปาติโมกข์

ณ สวนเวฬุวัน

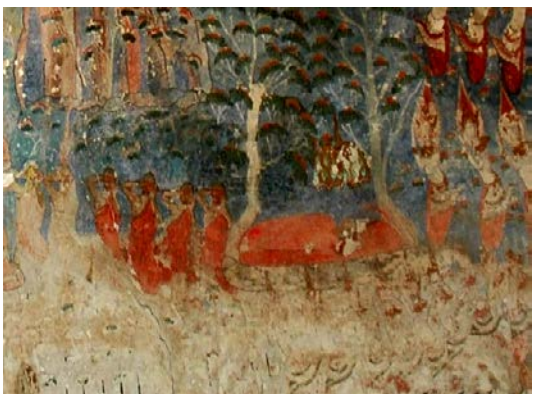
ภาพที่ ๓๕

พระมัลลยเสด็จโปรดพระอินทร์และพระพรหม

ภาพที่ ๓๖

พระอานนท์ตักน้ำใส่บาตรมาถวายพระพุทธเจ้า

ภาพที่ ๓๗ พระพุทธเจ้าปรินิพพาน

ภาพที่ ๓๘ การถวายเพลิงพระพุทธเจ้า

มัลลกษัตริย์ เจ้าผู้ครองเมืองกุสินารา บำเพ็ญกุศลพระอัฐิธาตุพระพุทธเจ้าเป็นเวลา ๗ วัน ณ สัตถุศาการศาลา มิกษัตริย์และพราหมณ์เมือง ๗ เมือง ได้ส่งทูตมาขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ แต่ไม่สามารถแบ่งกันได้จึงเกิดสงครามแย่งชิงกันขึ้นระหว่างเมือง แต่ด้วยความฉลาดของโทมพราหมณ์ อาจารย์ของมัลลกษัตริย์ ที่ได้้นำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเรื่องคติธรรมต่างๆ มาสอนเกิดความสงบสามารถแบ่ง พระบรมสารีริกธาตุให้แก่กษัตริย์ทุกเมืองไปสักการบูชา เกิดความสงบสุขขึ้น

สุมแต่้มนด้านซ้ายพระประธาน (ทิศตะวันตก)
ห้องที่ ๑

ภาพที่ ๓๘ สุมแต่้มนผนังด้านซ้ายพระประธาน(ทิศตะวันตก)

จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการค้าขายของชาวเมือง ในสุมแต่้มนั้น จะประกอบด้วยภาพเรือสำเภาและผู้คนมีทำการแลกเปลี่ยนสิ่งของและเตรียมเรือสำเภาไปค้าขายคนทั้งในจารึกที่บันทึกไว้เรือสำเภา ๕๐๐ คนเจ็ดหมื่น

ห้องที่ ๒

ภาพที่ ๔๐ สิบแต้มผนังด้านซ้ายพระประธาน(ทิศตะวันตก) ห้องที่ ๒

เป็นสิบแต้มเกี่ยวกับพระมาลัย เสด็จจากดาวดึงส์ลงมา การติดต่อค้าขายโดยเรือสำเภาใหญ่
จำนวน ๓ ลำ และมีพ่อค้าประจำทุกลำมีจารึกอักษรไทยน้อย ความอุดมสมบูรณ์ท้องทะเล
ตอนบนของภาพเป็นสิบแต้มพระพุทธรูปยืนทอดพระหัตถ์ถึงห่างตัว จำนวน ๑๐ องค์

ห้องที่ ๓

ภาพที่ ๔๑ สิบแตรมณังด้านซ้ายพระประธาน(ทิศตะวันตก) ห้องที่ ๓

สิบแตรมณังกับเต่าและ นักรบ ๖ คน คนหนึ่งมีหน้าตาเหมือนสัตว์อีกคนมีรัศมีออกมา
 รอบศีรษะ กองทัพพระยามารยกขบวนมาหวังจะทำร้ายพระพุทธเจ้า ในขบวนนั้นประกอบด้วย
 ทหาร ราชรถของพระวสวัตติมาร รวมไพร่พลแบกหามข้าวปลาอาหาร สิบแตรมณังนี้มีสิบ
 เกี่ยวกับธรรมะสอดแทรกเป็นตอน ๆ เพื่อให้ผู้มาศึกษาได้เข้าใจหลักธรรมคำสั่งสอนของ
 พระพุทธเจ้า ตอนบนของภาพห้องนี้มีพระพุทธรูปปางมารวิชัยจำนวน ๑๐ องค์ ปางไสยาสน์
 ๑ องค์

ห้องที่ ๔

ภาพที่ ๔๒ สิบแต้มผนังด้านซ้ายพระประธาน(ทิศตะวันตก) ห้องที่ ๔

สิบแต้มเกี่ยวกับพระพุทธรูปปางมารวิชัย ๑ องค์ ปางปรินิพพาน มีพระอัครสาวกนั่ง
 ประคองอัญชลีอยู่ ๒ แถว ถัดต่อมาพระพุทธรูปปางมารวิชัย ๔ องค์ และปางเลไลยก์ ๑ องค์
 และยังมีสุมข้างถวายดอกบัวด้วย ปางนี้สืบเนื่องมาจาก การทะเลาะกันของพระเถระผู้ใหญ่จนเป็น
 เหตุปลายลูกกลมใหญ่โตขึ้นพระพุทธองค์ห้ามปรามก็มีมีฝ่ายใดยินยอม พระพุทธองค์จึงได้เสด็จไป
 เอกจาริกวัดเพียงลำพัง ในป่ารกชัฏวัน ประกอบกับพญาช้างชื่อ ปาลีไลยกะ เกิดความเบื่อหน่าย
 บริวาร จึงปลีกตัวออกมาอยู่แต่เพียงลำพังเช่นเดียวกัน เมื่อพบพระพุทธองค์เกิดความศรัทธา
 เลื่อมใสจึงรับใช้พระพุทธองค์พร้อมด้วยพญาลิง

ห้องที่ ๕

ภาพที่ ๔๓ สิบแต่้มผนังด้านซ้ายพระประธาน(ทิศตะวันตก) ห้องที่ ๕

สิบแต่้มเกี่ยวกับพุทธประวัติ ตอนปราบพญามารคือพญานาคนั้นโทปนันทา ทูลอาราธนาให้พระองค์เสด็จปรินิพาน ตอนลูกสาวทั้งสามของพญามารลงมาลวงพระพุทธเจ้า ตอนพระพุทธองค์ประชวร ตอนที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นพระกำลังทะเลาะกัน พระพุทธเจ้าเสด็จจากสวรรค์

สุมแต่้มผนังด้านขวาของพระประธาน (ที่เกี่ยวกับพระเวสสันดร)

ผนังด้านขวาพระประธานหรือทางทิศตะวันออกแต่้มสุมเกี่ยวกับเรื่องพระเวสสันดรชาดก ทั้งหมดมี ๕ ห้องด้วยกัน เริ่มเรื่องจากห้องทางด้านหน้าวิหารหรือทางทิศเหนือ
 กัณฑ์ที่ ๑ กัณฑ์ทศพร จะประกอบไปด้วยเมืองสีพีอดีตชาติของพระนางมุสดี ยังมีสุมแต่้มเกี่ยวกับการทำมาค้าขาย การดำเนินชีวิตการสืบสายโลหิต ไม่ว่าจะคนหรือสัตว์ก็มีลักษณะเช่นเดียวกันดังนี้

ภาพที่ ๔๔ เมืองสีพี และการกำเนิดพระเวสสันดร พระนางมุสดีขอพรพระอินทร์ ๑๐ ประการ ก่อนลงมาจุติ

ภาพที่ ๔๕ การเกี่ยวพาราตีของหนุ่มสาว

ภาพที่ ๔๖ การติดต่อค้าขายโดยเรือสำเภา

เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสุมแต่้มเรื่องของพระเจ้ากรุงสัญชัย โอรสแห่งพระเจ้าสีวีแห่งกรุงสีพี อภิเษกสมรสกับพระธิดาของพระเจ้ากรุงมัททราชพระนาม “มุสดี” และประวัติความเป็นมาของพระนางมุสดีว่าอดีตชาตินั้น พระนางมุสดีเป็นพระมเหสีของพระอินทร์ เมื่อหมดบุญพระนางมุสดีได้มาเกิดในโลกมนุษย์ ก่อนมาเกิดพระนางมุสดีได้ขอพร ๑๐ ประการหรือทศพรจากพระอินทร์ พระอินทร์ก็ประทานพรพิเศษให้ดังคำขอ โดยครั้งอดีตชาติพระนางสุธรรมมา “มุสดี” ได้ถวายแก่นจันทร์แดงแด่พระวิปัสสิสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงอธิฐานตั้งพระปรารภนาให้ได้เป็นพระพุทธรูปมารดาในอนาคตชาติ ด้านตอนล่างของภาพเป็นการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติ มีการเกี่ยวพาราตีของหนุ่มสาวซึ่งแต่ละห้องจะมีรูปลักษณะนี้ซ่อนอยู่

ห้องที่ ๒ ฐานเต็มเกี่ยวกับชาติกำเนิดของพระเวสสันดร

ภาพที่ ๔๗ การประสูติของพระเวสสันดรชาดก

ฐานเต็มห้องนี้กล่าวถึงหลังจากการมาจุติตามของพระนางสุธรรมา ที่ได้ขอพร ๑๐ ประการ จาก พระอินทร์ การจุติในเมืองมนุษย์ครั้งนี้ได้ชื่อว่า “สุสติ” เมื่อนางเป็นสาวถึงวัยอันควรได้สมรสกับ พระเจ้ากรุงสัญชัย พร้อมกับมีแม่ช้าง “จันทันต์” ได้นำลูกช้างเผือก “ช้างปัจจันนาเคนทร์” มาถวายในวันที่พระเวสสันดรประสูติ ทันที่พระเวสสันดรประสูติจากพระครรภ์ ก็ทรงทูลขอบริจาคทานทันที เมื่อพระองค์ทรงครองราชย์ได้พระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา ก็ทรงสร้างทานศาลาขึ้น ๖ แห่ง สำหรับ บริจาคทานแก่ผู้ยากไร้ หลังจากได้ช้างปัจจันนาเคนทร์ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์เมืองกรุงสีพี

ห้องที่ ๓ กัณฑ์ที่ ๒ กัณฑ์หิมพานต์

ภาพที่ ๔๘ กัณฑ์ที่ ๒ กัณฑ์หิมพานต์

สิบแตรนี้ก็จะแตรเกี่ยวกับประวัติหลังจากที่พระเวสสันดรประสูติ ว่าออกมาพร้อมแม่
 พระหัตถ์ออก แล้วทูลขอพระมารดาประทานเงิน ๑,๐๐๐ กษาปณ์ เพื่อบริจาคให้กับผู้ยากไร้ พอ
 ได้ ๑๖ พรรษาได้พระนางมัทรีเป็นพระชายาได้โอรส ๒ องค์ คือ ซาลีและกันหา ต่อมาเมือง
 กลิงคราชถูกรัศมีเกิดฝนแห้งแล้งจึงแต่งตั้งพราหมณ์ ๘ คน ไปทูลขอช้างปึงจัญนาเคนทร์กับพระ
 เวสสันดร พระองค์ประทานให้ เป็นเหตุทำให้ชาวเมืองสีพีไม่พอใจจึงทูลขอให้พระเจ้ากรุงสัญชัย
 เนรเทศพระเวสสันดรออกจากเมือง พระองค์ยินดีถูกขับออกจากเมือง และทูลขอเสด็จไปยังป่าหิ
 มพานต์ แต่ไม่ยกเลิกการทำบุญให้ทาน นางมัทรีและพระโอรสทั้ง ๓ ยินดีตามเสด็จไปป่าหิ
 มพานต์กับพระองค์

ห้องที่ ๓ กัณฑ์ที่ ๒ กัณฑ์หิมพานต์

ภาพที่ ๔๘ การกำเนิดชาติกัณหา

ภาพที่ ๕๐ ช้างเผือกป้อนจันนาเคนทร์

ภาพที่ ๕๑ การทานช้างเผือกป้อนจันนาเคนทร์
แก่พราหมณ์ทั้ง ๘ เมืองกลิงคราชฎร์

ภาพที่ ๕๒ เมืองกลิงคราชฎร์

ในกัณฑ์ที่ ๒ ภาพนี้จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการกำเนิดชาติกัณหา การทานช้างเผือกป้อนจันนาเคนทร์ หลังจากทานช้างแล้วชาวเมืองสีพันนั้นก็ต่างร้องทุกข์ต่อพระเจ้ากรุงสัชชัย ที่พระเวสสันดรยกพระยากษสสารช้างเผือกป้อนจันนาเคนทร์ช้างคู่บ้านคู่เมืองให้เมืองอื่นซึ่งผิตราชประเพณีขอให้เนรเทศพระเวสสันดรออกจากนคร พราหมณ์ทั้ง ๘ ขอช้างป้อนจันนาเคนทร์

ห้องที่ ๓ กัณฑ์ที่ ๓ ทานกัณฑ์

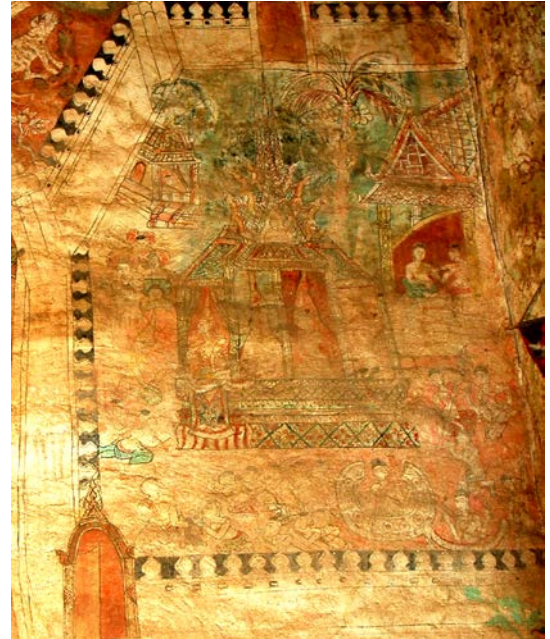
ภาพที่ ๕๑ พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระโอรส พระธิดา เสด็จออกนอกเมือง

ดูบแต่ในในห้องที่ ๓ กัณฑ์ที่ ๓ นี้จะเล่าถึงตอนที่พระเจ้ากรุงสัจจชัย เนรเทศพระเวสสันดรออกจากเมือง แม้ว่าพระนางผุสดีทูลขอโทษก็มีเป็นผล พระเวสสันดรลาพระมารดาและพระบิดา และขอบริจาคทานในพิธีสัตตคมมหาทาน คือทาน ๗ สิ่ง ช้าง ม้า โคนม รถม้า ทาสและทาสี อย่างละ ๗๐๐ บริจาคให้คนทั่วไป พระเวสสันดรจะห้ามปรามมิให้พระนางมัทรี และชาลีกัณฑ์เสด็จตามมาลำบากด้วยกันในป่า ระหว่างที่เสด็จด้วยราชรถไปนั้น ได้มีพราหมณ์มาทูลขอให้พระองค์บริจาคทานแก้วแหวน เงินทอง มีพราหมณ์วิ่งมาทูลขอม้าบัง ขอราชรถบัง พระเวสสันดรก็ยกให้ทั้งสิ้นในที่สุดจึงต้องทรงอุ้มพระโอรสและพระธิดาเสด็จด้วยพระบาทเดินทางเขาป่าหิมพานต์

ห้องที่ ๕ กัณฑ์ที่ ๔ กัณฑ์วนประเวศน์

ภาพที่ ๕๔ พระเวสสันดร พระนางมัทรี
พร้อมสองกุมารเสด็จถึงแคว้นเจตราชฎร์

ภาพที่ ๕๕ แคว้นเจตราชฎร์

ดูบแต่้มนในห้องที่ ๕ กัณฑ์ที่ ๔ ตอนพระเวสสันดรพาพระนางมัทรี และสองพระกุมารเสด็จโดยพระบาทเป็นระยะทางถึง ๓๐ โยชน์ จึงถึงแคว้นเจตราชฎร์ ด้วยพระบารมี เทวดาจึงทรงย่นระยะทางให้เสด็จถึงตัวเมืองภายในเวลาเพียงวันเดียว ทั้งสี่พระองค์ได้ประทับแรมที่แคว้นเจตราชฎร์ เมื่อกษัตริย์เจตราชฎร์ทรงทราบได้ถวายความอนุเคราะห์ทุกประการ ทั้งเชิญเสด็จเสวยราชสมบัติแทนพระองค์ แต่พระเวสสันดรมิทรงรับ โดยศศิราชประสงค์ ทรงขอเพียงให้ชี้ทางไปเขาวงกต สถานที่ที่พระองค์ตั้งพระทัยมั่น โดยจะประทับรักษาพระจริยวัตรของนักพรตโดยเคร่งครัดสืบไป กษัตริย์เจตราชฎร์สุดท้ายจะโน้มน้าวจิตใจพระเวสสันดรได้ จำต้องทำตามพระประสงค์ทรงทำได้เพียงตามส่งเสด็จสุดแคว้นเจตราชฎร์ และทรงให้พราหมณ์เจตบุตรถวายงานรับใช้เป็นผู้พิทักษ์ ระวางมิให้ย่นตรายใดใดแผ้วพาน และมีให้สิ่งใดหรือใครเข้าไปรบกวณความสงบได้ ณ เขาวงกตทั้ง ๔ พระองค์ทรงประทับในอาศรมที่พระอินทร์เทพทรงบัญชาให้พระวิษณุกรรมเทพบุตรเนรมิตไว้ให้พร้อม ทั้งเครื่องบรรพชิต บริหารครบถ้วน พระเวสสันดรประทับในอาศรมหนึ่งโดยลำพัง พระนางมัทรีกับ ๒ พระกุมาร ประทับพักพระอาศรมหนึ่ง ทั้ง ๔ พระองค์ทรงผนวชเป็นพระฤาษีต่างพระองค์ต่างทรงรักษาพระจริยวัตรของผู้ถือบวชโดยเคร่งครัด สมดังพระหฤทัยตั้งมั่นอย่างสงบสุขทุกประการ

ห้องที่ ๔ กัณฑ์ชูชก กัณฑ์ที่ ๕

ภาพที่ ๕๖ พราหมณ์ชูชก

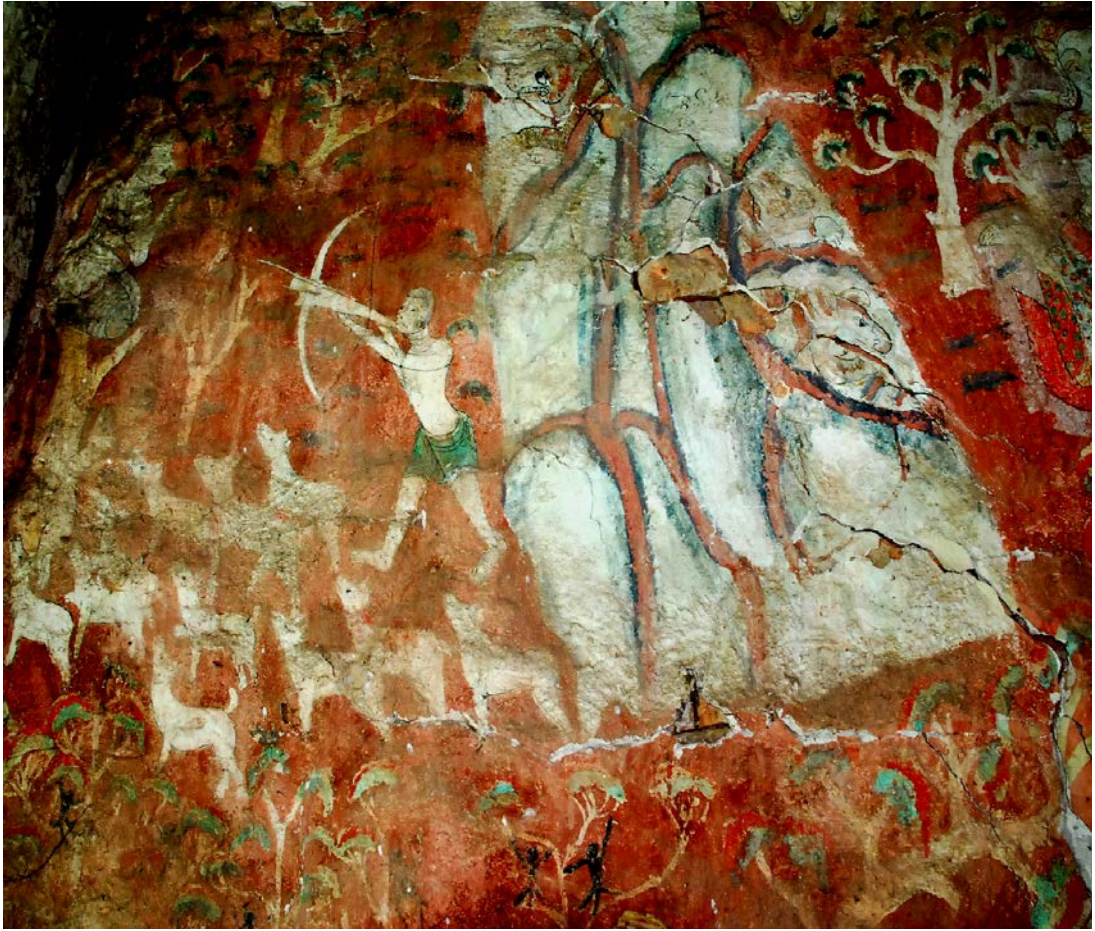
ภาพที่ ๕๗ นางอมิตตาถูกรุมทำร้ายและว่ากล่าว

ภาพที่ ๕๘ พรานเจตบุตรและสุนัข

ในสุมแต่้มห้องนี้กล่าวถึงชูชกเป็นขอทานแห่งหมู่บ้านทุนวิฐะเก็บเงินได้ถึง ๑๐๐ กษาปณ์นำไปฝากเพื่อนพราหมณ์ผู้หนึ่งไว้ พราหมณ์สองผู้เมียเห็นว่านานแล้วไม่มาเอาเงินคิดว่าพราหมณ์ชูชกตายแล้วจึงนำเงินไปใช้หมด ครั้นชูชกหวนกลับมาทวงเงินสองผู้เมียไม่มีให้จึงยกนางอมิตตาลูกสาวให้ไปอยู่กินกับชูชก นางอมิตตาปรนนิบัติสามีอย่างมีความสุข ทำให้พราหมณ์ทั้งหมู่บ้านชื่นชมนาง จึงกลับไปว่ากล่าวทู่ตีเมียตนทำไมไม่เอาแบบอย่างนางอมิตตา พราหมณ์ทั้งหลายคิดว่านางอมิตตาเป็นต้นเหตุ จึงเข้าทำร้ายพากันรุมจับไล่ด่าว่านาง นางร้องไห้กลับบ้านแล้วร้องบอกชูชกตอนนี้ไปจะไม่ทำงานบ้านอีกแล้ว ขอให้ชูชกไปทูลขอแก้แค้นหาชาติจากพระเวสสันดรมาใช้ทำงานบ้าน แต่ชูชกจึงเตรียมสิ่งของแล้วออกเดินทางเข้าป่าไปเจอสุนัขของพรานเจตบุตรที่อาภักขาป่าวิ่งไล่กัดจนต้องขึ้นต้นไม้

ห้องที่ ๕ กัณฑ์จุลพน กัณฑ์ที่ ๖

ภาพที่ ๕๘ พรานเจตบุตรหมายจะฆ่าชุก

๖ พรานเจตบุตร ได้รับคำสั่งจากกษัตริย์เจตราชฎร์ ให้ทำหน้าที่ยุทธการความปลอดภัยให้กับครอบครัวของพระเวสสันดร เว้นแต่จะมีราชทูตจากเมืองสีพีมาหาเท่านั้น ครั้นชุกมาถึงทางเข้าป่า พบพรานเจตบุตรถือหน้าไม้อาบยาพิษวิ่งมาหาชุกหมายจะฆ่าให้ตาย แต่ชุกเจ้าเล่ห์คิดอุบายเอาตัวล่อลวงว่าตนเองเป็นราชทูตของพระราชา มาทูลเชิญเสด็จพระเวสสันดรกลับวังเพราะพระราชาทรงอภัยโทษแล้ว พรานเจตบุตรได้ยินก็ดีใจจึงเชื่อคำ จัดหาที่พักอาศัยเลี้ยงดูจนอิ่มหนำสำราญ รุ่งเช้าจัดเสบียงเพิ่มให้ชุก และชี้บอกเส้นทางจะต้องผ่าน “เขาคันทมาทน์” ที่อุดมไปด้วยไม้หอม ผ่าน “เขาอัญชัน” ที่อุดมไปด้วยผลไม้และสมุนไพรชนิดต่างๆ ผ่านป่ามะม่วง ป่ามะพร้าว ป่าตาล และจะถึงสวนอัมพวัน จากนั้นจะถึงสวนดอกไม้ นานาพันธุ์ที่มีกลิ่นหอม ตระหลบอบอวลไปทั้งป่า จนถึงสระน้ำอันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิด เลี้ยวไปจะถึงทางแยกไปหาอาศรมของ “พระอัจจุตฤายี” จะต้องถามถึงทางไปพระอาศรมของพระเวสสันดร ชุกได้ยินที่พรานเจตบุตรบอกไว้ จึงทำประทักษิณ ๓ รอบจึงอำลาไป

ห้องที่ ๔ กัณฑ์ที่ ๗ กัณฑ์มหาพน อยู่เหนือเมืองเจตราชฎีร์

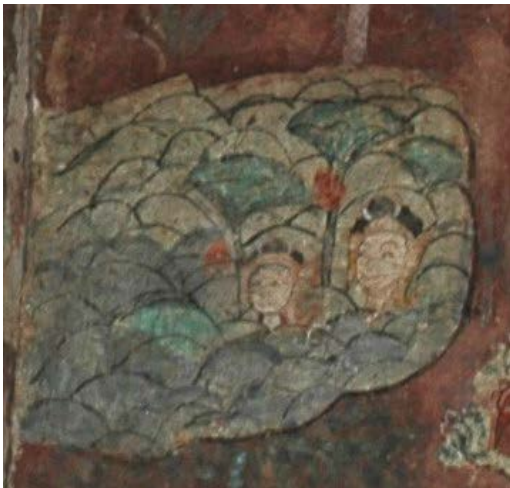
ภาพที่ ๖๐ ชูชกไปพบพระอัญจตุถายี

เป็นจุดเริ่มต้นเรื่องการเดินทางของชูชก เดินทางไปกลางป่าเพื่อจะพบพระอัญจตุถายี ชูชกก็
 โทกกว่ามาหาเพราะไม่พบกันนานจึงอยากจะขอสนทนาธรรมกับพระเวสสันดร และถามเส้นทาง
 ไปอาศรมของพระเวสสันดร เมื่อไปถึงเป็นเวลาค่ำจึงขอพักแรมกับพระอัญจตุถายี รุ่งเช้าพระ
 อัญจตุถายีเตรียมผลไม้ให้ และบอกเส้นทางไปอาศรมพระเวสสันดรอย่างละเอียด บอกถึงป่าเขาที่
 มีอันตรายจากสัตว์ร้ายและป่าเขาลำเนาไพรอันกว้างใหญ่ ชูชกได้ฟังก็จดจำคำแนะนำต่างๆ จนขึ้น
 ใจแล้วออกเดินทาง เมื่อไปถึงอาศรมพระเวสสันดรจึงแอบอยู่ในชะง่อนเขา รอให้นางมัทรีออกไป
 หาผลไม้ในป่าก่อนจึงเข้าไปพบพระเวสสันดร

ห้องที่ ๔ กัณฑ์ที่ ๘ กัณฑ์กุมาร อยู่เหนือสุดตอนบนของภาพ

ภาพที่ ๖๑ ชูชกทูลขอขาลীগัณหาต่อพระเวสสันดร

ภาพที่ ๖๒ ขาลীগัณหาซ่อนชูชกในสระบัว

ภาพที่ ๖๓ ชูชกมัดและตี
ขาลীগัณต่อหน้าพระเวสสันดร

ในอุโบสถ์ห้องที่ ๔ กัณฑ์ที่ ๘ กล่าวถึง ชูชกใช้กลอุบายต่างๆ โดยชักแม่น้ำทั้งห้าเพื่อให้พระเวสสันดรขาดความเชื่อในการเข้าไปขอพระโอรสและพระธิดา ในคืนนั้นพระนางมัทรีทรงพระศุภินว่าจะมีชายร่างกายกำยำมือถือดาบ เข้ามาทูลพระโอรสทั้งสองไป จึงรีบเร่งไปหาพระเวสสันดรให้ทำนายฝัน พระองค์ตรัสว่าเกิดจากพระนางตราครุฑรำล่ำบากจึงทำให้เกิดธาตุวิปริตเอง รุ่งเช้าพระนางก็ออกไปหาผลไม้ ชูชกเห็นนางออกไปจึงรีบเข้าไปยังบริเวณอาศรมทันที เมื่อสองพระกุมารไม่มาต้อนรับ เฒ่าชูชกก็ตวาดให้กลัว พระโอรสทั้งสองพากันไปหลบซ่อนตัวอยู่ในสระบัว ต่อจากนั้นจึงเข้าเฝ้าพระเวสสันดรยกแม่น้ำทั้ง ๕ หวังทูลขอสองกุมารไปช่วยงานที่บ้าน พระองค์ทรงตรัสอนุญาต ชูชกได้ที่รับหาเชือกเถาว์วัลย์มาผูกมัดกัณหาขาลี แล้วเอาหาวายเขี่ยนตีต่อหน้าพระองค์ไปอย่างโหดร้าย

อุบัตัมด้านหลังพระประธาน ด้านทิศใต้
 กัณฑ์ที่ ๕ กัณฑ์มัทรี หลังพระประธานด้านซ้าย

ภาพที่ ๖๔ เทวดาสามองค์แปลงกายเป็น
 เสือโคร่ง เสือเหลือง ราชสีห์ ขว้างนางมัทรี

ภาพที่ ๖๕ พระนางมัทรีกลับมา
 ไม่พบพระโอรสพระธิดาเป็นลมหมดสติ

อุบัตัมห้องนี้กล่าวถึงกัณฑ์มัทรี หลังจากทีนางมัทรีเข้าป่าหาผลไม้ เพื่อกิน มัน วันนี้หา
 ยากมาก ไม่มีให้เก็บเหมือนวันก่อน นางรีบกลับอาศรมก็เกิดพายุใหญ่จนมีคลื่นลมไปทั่วป่า นางห่วง
 หน้าพวงหลังเกรงจะเกิดภัยแก่พระเวสสันดรกับกุมารทั้งสอง รีบเร่งรีบเดินทาง ระหว่างทางได้มี
 เทพยดาสามองค์แปลงกายเป็นเสือโคร่ง เสือเหลือง และราชสีห์มานอนขวางทางไว้ นางเห็น
 ช่องทางหนีรีบเดินตรงไปอาศรมไม่พบลูกทั้งสองนางก็ร้องหา ไม่พบ จึงไปตามพระเวสสันดรก็ถูก
 ตัดข้อต่อว่าต่าง ๆ จนพระนางสลบลง เมื่อนางฟื้นจึงแจ้งความจริงว่าได้ยกลูกรักษายหญิงมอบ
 ให้กับชูชกไปแล้ว พระนางก็อนุโมทนากับ “ปิยบุตรทาน” นั้นด้วย

กัณฑ์สักกบรรพ กัณฑ์ที่ ๑๐ อยู่หลังพระประธาน

ภาพที่ ๖๖ พระอินทร์แปลงกายเป็นนักบวชมาทูลขอพระนางมัทรี

จุดเด่นในกัณฑ์สักกบรรพ กล่าวถึงการทูลสองพระกุมารให้แก่ชูชกครั้งนี้ร้อนถึงบนสวรรค์ ท้าวโกสินทร์สถกรินทร์เทวราช ผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เกรงว่าถ้ามีชายโหดมาทูลขอพระนางมัทรี พระเวสสันดรจะทอนให้ จึงจำแลงกายเป็นนักบวชชรามาทูลขอพระนาง พระเวสสันดรยินดีบริจาคทานพระนางมัทรีให้แก่นักบวชชรา เมื่อได้รับแล้วนักบวชชราก็ไม่เอาไป กลับถวายคืนแก่พระเวสสันดร โดยห้ามพระองค์ประทานนางมัทรีแก่ผู้อื่นอีก พระอินทร์ประทานพรให้แก่พระเวสสันดร ๘ ประการ คือ ให้ได้รับอภัยโทษ ช่วยคนถูกข่มขืนได้ ไพร่ฟ้าได้ฟังพามั่นคงในมเหสี ได้รับสืบสันตติวงศ์ มีสิ่งของบริจาคไม่หมด มีอาหารพอเพียงทุกรุ่งเช้าและได้สำเร็จโพธิญาณ

กัณฑ์มหาราช กัณฑ์ที่ ๑๑
อยู่หลังพระประธานด้านล่างติดกับฐานของธรรมมาสน์

ภาพที่ ๖๗ ชูชกมาพักที่เมืองสีพีโดยคิดว่าเป็นเมืองกลิงคราชภูร์

อุปเตมในกัณฑ์ที่ ๑๑ กล่าวถึงชูชกเผ่านั้นจุดลากสองกุมารน้อยไป โดยตั้งใจจะพาสองกุมารกลับไปหานางอมิตตดาโดยเร็ว พอถึงทางแยกเข้าเมืองแคว้นกลิงคราชภูร์ เทวดาก็ลบบันดาลให้ชูชกเดินหลงเข้ามาในเมืองสีพี โดยพระเจ้ากรุงสัตยชัยทรงพระศุบินในคืนก่อนที่จะพบกับสองพระกุมารว่า มีชายรูปร่างน่าเกลียดนำดอกบัวสองดอกมาถวาย ในกรณีนี้โหราทำนายว่าจะมีพระญาติใกล้ชิดกลับคืนพระนคร รุ่งเช้าชูชกนำพระกุมารทั้งสองเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงสัตยชัยและพระนางสุสติ ทั้งสองพระองค์พอพระทัยเป็นอย่างนัก และได้อ้อนพระกุมารทั้งสองตามที่ชูชกทูลขอ จัดงานเลี้ยงชูชกด้วยอาหารคาวหวานมากมาย ชูชกบริโภคนกินขนาดทำให้ธาตุไฟแตกไม่อาจเผาผลาญอาหารได้สุดท้ายก็ถึงแก่ความตาย

หลังจากที่พระเจ้ากรุงสัตยชัยได้ฟังเรื่องราวต่างๆ จากพระนัคคาที่ตกระกำลำบากกับพระบิดาและพระมารดา พระเจ้ากรุงสัตยชัยก็ยกพลพยุขัตรา เพื่อไปรับพระเวสสันดรกับพระนางมัทรีกับพระนครเรื่องรู้ไปถึงชาวเมืองกลิงคราชภูร์ พราหมณ์ชาวเมืองกลิงคราชภูร์ ๘ คน ได้นำช้างปัจจัยนาเคนทร์มาถวายคืนจึงโปรดให้ชาตินั่งช้างปัจจัยนาเคนทร์นำขบวนไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรีที่เขาวงกต

กัณฑ์กษัตริย์ กัณฑ์ที่ ๑๒ อยู่หลังพระประธานด้านล่าง

ภาพที่ ๖๘ การยกขบวน

ไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรี

ภาพที่ ๖๙ พระเวสสันดรและพระนางมัทรี

ตกใจขบวนกองทัพที่มารับจึงหนีขึ้นเขาวงกต

พระเจ้ากรุงสฤษัชัย และเสนาเสด็จเป็นขบวนไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรีถึงเขาวงกต พร้อมกษัตริย์ทั้งหกพระองค์ได้พบกันกลางป่าโดยมิได้นัดหมาย จึงได้ร่วมเดินทางไปเขาวงกตพร้อมกันกองเกียรติยศสมโหรีและไพร่พล เคลื่อนสู่ป่าด้วยเสียงอังก์ก้องถล่มป่า ทั้งสองพระองค์ตกใจกลัวกองในพระราชวังคงจะมาประหารพระองค์ทั้งสอง จึงหลบซ่อนในพุ่มไม้ เมื่อได้ทราบความจริงจากพระเจ้าจากกรุงสฤษัชัย จึงพากันออกมาจากที่ซ่อนต่างพากันรำไห้คร่ำครวญที่ได้พบสองพระกุมารจนหมดสติไป ทั้งหมดทุกคน พระอินทร์เห็นดังนั้นจึงคลบันคารให้สายฝน “โบกขรพรรษ” ให้ความชุ่มชื้นและทุกคนได้ฟื้นขึ้นมาเป็นที่อัศจรรย์ยิ่ง ต่อจากนั้นพระเจ้ากรุงสฤษัชัยทูลอาราธนาให้พระเวสสันดรทรงลาผนวช และกลับสู่พระนครสีพี

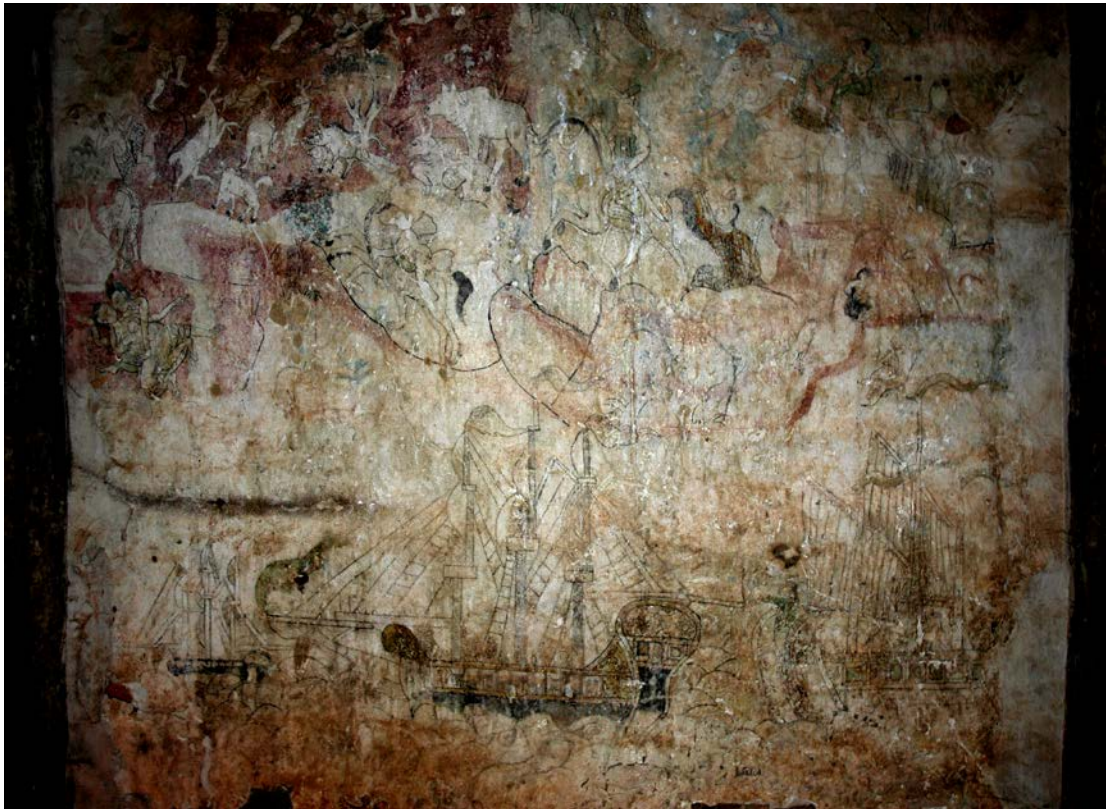
กัณฑ์ที่ ๑๓ นครกัณฑ์

เนื่องจากกัณฑ์สุดท้ายหรือกัณฑ์ที่ ๑๓ กัณฑ์นครกัณฑ์ ไม่สามารถหาพบได้จากอุบบเต้มของภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยได้ ซึ่งอาจจะอยู่หลังธรรมมาสน์ที่ปิดบัง หรือหลังพระประธาน เนื้อหาของกัณฑ์ที่๑๓ เกี่ยวกับพระเวสสันดรทรงเดินทางจากอาศรม และเดินทางกลับเมืองสีพี ทรงเครื่องกษัตริย์แล้วเสด็จกลับไปครองเมืองสีพี โดยทำการปกครองให้ไพร่ฟ้าประชาชนเสนาอำมาตย์มีความสุขสงบทั่วทั้งแคว้น โดยทรงเน้นในเรื่องการบริจาทานจนพระชนมายุได้ ๖๖๐ พรรษาจึงสวรรคต

อุบตัมด้านซ้ายพระประธาน (ทิศตะวันตก)

มีอุบตัมตั้งแต่ตอนหลังพระวิหาร ขึ้นมาด้านหน้าคือทางทิศเหนือ มีจำนวน ๕ ห้อง ประกอบไปด้วย

ห้องที่ ๑ ทางตอนล่างของภาพ

ภาพที่ ๗๐ เรือสำเภาจำนวนมากมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันรวมถึงการมีสัมพันธไมตรีของมนุษย์

จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับ การค้าขายของชาวเมือง ในรูปแต้มนั้น จะประกอบไปด้วย ภาพเรือสำเภาและผู้คนทำการแลกเปลี่ยนสิ่งของและเตรียมเรือสำเภาไปค้าขายจำนวนคนทั้งในจารึกที่บันทึกไว้ เรือสำเภา ๕๐๐ คนเจ็ดหมื่น

ห้องที่ ๒

ภาพที่ ๗๑ พระมาลัยเสด็จและการติดต่อค้าขายรวมถึงความอุดมสมบูรณ์

เป็นสือบแต้มเกี่ยวกับพระมาลัยเสด็จจากดาวดึงลงมาโลกมนุษย์ เรือสำเภานี้ใหญ่จำนวน ๓ ลำ และมีพ่อค้าประจำทุกลำมีจารึกอักษรไทยน้อย ตอนบนของภาพเป็นสือบแต้มพระพุทธรูปยืนทอดพระหัตถ์ลงข้างลำตัว จำนวน ๑๐ องค์ จากการศึกษาและสังเกตพบว่าเป็นสือบแต้มที่บอกเรื่องราว ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารในน้ำมีปลาในนามีข้าว ยุคสมัยที่มีการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติ ความเจริญและความมั่นคงของพุทธศาสนา

ห้องที่ ๓

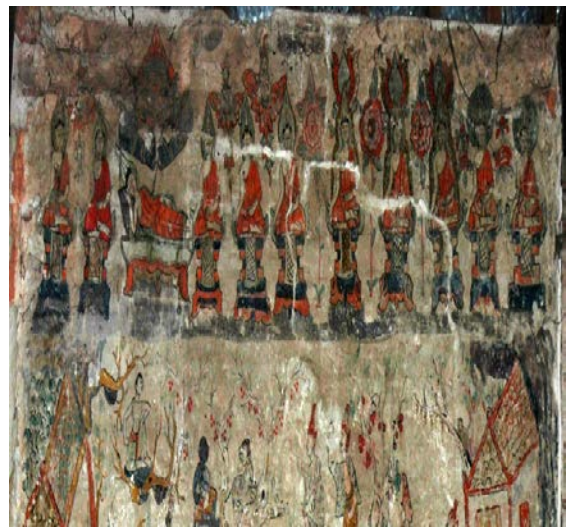
ภาพที่ ๓๒ สือบแต้มหงส์กับเต่า

ภาพที่ ๓๓ สือบแต้มฤๅษีทั้งหกตน

ภาพที่ ๓๔ สือบแต้มกองทัพพญาวสวัตตีมาร

ภาพที่ ๓๕ สือบแต้มพระพุทธรูปใน
ลักษณะปางต่างๆ

สือบแต้มหงส์กับเต่านักพรต ๖ คน คนหนึ่งมีหน้าตาเหมือนสัตว์อีกคนมีรัศมีออกมารอบศีรษะ มีกองทัพพระยามารยกขบวนมาหวังจะทำลายพระพุทธเจ้า ในขบวนนั้นประกอบด้วยทหาร ราชรถของพญาวสวัตตีมาร รวมทั้งไพร่พลแบกหามข้าวปลาอาหาร ยศโทปราคากร เป็นขบวนใหญ่โต สือบแต้มห้องนี้จะมีสือบเกี่ยวกับธรรมสอดแทรกเป็นตอน ๆ เพื่อให้ผู้มาศึกษาได้เข้าใจหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ตอนบนของห้องจะมีพุทธพุทธรูปปางมารวิชัย จำนวน ๑๐ องค์ ปางไสยาสน์ ๑ องค์

ห้องที่ ๔

ตอนบนของภาพด้านซ้ายของพระประธาน

ภาพที่ ๗๖

พระพุทธเจ้าเห็นพระเถระทะเลาะกัน

ภาพที่ ๗๗

พระยาช้างป่าไล้โดยกะถวยตัวอุปัฏฐาก

Stub เต็มเกี่ยวกับพระพุทธรูปปางมาวิชัย ๑ องค์ ปางปรินิพพาน มีพระอัครสาวกนั่ง
 ประคองอัญชลีอยู่ ๒ แถว ถัดต่อมามีพระพุทธรูปปางมาวิชัย จำนวน ๔ องค์ และปางป่าเลไลย์
 ๑ องค์ และยังมีStubช้างถวายดอกบัวด้วยปางนี้ สืบเนื่องมาจากการทะเลาะกันของพระเถระผู้ใหญ่
 จนเป็นเหตุบานปลายลุกลามใหญ่โตขึ้น พระพุทธองค์ห้ามปรามก็มีผู้ใดยินยอม พระพุทธเจ้าจึง
 ได้เสด็จไปเอกจรีกวัดรเพียงลำพังในป่าสักปัดวัน ประกอบกับพญาช้างชื่อ ปาลีไลยกะ เกิดความ
 เบื่อบริวารจึงปลีกตัวออกมาอยู่แต่เพียงลำพัง เช่นเดียวกัน เมื่อมาพบพระพุทธองค์เกิดความ
 ศรัทธาเลื่อมใสจึงปวารณารับใช้พระพุทธองค์รวมทั้งพญาลิง

สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การมีส่วนร่วมต่อชุมชน

๑. ขั้นการศึกษาบริบท ในขั้นนี้ คณะวิจัยจะทำการกำหนดพื้นที่อาณาบริเวณวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึ่ง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อทำประชาคม โดยมีส่วนราชการในพื้นที่ หรือองค์การบริหารส่วนตำบลนาพึ่ง ครู-อาจารย์โรงเรียนบ้านนาพึ่ง กำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน พระ ไวยาวัจกร ปราชญ์ชาวบ้าน ประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วม และชาวบ้านเข้าร่วม กิจกรรมการวิจัยกันอย่างพร้อมเพียง

เริ่มดำเนินการจัดประชาคม
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประวัติวัดโพธิ์ชัย

สืบค้นประวัติการสร้างวัด
และภาพจิตรกรรมฝาผนัง

๒. ขั้นกำหนดปัญหา ในขั้นตอนนี้ คณะวิจัยสรุปคำถามหรือปัญหา รวมทั้งอธิบาย เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหาให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เห็นภาพและเกิดความเข้าใจ ตรงกันส่วนทำความเข้าใจประเด็นปัญหาและมองถึงผลการวิจัยได้อย่างชัดเจน และครอบคลุม ส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ และชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้ข้อมูล และแสดงความคิดเห็น/ความต้องการ ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว การวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพจริงที่เกิดขึ้นหรือสอดคล้องกับความต้องการพัฒนาที่ประสงค์ได้นั้น ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นการที่คณะวิจัยจะต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชนในชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการสร้างความตระหนักในบทบาทและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยให้รู้ถึงคุณค่าของการอนุรักษ์ ขั้นการกำหนดปัญหาร่วมกับชาวบ้านในชุมชนจึงเป็นเรื่องสำคัญที่คณะวิจัยจะต้อง ก่อนจะเริ่มดำเนินการในขั้นตอนนี้ซึ่งตัวแปรที่สำคัญคือ แกนนำของชุมชน พระ ครู-อาจารย์ ปราชญ์ชาวบ้าน

๓.ขั้นการวางแผนปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นตอนนี้ คณะวิจัยจัดทำขั้นตอนการปฏิบัติงานวิจัยอย่างชัดเจน โดยมุ่งเน้นให้คุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้งระบุด้วยว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิจัยแต่ละฝ่ายจะมีส่วนร่วม เช่น ให้นายกองกิจการบริหารส่วนตำบลนาพึงออกหนังสือเชิญผู้เกี่ยวข้องประชุม กำหนด-ผู้ใหญ่บ้านออกประกาศเสียงตามสาย พร้อมทั้งแผนการปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนวิธีการประชาคม ให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมการปฏิบัติการวิจัยโดยติดตามผลการดำเนินงานวิจัยทุกขั้นตอน และคอยตรวจสอบผลของการดำเนินงานว่ามีสิ่งใดผิดพลาด หรือไม่ไปตามแผนหรือเป้าหมาย หรือมีสิ่งใดที่เกิดแทรกซ้อนขึ้นมาหรือไม่ โดยชาวบ้านนั้นจะเข้ามามีส่วนร่วมลงมือในการปฏิบัติงานแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจ วิจัยตามแผนและตรวจสอบผลว่าพึงพอใจหรือไม่

การบอกเล่าเรื่องราว
ที่ปราชญ์ชาวบ้านเสนอในสิ่งที่สงสัย

การตรวจสอบข้อมูลแก้ไขและปรับปรุง

๔.ขั้นการติดตาม ตรวจสอบและปรับปรุง รวมทั้งการแก้ไขระหว่างปฏิบัติงานวิจัยในขั้นนี้ คณะวิจัยมีส่วนร่วมโดยการพิจารณาหาทางปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยอาศัยจากข้อมูลทุกฝ่าย แล้วนำมาทำการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย โดยมีคณะวิจัยมีส่วนร่วมด้วยการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานวิจัยและประเมินว่าผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ เป็นต้น และประชาชนหรือชาวบ้านจะเข้าร่วมด้วยการรับรู้ถึงการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานตามที่คณะวิจัยกำหนด รวมทั้งให้ข้อมูลย้อนกลับ (feedback) ที่แสดงถึงความพึงพอใจและความสำเร็จของการดำเนินการวิจัย

๕. ขั้นตอนการสรุปผลการวิจัย ในขั้นตอนนี้คณะวิจัยจะทำการสรุปผลการวิจัยและเรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัยออกเผยแพร่ โดยคณะวิจัยคณะทำงาน ตลอดจนชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมการรับทราบและตรวจสอบประเมินผลการวิจัยว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง โดยชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วมด้วยการให้ข้อมูลย้อนกลับผลของการวิจัยว่าพึงพอใจและได้ผลตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ และแสดงความคิดเห็นอื่นประกอบข้อมูลด้วยว่าเพราะเหตุใด

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) นับเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาและการแก้ปัญหาสังคมและชุมชนที่ได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน โดยเป็นงานวิจัยที่เริ่มต้นจากชุมชน สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผนและกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตามความต้องการ และมีคณะวิจัยภายนอก ทำหน้าที่เป็นผู้เอื้ออำนวยให้กระบวนการวิจัยบังเกิดผลสอดคล้องกับเป้าหมายอันนับได้ว่า การวิจัยได้ช่วยสร้างคุณลักษณะของการเรียนรู้แบบพหุภาคี พร้อมกับก่อให้เกิดผลพลอยได้ที่เป็นจิตสำนึกตระหนักในปัญหา หน้าที่ และร่วมกันแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม ศิลปวัฒนธรรม ทำงานร่วมกันทั้งแก้ปัญหา และพัฒนาอย่างต่อเนื่องยั่งยืนของชุมชน

สรุปเนื้อหาภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย

วิหารวัดโพธิ์ชัย บานาพิง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นอาคารสถาปัตยกรรมรูปแบบล้านช้างร่วมชาวหลวงพระบางผสมล้านนา รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ความกว้าง ๓ ห้อง ความยาว ๕ ห้อง มีประตูเข้าออก ๓ ช่องทาง โดยทางด้านทิศตะวันออกได้ใช้ปูนปิดทับ หน้าต่างขนาดเล็กข้างละ ๓ ช่อง แต่ละช่องมีลูกกรงทำจากไม้แกะกลึงเป็นรูปมะหวดช่องละ ๓ ซี่ โครงสร้างไม้ก่ออิฐถือปูน ฐานก่ออิฐก่อดิน โครงสร้างวิหารหลังคาทำด้วยไม้จันทรดุคโทรม มีการบูรณะหลายครั้ง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ๓ ภายในและภายนอก ใช้สื่อเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติพระพุทธเจ้า ทศชาติชาดก เนมิราชชาดก และนิทานพื้นบ้าน เรื่องสังข์สินไช การเกิดสอดแทรกวิถีชีวิต คติธรรม การใช้หลักธรรมต่างๆ โดยผนังด้านทิศเหนือเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า ด้านทิศตะวันออกและด้านทิศใต้ (หลังพระประธาน) เกี่ยวกับเรื่องของพระเวสสันดรชาดกในกัณฑ์ต่าง ๆ โดยจากการศึกษา สำนวณภาพจิตรกรรมฝาผนังและการสืบค้นจากเอกสาร จากคำบอกเล่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ ๑๒ กัณฑ์ จากชาดกทั้งหมด ๑๓ กัณฑ์ โดยเฉพาะกัณฑ์ที่ ๑๓ หรือกัณฑ์นครกัณฑ์หาไม่พบสืบค้นไม่ได้ (อาจจะอยู่หลังฐานของธรรมมาสน์หรืออยู่หลังพระประธานที่ปิดบังไว้) ผนังด้านทิศตะวันตกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาสอดแทรกภาพเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ คติธรรมหลักธรรม การติดต่อค้าขาย ผนังด้านนอกวิหารด้านทางทิศตะวันตกเป็นเรื่องเกี่ยวกับ เนมิราชชาดก และมีนิทานพื้นบ้าน เรื่องสังข์ สินไชและการเกิด นอกนั้นเป็นภาพเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่การรับเอาอารยธรรมจากต่างประเทศ การติดต่อค้าขายการพัฒนาบ้านเมือง (ในช่วงสมัยรัชการที่ ๕) พบได้จากการที่มีภาพรถไฟ การแต่งกายและมีชาวต่างชาติและความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัยนั้น โดยช่างเขียนหรือช่างวาดภาพได้นำเสนอรูปแบบการเขียนการวาดร่วมสมัยของตัวเอง โดยใช้เรื่องที่เกิดขึ้นในยุคสมัยและประสบการณ์

จากการสร้างสรรค์ผลงานแบบเรียบง่ายและมีเอกลักษณ์ โดยภาพจิตรกรรมฝาผนังจึงมีลักษณะเรียบง่าย เน้นการให้ความสำคัญขององค์ประกอบตัวเองของเรื่อง และรวมหลายๆ เรื่องอยู่ในช่องเดียว ทำให้เข้าใจการลำดับภาพให้เข้ากับเหตุการณ์หลายเรื่องราวรวมกันบนพื้นภาพเดียวกัน ภาพที่วาดใช้สีหลักเพียงสีเหลือง สีขาว สีแดง สีเทา สีดำ และสีแดงใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้ในพื้นที่

ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ๓ เป็นการสื่อความหมายให้ได้เข้าใจ ให้รู้หลักคำสั่งคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ความรู้ความเข้าใจพระพุทธศาสนา ให้ผู้คนนำเอาหลักธรรมคำสอนไปประพฤติและปฏิบัติ ให้มีความเชื่อเรื่องของ หลักการที่ควรประพฤติหรือนำไปปฏิบัติ มุ่งให้ประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดี เรียกว่า เป็นผู้มี จริยธรรม คุณธรรม ศีลธรรมที่ดีงามจะต้องเป็นผู้ที่ศรัทธา และเลื่อมใสในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า การน้อมนำเอาหลักคำสั่งคำสอนไปประพฤติปฏิบัติ

อันจะนำไปสู่ความสงบสุขของการดำรงชีวิตของตนเองและสังคม เมื่อสังคมนั้นได้นำ หลักธรรมที่ทำให้สังคมเกิดความสามัคคี และในสภาพปัจจุบันมีแนวพระราชปรัชญาแบบเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อนำเอาทั้งสองแนวทางมาประพุดิปฏิบัติยิ่งจะทำให้สังคมมีความสุขความเจริญมั่นคงถาวรสืบไป

อภิปรายผล

ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพิง ตำบลนาพิง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นเรื่องราวที่ผู้วาดได้สะท้อนความรู้สึกรู้สึกนึกคิด จิตนาการ ประสบการณ์ จากคำบอกเล่า เรื่องที่เกิดขึ้นแต่ละยุคสมัย โดยผ่านเรื่องทางพุทธศาสนา นิทานชาดก นิทานพื้นบ้าน สอดแทรกคติธรรมต่างๆ ให้ผู้สนใจที่จะศึกษา และหาความหมายจากภาพจิตรกรรมที่มีเอกลักษณ์ เรียบง่าย มีคุณค่า ความงาม และเนื้อหาที่มีความหมาย จากการที่สภาพสังคมในปัจจุบัน ได้พัฒนาให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีการแข่งขันทางเศรษฐกิจ และการมุ่งพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าทางด้านจิตใจ ทำให้คุณค่าของภาพจิตรกรรมวัดโพธิ์ชัย เป็นเพียงภาพที่ใช้แต่งผนังวิหารวัดโพธิ์ชัย

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ได้บอกเล่าเรื่องราวที่มีคุณค่าทางพุทธศาสนา การรักษาศีล การเวียนเกิด เวียนตาย กฎแห่งกรรม การทำความดีเว้นการทำชั่ว การให้ทาน ล้วนแล้วแต่เกิดจากหลักคำสั่งสอนทางพุทธศาสนาเพื่อให้ผู้ประพุดิคนอยู่ในศีลธรรม อันจะนำไปสู่ความสุขทางกายทางใจ และหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด จนสู่จุดที่เข้าถึงธรรม

สภาพสังคมที่มีการขยายของสังคมประชากร มุ่งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และความ เป็นอยู่ของประชากร โดยให้ความสำคัญพื้นฐานทางจิตใจเป็นเรื่องรอง ทำให้เกิดความแตกต่างทางสังคมอย่างเด่นชัดสร้างระบบความเป็นอยู่ของสังคมขึ้นมาใหม่ ลึมนึกถึงความจำเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต หรือความจำเป็นของการดำรงอยู่ที่เรียบง่าย ยึดหลักความพออยู่พอกิน ทำให้เกิดการห่างจุดศูนย์กลางของชุมชนหรือสังคม ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยเป็นอีกลักษณะหนึ่ง ที่ได้ถ่ายทอด คติธรรม คุณธรรม ศีลธรรม เพื่อให้คนรุ่นหลัง ได้นำเอาหลักคำสั่งสอนที่ดีไปประพุดิปฏิบัติเพื่อความสุขแก่ตนเอง และความสงบสุขของสังคม ทำให้เกิดการอนุรักษ์หวงแหนมรดกที่บรรพชนได้สร้างสรรค์ผลงานที่มีเอกลักษณ์ ให้คงอยู่สืบไป

ข้อเสนอแนะ

๑. วัดโพธิ์ชัย บ้านนาพิง ตำบลนาแห้ว จังหวัดเลย มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางศิลปกรรมที่ทรงคุณค่า มีความเก่าแก่ที่สุดวัดหนึ่งในจังหวัดเลย เป็นความผูกพันรู้ ทางความเชื่อ เป็นสถานที่สำคัญของชุมชนและประชาชน รวมถึงประชาชนในเมืองบ่อเตน แขวงไชยบุรี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างแท้จริง สมควรที่จะมีผู้รู้และให้ความสำคัญ โดยจะต้องมีความร่วมมือระหว่างส่วนราชการ ประชาชน วัดร่วมมือเข้าไปดูแล ก่อนที่ความเจริญทางด้านวัตถุจะเข้าไปทำลายจนเปลี่ยนสภาพไปจากเดิม
๒. เนื้อหาสาระของการบรรยายเป็นภาพที่มีเนื้อที่ในการวาดจำกัด จึงใช้สื่อสัญลักษณ์ที่แฝงไปด้วยทัศนคติ โดยสื่อถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด สะท้อนถึงสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ของผู้คน ที่ถ่ายทอดลักษณะพฤติกรรมในยุคสมัยนั้น
๓. ความรู้และความเข้าใจ ในเนื้อหาและความหมายของภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย เหลือผู้มีความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มาก ขาดผู้สานต่อความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนขาดช่วงของสื่อที่จะนำไปถ่ายทอดให้กับเยาวชน และผู้ให้ความสนใจเข้าใจ ในเนื้อเรื่องภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ขาดผู้สืบทอดต่อไป
๔. สภาพแวดล้อมทางสถาปัตยกรรม ปฏิมากรรม วรรณกรรมต่างๆ ที่สร้างขึ้นภาพในวัดมีองค์ความรู้อีกมาก เช่น หอไตร ข้อความที่เขียนบนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ใบลาน สิ่งเหล่านี้จะต้องหาผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาทำการถอดความหมาย เพื่อจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการสืบไป
๕. การทำงานแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน จะต้องใช้เวลาในการดำเนินกิจกรรม งานที่กระทำจะต้องมีเวลาในการดำเนินงาน มีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการดำเนินกิจกรรมในทุกขั้นตอน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินกิจกรรม

บรรณานุกรม

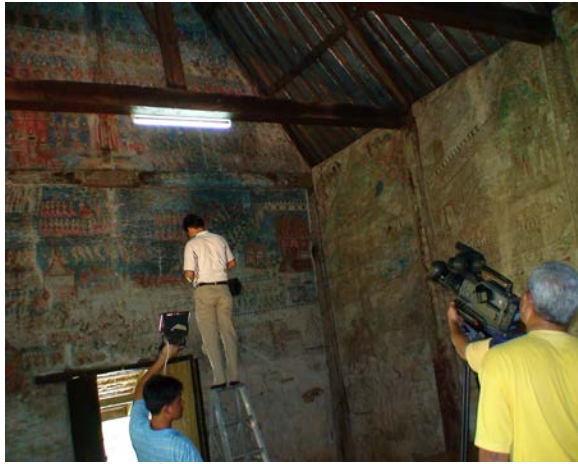
บรรณานุกรม

- กรมศาสนา.ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑.(พิมพ์ครั้งที่ ๑) กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์กรมศาสนา, จำนวน ทองประเสริฐ. (๒๕๔๑) ๑ไทยศึกษา เอกสารชุดการสอน. (พิมพ์ครั้งที่ ๖)
- นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เทพพร มังธานี . พระเจ้าลิบชาติ. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๔๓
- โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๗ ขอนแก่น, สำนักงาน. ทำเนียบโบราณสถานอีสานบน. ๒๕๔๕: ๒๐๓.
- ปราณี บานชื่น. ความหมายและประวัติของการตั้งชื่อตำบล หมู่บ้าน และสถานที่สำคัญต่างๆ ในเขตจังหวัดเลย. เลย: ม.ป.ท., ๒๕๒๗
- ประพนธ์ พลอยพุ่ม.ประวัติศาสตร์บอกเล่าเรื่องเมืองเลย.ในเอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่องโบราณคดีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดเลย, หน้า ๑๗-๔๘. ๒๒-๒๔ ธันวาคม ๒๕๔๐. เลย: วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๔๐.
- พัฒน์ เฟื่องผลา. (๒๕๒๘). ชาดกกับวรรณกรรมไทย. มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย
- มติคณะรัฐมนตรีด้านวัฒนธรรม: ประกาศลงวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๒
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๕๔๐, มาตรา ๔๖, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจ फिल्मโปรดเซส, ม.ป.ป.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.๒๕๓๘.
- วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา. จังหวัดเลย : ๒๕๓๕.
- ศิลปากร, กรม. แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมในภาคอีสานตอนบน. กรุงเทพฯ, ๒๕๓๔.
- สำนักทะเบียนอำเภอหนองบัว: ข้อมูลวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๔๕
- เสถียร พันธรังสี.(๒๕๔๕) ศาสนาเปรียบเทียบ.(พิมพ์ครั้งที่ ๑๐).กรุงเทพฯ: บริษัท ตาตาพับลิเคชั่น จำกัด.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

วันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ (เริ่มสำรวจและจัดเก็บข้อมูล)

คณะทำงานเริ่มจัดเก็บข้อมูลผนังด้านทิศเหนือ

คณะทำงานจัดเก็บข้อมูลด้านทิศตะวันออก

คณะทำงานเริ่มจัดเก็บข้อมูลด้านทิศตะวันตก

เก็บข้อมูลและแบ่งแยกข้อมูล
(ทิศใต้หลังพระประธาน)

เก็บข้อมูลผนังด้านนอก(ทิศตะวันตก)

วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๑

ตรวจสอบข้อมูลและแบ่งแยกข้อมูล

หาความหมายของการเขียนภาพ

ศึกษาแบ่งแยกข้อมูล

วิเคราะห์และแบ่งแยกข้อมูล

แบ่งแยกจัดหมวดหมู่ข้อมูล

วันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑
จัดประชามการอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังฯ

ทำพิธีขอขมาพระเจ้าองค์แสนเพื่อเป็นสิริมงคล

ลงทะเบียนเข้าร่วมประชุมประชาม

นายอำเภอหน่ยแห้วเป็นประธานเปิด
ประชามโครงการอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนัง
วัดโพธิ์ชัย

วัฒนธรรมจังหวัดเลยกล่าวรายงาน
วัตถุประสงค์การจัดประชามโครงการฯ

ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย
ร่วมดำเนินจัดประชามโครงการฯถ่ายทอดความรู้

อาจารย์วรพรรณ ภูวิจารณ์
อาจารย์สถิต วิเศษสัตย์
วิทยากรดำเนินการให้ความรู้

ไวยาวัจกรวัดโพธิ์ชัยเล่าประวัติความเป็นมา
การตั้งวัดและตำนานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับวัด

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเล่าเรื่องการสร้าง
วัดและประวัติที่เกี่ยวข้อง

วัฒนธรรมจังหวัดเลยทำการแลกเปลี่ยน
สืบค้นหาความหมายจากผู้รู้และภูมิ
ปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเล่าเรื่องความหมายของ
สุมแต่้มจิตรกรรมฝาผนังฯ

เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัยให้ความรู้เรื่องประวัติ
ของวัดและการสร้างวัด

คณะทำงานสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมสัมมนา

คณะทำงานสัมภาษณ์ผู้นำหมู่บ้านและภูมิ
ปัญญาท้องถิ่น

คณะทำงานสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเล่าประวัติวัดโพธิ์ชัย

หลวงตา กิ่ง เล่าเรื่องประวัติวัดโพธิ์ชัย

อาจารย์ วิไลวรรณ ภูวใจย์ ร้อธิบาย
ความหมายของภาพจิตรกรรมฝาผนัง

คณะทำงานอธิบายขั้นตอนการจัดเวทีเสวนา

ประธานสภาวัฒนธรรม
เล่าตำนานและประวัติวัดโพธิ์ชัย

นายกอบต.นาพึง ร่วมเป็นคณะทำงาน

วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๑
จัดเวทีประชาคมคืนความรู้สู่ชุมชน

เข้าทำพิธีขอมาพระเจ้าใหญ่
ในวิหารเพื่อเป็นสิริมงคลก่อนจัดประชาคม

จัดอาหารเตรียมถวายพระก่อนจัดประชาคม

ไวยาวัจกรประกอบพิธีทางศาสนา

ประชาชนและผู้ที่สนใจเปิดเวทีประชาคม

นายกอบต.รับเอกสารข้อมูลงานวิจัยภาพจิตรกรรม

แจกเอกสารงานวิจัยและคืนข้อมูลสู่ชุมชน

พชมภาพผนังด้านนอก (ทางทิศตะวันตก)
อธิบายความหมายของภาพจิตรกรรม (สังข์สินไช)

วัฒนธรรมจังหวัดกล่าวเปิดประชาคม
นำเสนอผลงานวิจัยภาพจิตรกรรม

วัฒนธรรมจังหวัดอธิบายความหมาย(การะเกด)
ผนังด้านนอก (ทิศตะวันตก)

นายกอบต.นาพึ่ง ผู้ใหญ่บ้านนาพึ่ง ม.๑
กล่าวต้อนรับคณะทำงานและเปิดเวทีประชาชน

วัฒนธรรมจังหวัดเลยและคณะทำงานอธิบาย
ความหมายภาพจิตรกรรมฝาผนังทิศเหนือ

การแลกเปลี่ยน ถามข้อสงสัย
เกี่ยวกับเนื้อหาของภาพจิตรกรรมฝาผนัง

อธิบายความหมายเรื่องการประสูติของ
เจ้าชายสิทธัตถะ และกรุงกบิลพัสดุ์

อธิบายความหมายภาพจิตรกรรมฝาผนัง
ด้านทิศใต้(หลังพระประธาน) อธิบาย
พุทธลักษณะเครื่องประกอบพิธี

อธิบายความหมาย
ของผนังทางด้านทิศตะวันออก

อธิบายความหมายผนังด้านทิศตะวันตก

คุณตาถ่วง ยศปัญญา นำสักการะพระประธาน

อธิบายและตอบข้อสงสัยผนังด้านทิศตะวันตก

ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม คั้นข้อมูลสู่ชุมชน
ร่วมกันสักการะพระประธานหลังจากทำการ
สืบค้น ล้วงเกิน ทางกาย วาจาใจ ขอขมาต่อสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่กล่าวมา อันเป็นเสร็จพิธี

ขอขมาพระประธานหลังการสืบค้นข้อมูล
และคั้นข้อมูลสู่ชุมชน

หอไตรกำลังบูรณะ

หลังบูรณะเสร็จแล้ว

รูปสัตว์คล้ายสิงห์อยู่ประตูทางเข้าทิศตะวันออก

ประตูทางเข้าทิศตะวันตก

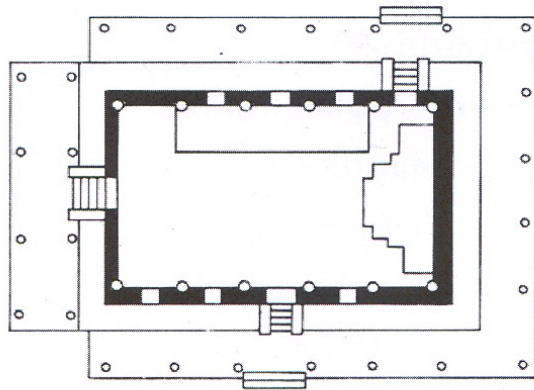
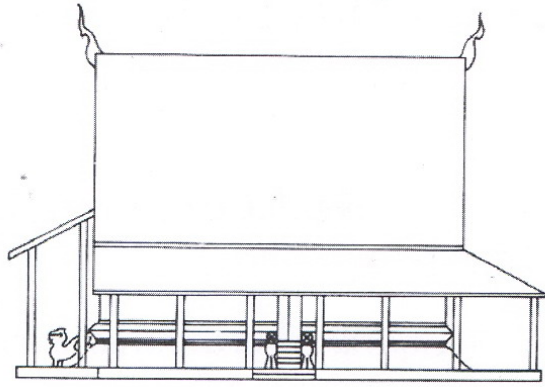
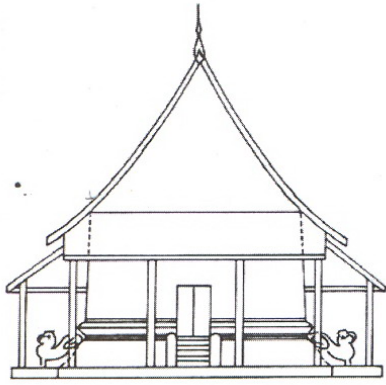

ประตูทางเข้าด้านทิศเหนือ

สภาพทั่วไปภายในวัด

วิหารวัดโพธิ์ชัย

ที่มา (ไพโรจน์ สโมสร.๒๕๓๒ หน้า ๑๑๓)

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์

แบบสอบถามเชิงสัมภาษณ์

ตอนที่ ๑ ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูล

๑. ชื่อ.....สกุล.....
๒. เพศ.....สถานภาพ.....อายุ.....ปี ศาสนา.....
๓. อาชีพ.....การศึกษา.....
 ภูมิลำเนาอยู่ที่.....ตั้งแต่ปี.....บ้าน.....
 หมู่ที่.....ถนน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
๔. ปัจจุบันท่านเกี่ยวข้องกับวัดโพธิ์ชัยฯ ในฐานะ
 ( ) เจ้าอาวาส ( ) ไวยาวัจกร
 ( ) มรรคทายก ( ) พระ ( ) สามาเณร ( ) ทายกทายิกา ( ) ประชาชนทั่วไป
๕. ท่านเริ่มเข้าวัดเมื่ออายุ.....ปี ตั้งแต่ พ.ศ.....
๖. ท่านมีส่วนร่วมในการทะนุบำรุงโบราณสถานภาพในวัดอย่างไร
- .....
- .....
- .....

ตอนที่ ๒ กิจกรรมที่เกี่ยวกับวิหารวัดโพธิ์ชัยฯ ในช่วงระยะเวลาใด

๑. การทำบุญ.....เดือน.....
 จัดขึ้นเพื่อ.....
- .....
- .....
- .....
๒. การทำบุญ.....เดือน.....
 จัดขึ้นเพื่อ.....
- .....
- .....
- .....
๓. การทำบุญ.....เดือน.....
 จัดทำเพื่อ.....
- .....
- .....
- .....
๔. การทำบุญ.....เดือน.....
 จัดทำเพื่อ.....
- .....

ตอนที่ ๓ ชูบแต้มรอบวิหารทั้งด้านในและด้านนอก

๑. ใครเป็นผู้แต้มภาพฝาผนังด้านใน

.....
.....

๒. ใครเป็นผู้แต้มภาพฝาผนังด้านนอก

.....
.....

๓. ภาพด้านในแต่ละภาพพูดถึงเรื่องอะไร

.....
.....

๔. ภาพด้านนอกแต่ละภาพพูดถึงเรื่องอะไร

.....
.....

๕. ชูบแต้มทั้งหลายแต้มตั้งแต่สมัยใด

.....
.....

๖. สีต่างๆที่นำมาแต้มทำมาจากอะไร

.....
.....

๗. ผนังที่เป็นปูนมีส่วนผสมอะไรบ้าง

.....
.....

๘. วิหารวัดโพธิ์ชัยฯ หันหน้าไปทางทิศใด

.....
.....

๙. ทำไมจึงหันหน้าไปทางทิศ ตามข้อ ๘

.....
.....

๑๐. วิหารนี้สร้างเมื่อประมาณปี พ.ศ

.....

ภาคผนวก ก

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

กลุ่มผู้นำทางศาสนา

๑. พระอธิการบุญเยี่ยม อุปถัมภ์, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย, สัมภาษณ์, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๒. หลวงตาทอง กุณตวนุ โณ, รองเจ้าอาวาส, สัมภาษณ์, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๓. พระอัครเดช บัวหา, พระลูกวัด, สัมภาษณ์, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๔. พระภูวคณ มังคละโร, พระลูกวัด, สัมภาษณ์, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑. นายถ่วง ยศปัญญา, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, สัมภาษณ์, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๒. นางหนูเอื้อ นนทะโคตร, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, สัมภาษณ์, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๓. นายจันใด อินแสง, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, สัมภาษณ์, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๔. นายกิ่ง ยศปัญญา, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, สัมภาษณ์, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๕. นายเขียน จันดาหาร, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, สัมภาษณ์, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ

๑. นายประพนธ์ นนทะโคตร, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลนาฝิง, สัมภาษณ์, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๒. นายครอง สีหะวงค์, กำนันตำบลนาฝิง, สัมภาษณ์, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๓. นายสกุล ยศปัญญา, ผู้ใหญ่บ้านนาฝิง, สัมภาษณ์, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๔. นางช่อนกลิ่น กมลรัตน์, ผู้ใหญ่บ้านนาจัน, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๕. นายทรงศักดิ์ ยศปัญญา, ผู้ใหญ่บ้านนาพระ, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๖. นายประหัยด์ จันดาหาร, ผู้ใหญ่บ้านนาท่อน, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๗. นายสุวิทย์ สิงห์สถิตย์, ผู้ใหญ่บ้านกลาง, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

๘. นางสาวเบญจมาศ ชาญกิจรุ่ง, ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลนาพึ่ง, สัมภาษณ์,
กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๙. นายทรงคิด ยศปัญญา, ครูโรงเรียนบ้านนาพึ่ง, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม
๒๕๕๑.
๑๐. นางผอบทอง นนทะโคตร, ครูโรงเรียนบ้านนาพึ่ง, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม
๒๕๕๑.
๑๑. นายชัยนาม สุทธิ, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาพึ่ง, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม
๒๕๕๑.
๑๒. นายบัญชา ยศปัญญา, ครูโรงเรียนบ้านนาพึ่ง, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม
๒๕๕๑.
๑๓. นางพรทิพา สีหะวงศ์, ครูโรงเรียนบ้านนาพึ่ง, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม
๒๕๕๑.
๑๔. นางบุญหลาย จอมคำศรี, ครูโรงเรียนบ้านนาพึ่ง, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม
๒๕๕๑.
๑๕. นายเฉลียว ยศปัญญา, ครูโรงเรียนบ้านนาพึ่ง, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม
๒๕๕๑.
๑๖. ร้อยโทสุวิทย์ บัวแดง, ผู้บังคับกองร้อยตำรวจตระเวนชายแดนอำเภอณาแก้ว,
สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑
๑๗. นายจิตกร นนทะโคตร, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพึ่ง, สัมภาษณ์,
๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๑๘. นายวิโรจน์ วงษา, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพึ่ง, สัมภาษณ์,
๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไป

๑. นายประพนธ์ พลอยพุ่ม, ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย, สัมภาษณ์, ๑๐
กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๒. นายสมบัติ ชิดทิด, ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอณาแก้ว, สัมภาษณ์, ๑๐
กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๓. นายบุญทรง สีหวงศ์, รองประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอณาแก้ว, สัมภาษณ์,
๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๔. นายอำนวยการ สีหวงศ์, รองประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอณาแก้ว, สัมภาษณ์,
๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

๕. นางแพง นิพวงลา, บ้านนาพึ่ง, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๖. นายเมิน ยศปัญญา, บ้านนาพึ่ง, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๗. นายอัครเดช บัวนา, บ้านนาพึ่ง, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๘. นายเยี่ยม กมลรัตน์, บ้านนาพระ, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๙. นางนภาพรณี สีหะวงษ์, บ้านนาพึ่ง, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๑๐. นายพรศักดิ์ ชานุวัจน์, บ้านนาพระ, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๑๑. นายหลบ ศรีหวงศ์, บ้านนาพระ, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๑๒. นางก้านก่อง ผสม, บ้านนาพระ, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๑๓. นายมานัส ยศปัญญา, บ้านนาแซง, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
๑๔. นายตัน ยศปัญญา, บ้านนาพึ่ง, สัมภาษณ์, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

คณะกรรมการวิจัย

๑. นายประพนธ์ พลอยพุ่ม	ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย	ประธานคณะกรรมการ
๒. นายสัมฤทธิ์ สุภามา	วัฒนธรรมจังหวัดเลย	รองประธานคณะกรรมการ
๓. นายชนพัฒน์ เถลิมรัตน์	นักวิชาการวัฒนธรรม ๗ ว	คณะกรรมการ
๔. นายภัทรวุฒิ บุญลือ	นายช่างไฟฟ้า ๖	คณะกรรมการ
๕. นางจิรภา คงสุข	นักวิชาการวัฒนธรรม ๖ว	คณะกรรมการ
๖. นางพัทธนันท์ ชุมพล	นักวิชาการวัฒนธรรม ๖ว	คณะกรรมการ
๗. นางเยาวลักษณ์ เกษทองมา	นักวิชาการวัฒนธรรม ๖ว	คณะกรรมการ
๘. นางสาวสุชัญญา อางป่าสา	นักวิชาการวัฒนธรรม ๖ว	คณะกรรมการ
๙. นางสาวชวี วนิกเกียรติ	นักวิชาการเงินและบัญชี ๕	คณะกรรมการ
๑๐. สีมพร ดาบลาอำ	พนักงานขับรถ	คณะกรรมการ
๑๑. นายวิริยะ พลอยพุ่ม	พนักงานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย	คณะกรรมการและเลขานุการ

คำสั่งจังหวัดเลย

ที่ ๐๖๔๐ / ๒๕๕๑

เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานโครงการอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย

ตำบลนาพึ่ง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

.....

ด้วยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย ได้เสนอให้มีการอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึ่ง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ศึกษาความหมายของการเขียนภาพ เพื่อให้รู้และเข้าใจจุดประสงค์ในการถ่ายทอดเรื่องราวด้านวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะการแสดง วิถีชีวิตเพื่อทำการอนุรักษ์เผยแพร่ และพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ส่งเสริมและสนับสนุนให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียง มีความรักความผูกพันในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน และร่วมกันสร้างประโยชน์และท้องถิ่นอย่างมีความสุขมั่นคงสืบไป

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ ตำบลนาพึ่ง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นไปด้วยความเรียบร้อยจึงแต่งตั้งคณะทำงานโครงการ ฯ ดังต่อไปนี้

๑.คณะกรรมการที่ปรึกษา ประกอบด้วย

๑.นายมานิตย์ มกรพงศ์	ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย
๒.นายศุภชัย แสงโสภณ	รองผู้ว่าราชการจังหวัดเลย
๓.นายพรศักดิ์ เจียรนัย	รองผู้ว่าราชการจังหวัดเลย
๔.นายประพนธ์ พลอยพุ่ม	ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย
๕.นายสัมฤทธิ์ สุภามา	วัฒนธรรมจังหวัดเลย
๖.นายประพนธ์ นนทะโคตร	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพึ่ง

ให้มีหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำแนวทางการดำเนินโครงการ ฯ ให้ดำเนินไปด้วย

ความเรียบร้อยตลอดจนแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเก็บข้อมูลโครงการ ฯ

๒.คณะทำงานจัดเก็บข้อมูลและจัดทำเอกสารเผยแพร่ ประกอบด้วย

๑.นายวรพรรณ ภูวิจารณ์	อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปะ	ประธานกรรมการ
	มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย	
๒.นายยงยุทธ พิมพา	นักวิชาการวัฒนธรรม ๘ ว	กรรมการ

๓.นายธนพัฒน์ เฉลิมรัตน์	นักวิชาการวัฒนธรรม ๗ ว	กรรมการ
๔.นางวิไลวรรณ ภูวิจารณ์	ครู คศ.๓ ร.ร.เลยพิทยาคม	กรรมการ
๕.นายสถิต วิเศษสัตย์	ครูชำนาญการ ร.ร.เลยพิทยาคม	กรรมการ
๖.นายภัทรวุฒิ บุญลือ	นายช่างไฟฟ้าสื่อสาร ๒ ว	กรรมการ
๗.นางจิรภา คงสุข	นักวิชาการวัฒนธรรม ๒ ว	กรรมการ
๘.นางสาวสุชัญญา อาจป่าสา	นักวิชาการวัฒนธรรม ๒ ว	กรรมการ
๙.นางเยาวลักษณ์ เกษทองมา	นักวิชาการวัฒนธรรม ๒ ว	กรรมการ
๑๐.นางสาวชวี วณิกเกียรติ	นักวิชาการเงินและบัญชี ๒	กรรมการ
๑๑.กำนันตำบลนาพึง		กรรมการ
๑๒.ผู้ใหญ่บ้านนาพึง หมู่ที่ ๑		กรรมการ
๑๓.นายวชิระ พลอยพุ่ม พนักงานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย กรรมการและเลขานุการ		

ให้คณะกรรมการมีหน้าที่ศึกษาความหมายของจิตรกรรมฝาผนัง จัดเก็บและแบ่งเป็นหมวดหมู่จัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่

๓.คณะกรรมการการเงิน ประกอบด้วย

๑.นางจิรภา คงสุข	นักวิชาการวัฒนธรรม ๒ ว	ประธานกรรมการ
๒.นางพัทธนันท์ ชุมพล	นักวิชาการวัฒนธรรม ๒ ว	กรรมการ
๓.นางสาวชวี วณิกเกียรติ	นักวิชาการการเงินและบัญชี ๕	กรรมการและเลขานุการ
๔.นายวชิระ พลอยพุ่ม	พนักงานสภาวัฒนธรรม	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่รับผิดชอบ เบิก – จ่าย และรวบรวมหลักฐานการเบิกจ่ายเงินโครงการ ฯ ให้เป็นไป

ด้วยความถูกต้องตามระเบียบการเบิกเงินราชการ

ให้คณะกรรมการดังกล่าว ปฏิบัติหน้าที่เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และรายงานผลงานให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ

สั่ง ณ วันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๑

(นายมานิตย์ มกรพงศ์)

ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เลย การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม; กรณีศึกษา การอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย MURAL CONSERVATION: A CAST STUDIES WAT-PHOCHAI NAPHURG SUB-DISTRICT, NAHAES DISTRICT, LOEI PROVINCE.

อาจารย์ที่ปรึกษา ผศ.กำจร หลุยยะพงศ์

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาโดยการสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นและจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย

๒. เพื่อศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ได้เต็ม (วาดภาพ) เกี่ยวกับเนื้อหาอะไรและเป็นประเภทใหม่ทั้งผนังด้านในและด้านนอกของวิหาร

๓. เพื่อนำผลการวิจัย ฯ มาทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นและส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๔. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างวัฒนธรรมจังหวัด และสภาวัฒนธรรมจังหวัด

กลุ่มตัวอย่างคือประชากรที่ศึกษา/กลุ่มตัวอย่าง

๑. กลุ่มผู้นำทางศาสนา ได้แก่ พระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในวัดโพธิ์ชัย จำนวน ๔ รูป

๑.๑ เจ้าอาวาส ๑ รูป

๑.๒ รองเจ้าอาวาส ๑ รูป

๑.๓ พระภิกษุ ๒ รูป

๒. กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือผู้รู้ในท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้านเป็นผู้แทนดังนี้

๒.๑ ไวยาวัจกร ๑ คน

๒.๒ ประชาชนชาวบ้าน ๕ คน

๒.๓ ประชาชนทั่วไป ๑๐ คน

๓. กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่ปฏิบัติหน้าที่ใน ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว

๓.๑ นายกองค้การบริหารส่วนตำบล ๑ คน

๓.๒ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ๑ คน

๓.๓ กำนันตำบลนาพึง ๑ คน

๓.๔ ผู้ใหญ่บ้านในตำบลนาพึง ๑ คน

๓.๕ ครู-อาจารย์ในตำบลนาพึง ๕ คน

๔.เจ้าหน้าที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยฯ

๔.๑ วัฒนธรรมจังหวัดเลย ๑ คน

๔.๒ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย ๑ คน

๔.๓ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอนาแห้วและเครือข่าย ๓ คน

การจัดเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลและขั้นตอน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. แต่งตั้งคณะทำงาน แต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อแบ่งแยกหน้าที่ขอความร่วมมือในการให้ข้อมูล จากการสัมภาษณ์และแบบสอบถาม

๒. การสัมภาษณ์ แจกคณะทำงานและนำแบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างนั้น เป็นการนัดหมายและดำเนินการ โดยตนเอง ซึ่งระยะเวลาเก็บข้อมูลเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม- กันยายน ๒๕๕๑

๓. การเก็บข้อมูล การเก็บข้อมูลจากภาพฝาผนัง โดยใช้วิธีการถ่ายภาพเพื่อเป็นการศึกษาข้อมูลด้านลักษณะรูปแบบ แนวคิด คติ เรื่องราวและเนื้อหา พร้อมทั้งสังเกตการณ์ใช้อุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้การเขียนภาพแต่ละขั้นตอน

๔. การตรวจสอบแบบสอบถาม นำแบบสอบถามมาตรวจสอบเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลที่ได้ พร้อมทั้งสรุปประเด็นต่าง ๆ โดยส่งแบบสอบถามและสัมภาษณ์จำนวน ๖๔ ชุด ได้รับแบบสอบถามคืน ๔๐ ชุด

๕. ข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลภาคสนามเป็นการเก็บข้อมูลสภาพทั่วไปจากการปฏิบัติการของคณะวิจัย รวมไปถึงการสังเกตขั้นตอนและกระบวนการ การทำงานแบบมีส่วนร่วมในการทำวิจัย

๖. จัดเวทีเสวนาชุมชนและคืนข้อมูลให้ชุมชน เมื่อรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ จัดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน

วิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากเอกสารต่าง ๆ นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากเอกสารต่างๆ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ ขอบเขตด้านเนื้อหาการจัดหมวดหมู่ ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์และสังเกต นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตมาจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ตามเนื้อหา และมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ และเก็บข้อมูลส่วนที่ไม่สมบูรณ์ตามขอบเขตเนื้อหาข้อมูล ที่ได้นำมาศึกษา วิเคราะห์ตามบริบทขอบเขตเนื้อหาและวัตถุประสงค์

สรุปผลการดำเนินการ การมีส่วนร่วมต่อชุมชน

๑. ขั้นการศึกษาบริบท ในขั้นนี้ คณะวิจัยจะทำการกำหนดพื้นที่อาณาบริเวณวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึ่ง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อทำประชาคม โดยมีส่วนราชการในพื้นที่ หรือองค์การบริหารส่วนตำบลนาพึ่ง ครู-อาจารย์โรงเรียนบ้านนาพึ่ง กำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน พระ ไวยาวัจกร ปราชญ์ชาวบ้าน ประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วม และชาวบ้านเข้าร่วม กิจกรรมการวิจัยกันอย่างพร้อมเพียง

เริ่มดำเนินการจัดประชาคม
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประวัติวัดโพธิ์ชัย

สืบค้นประวัติการสร้างวัด
และภาพจิตรกรรมฝาผนัง

๒. ขั้นกำหนดปัญหา ในขั้นตอนนี้ คณะวิจัยสรุปคำถามหรือปัญหา รวมทั้งอธิบาย เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหามาให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เห็นภาพและเกิดความเข้าใจตรงกันส่วนทำความเข้าใจประเด็นปัญหาและมองถึงผลการวิจัยได้อย่างชัดเจน และครอบคลุม ส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ และชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้ข้อมูล และแสดงความคิดเห็น/ความต้องการ ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว การวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพจริงที่เกิดขึ้นหรือสอดคล้องกับความต้องการพัฒนาที่ประสงค์ได้นั้น ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นการที่คณะวิจัยจะต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชนในชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการสร้างความตระหนักในบทบาทและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยให้รู้ถึงคุณค่าของการอนุรักษ์ ขั้นการกำหนดปัญหาร่วมกับชาวบ้านในชุมชนจึงเป็นเรื่องสำคัญที่คณะวิจัยจะต้อง ก่อนจะเริ่มดำเนินการในขั้นตอนอื่นซึ่งตัวแปรที่สำคัญคือ แกนนำของชุมชน พระ ครู-อาจารย์ ปราชญ์ชาวบ้าน

๓. ขั้นการวางแผนปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นตอนนี้ คณะวิจัยจัดทำขั้นตอนการปฏิบัติงานวิจัยอย่างชัดเจน โดยมุ่งเน้นให้คุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้งระบุว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิจัยแต่ละฝ่ายจะมีส่วนร่วม เช่น ให้นายกององค์การบริหารส่วนตำบลนาพึ่งออกหนังสือเชิญผู้เกี่ยวข้องประชุม กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านออกประกาศเสียงตามสาย พร้อมทั้งแผนการปรับปรุงหรือ

ปรับเปลี่ยนวิธีการประชาคม ให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมการปฏิบัติการวิจัยโดยติดตามผลการดำเนินงานวิจัยทุกขั้นตอน และคอยตรวจสอบผลของการดำเนินงานว่ามีสิ่งใดผิดพลาด หรือไม่ไปตามแผนหรือเป้าหมาย หรือมีสิ่งใดที่เกิดแทรกซ้อนขึ้นมาหรือไม่ โดยชาวบ้านนั้นจะเข้ามามีส่วนร่วมลงมือในการปฏิบัติงานแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจ วิจัยตามแผนและตรวจสอบผลว่าพึงพอใจหรือไม่

**การบอกเล่าเรื่องราว
ที่ปราชญ์ชาวบ้านเสนอในสิ่งที่สงสัย**

การตรวจสอบข้อมูลแก้ไขและปรับปรุง

๔. ขั้นตอนการติดตาม ตรวจสอบและปรับปรุง รวมทั้งการแก้ไขระหว่างปฏิบัติงานวิจัยในขั้นนี้ คณะวิจัยมีส่วนร่วมโดยการพิจารณาหาทางปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยอาศัยจากข้อมูลทุกฝ่าย แล้วนำมาทำการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย โดยมีคณะวิจัยมีส่วนร่วมด้วยการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานวิจัยและประเมินว่าผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ เป็นต้น และประชาชนหรือชาวบ้านจะเข้าร่วมด้วยการรับรู้ถึงการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานตามที่คณะวิจัยกำหนด รวมทั้งให้ข้อมูลย้อนกลับ (feedback) ที่แสดงถึงความพึงพอใจและความสำเร็จของการดำเนินการวิจัย

๕. ขั้นตอนการสรุปผลการวิจัย ในขั้นตอนนี้คณะวิจัยจะทำการสรุปผลการวิจัยและเรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัยออกเผยแพร่ โดยคณะวิจัยคณะทำงาน ตลอดจนชาวบ้านและผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมการรับทราบและตรวจสอบประเมินผลการวิจัยว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง โดยชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมด้วยการให้ข้อมูลย้อนกลับผลของการวิจัยว่าพึงพอใจและได้ผลตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ และแสดงความคิดเห็นอื่นประกอบข้อมูลด้วยว่าเพราะเหตุใด

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) นับเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาและการแก้ปัญหาสังคมและชุมชนที่ได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน โดยเป็นงานวิจัยที่เริ่มต้นจากชุมชน สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผนและกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตามความต้องการ และมีคณะวิจัยภายนอก ทำหน้าที่เป็นผู้เอื้ออำนวยให้กระบวนการวิจัยบังเกิดผลสอดคล้องกับเป้าหมายอันนับได้ว่าการวิจัยได้ช่วยสร้างคุณลักษณะของการเรียนรู้แบบพหุภาคี พร้อมกับก่อให้เกิดผลพลอยได้ที่เป็นจิตสำนึกตระหนักในปัญหา หน้าที่ และร่วมกันแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม ศิลปวัฒนธรรม ทำงานร่วมกันทั้งแก้ปัญหา และพัฒนาอย่างต่อเนื่องยั่งยืนของชุมชน

หัวหน้าโครงการ นายสัมฤทธิ์ สุภามา   ลายมือชื่อหัวหน้าโครงการ

ประเภทสื่อ วัสดุ   ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ปีงบประมาณ ๒๕๕๑   ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

แบบประเมินผลงานวิจัย

ที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๑

ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ชื่อผลงานวิจัย การอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพึ่ง ตำบลนาพึ่ง อำเภอนาแก้ว
จังหวัดเลย

ผู้ได้รับทุน นายสัมฤทธิ์ สุภามา วัฒนธรรมจังหวัดเลย

ข้าพเจ้า นายประพนธ์ พลอยพุ่ม ที่ปรึกษาโครงการวิจัยดังกล่าวได้พิจารณา
ตรวจสอบผลงานวิจัยของ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย แล้วมีความเห็นดังนี้

- ( ) ผลงานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ในระดับดีเยี่ยม เห็นสมควรเผยแพร่ในวงวิชาการ
(//) ผลงานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ในระดับดี เห็นสมควรเผยแพร่ในวงวิชาการ
( ) ผลงานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ในระดับผ่าน เห็นสมควรเผยแพร่ในวงวิชาการ
( ) ผลงานวิจัยยังต้องการแก้ไขดังนี้

.....
.....
.....
.....
.....

(//) ความคิดเห็นอื่นๆ

ส่งเสริมและเผยแพร่ ให้ประชาชนทั่วไปได้ทราบถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม
ที่บรรพชนได้สร้างสรรค์ผลงาน และพัฒนาให้เป็นหลักสูตรการศึกษาของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นการ
มีส่วนร่วมการอนุรักษ์และการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม ระหว่างส่วนราชการกับประชาชน

(นายประพนธ์ พลอยพุ่ม)

ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลยที่ปรึกษาโครงการวิจัย

แบบประเมินผลงานวิจัย

ที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๑

ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ชื่อผลงานวิจัย การอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพึ่ง ตำบลนาพึ่ง อำเภอนาแก้ว
จังหวัดเลย

ผู้ได้รับทุน นายสัมฤทธิ์ สุภามา วัฒนธรรมจังหวัดเลย

ข้าพเจ้า นายประพนธ์ นนทะโคตร ที่ปรึกษาโครงการวิจัยดังกล่าวได้พิจารณา
ตรวจสอบผลงานวิจัยของ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย แล้วมีความเห็นดังนี้

- ( ) ผลงานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ในระดับดีเยี่ยม เห็นสมควรเผยแพร่ในวงวิชาการ
( ) ผลงานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ในระดับดี เห็นสมควรเผยแพร่ในวงวิชาการ
(//) ผลงานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ในระดับผ่าน เห็นสมควรเผยแพร่ในวงวิชาการ
( ) ผลงานวิจัยยังต้องการแก้ไขดังนี้

.....
.....
.....
.....
.....

(//) ความคิดเห็นอื่นๆ

ต้องการให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เข้ามาพัฒนาความรู้ความเข้าใจในองค์ความรู้ที่
เกี่ยวข้องกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง และเพิ่มงบประมาณในการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรม ให้มี
ความมั่นคงถาวรสืบไป

(นายประพนธ์ นนทะโคตร)

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพึ่งที่ปรึกษาโครงการวิจัย

แบบประเมินผลงานวิจัย

ที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๑

ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ชื่อผลงานวิจัย การอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพิง ตำบลนาพิง อำเภอนาแก้ว
จังหวัดเลย

ผู้ได้รับทุน นายสัมฤทธิ์ สุภามา วัฒนธรรมจังหวัดเลย

ข้าพเจ้า นายมานิตย์ มกรพงษ์ ที่ปรึกษาโครงการวิจัยดังกล่าวได้พิจารณา
ตรวจสอบผลงานวิจัยของ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย แล้วมีความเห็นดังนี้

- ( ) ผลงานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ในระดับดีเยี่ยม เห็นสมควรเผยแพร่ในวงวิชาการ
(//) ผลงานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ในระดับดี เห็นสมควรเผยแพร่ในวงวิชาการ
( ) ผลงานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ในระดับผ่าน เห็นสมควรเผยแพร่ในวงวิชาการ
( ) ผลงานวิจัยยังต้องการแก้ไขดังนี้

.....
.....
.....
.....
.....

(//) ความคิดเห็นอื่นๆ

พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ปลุกจิตสำนึกของคนในพื้นที่ให้เข้าใจ
ความหมายและคุณค่าโบราณสถานโบราณวัตถุ โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ระหว่างส่วน
ราชการ บ้าน วัด และโรงเรียน ให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของจังหวัด

(นายมานิตย์ มกรพงษ์)

ผู้ว่าราชการจังหวัดเลยที่ปรึกษาโครงการวิจัย

